

STATS VETENSKAPLIG TIDSKRIFT

INNEHÅLL

UPPSATSER

Jan-Erik Lane – Svante Ersson: Patterns of Political Issues in European Democracies since 1945
Carl Axel Petri: Några erfarenheter från regeringsarbetet

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Arne Wåhlstrand In Memoriam. Av Gert Hornwall
Politikens värdefördelning. Av Stephan Schmidt
Väljarna och världspolitiken. Av Mikael Gilljam

LITTERATURGRANSKNINGAR

Hans Fredrik Dahl – Bernt Hagtvedt – Guri Hjeltnes: Den norske nasjonalsosialismen. Anm av Jens A Christophersen
Kent Lindkvist: Program och parti. Anm av Anders Sannerstedt. Replikskifte
Lennart Lundquist: The Party and the Masses. Anm av Jens A Christophersen
Olle Törnquist: Marxistisk barlast. Anm av John Martinussen. Genmäle
Staffan Wiking: Military Coups in Sub-Saharan Africa. Anmälan av Lauri Karvonen. Genmäle

LITTERATURNOTISER

ABSTRACTS

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

REDAKTIONSSEKRETERARE OCH ANSVARIG UTGIVARE

Torbjörn Vallinder, Lund

Redaktionsutskott: Redaktionssekreteraren samt
Nils Stjernquist och Håkan Strömberg, Lund

Biträdande redaktionssekreterare
Lennart Lundquist, Köpenhamn

Tidskriftens ombud vid de statsvetenskapliga institutionerna
Pär-Erik Back, Umeå Leif Lewin, Uppsala Sören Holmberg, Göteborg
Gunnar Wallin, Stockholm

Tidskriften utkommer med fyra häften om året
och tryckes med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet

Prenumeration sker hos Statsvetenskaplig Tidskrifts expedition, Lund
(postgiro nr 27 95 65-6)

Prenumerationspriset för 1984 är 75 kr inkl. moms. Pris för enstaka häfte 25 kr inkl. moms.

Universitetsstuderande erhåller abonnemang till nedsatt pris
efter hänvändelse till vederbörande lärare

Expeditionens och redaktionens adress: Box 5131, 220 05 Lund,
tel. (046) 10 89 35 (exp), 10 89 41 (red) ISSN 0039-0747

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i januari 1984

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

UPPSATSER

<i>Jan-Erik Lane – Svante Ersson: Patterns of Political Issues in European Democracies since 1945</i>	125
<i>Carl Axel Petri: Några erfarenheter från regeringsarbetet</i>	149

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDE

<i>Arne Wählstrand In Memoriam. Av Gert Hornwall</i>	153
<i>Politikens värdefördelning. Av Stephan Schmidt</i>	154
<i>Väljarna och världspolitiken. Av Mikael Gilljam</i>	171

LITTERATURGRANSKNINGAR

<i>Hans Fredrik Dahl – Bernt Hagvedt-Guri Hjeltmes: Den norske nasjonalsosialismen. Anm av Jens A Christophersen</i>	175
<i>Kent Lindkvist: Program och parti. Anm av Anders Sannerstedt. Replikskifte</i>	176
<i>Lennart Lundquist: The Party and the Masses. Anm av Jens A Christophersen</i>	186
<i>Olle Törnquist: Marxistisk barlast. Anm av John Martinussen. Genmäle</i>	188
<i>Staffan Wiking: Military Coups in Sub-Saharan Africa. Anmälan av Lauri Karvonen. Genmäle</i>	192

LITTERATURNOTISER 199

ABSTRACTS 200

Articles in the *Statsvetenskaplig Tidskrift* (The Swedish Journal of Political Science) are indexed in ABC-POL SCI and *Historical Abstracts*.

Patterns of Political Issues in European Democracies since 1945*

BY JAN-ERIK LANE AND SVANTE ERSSON

Introduction

General theories concerning political systems approach these types of social systems as action systems. The Eastonian systems analysis models the political system as an input – output organization processing demands and support, converting these into the production of decisions and activities (Easton, 1965). In a similar fashion Almond and Powell identify six action aspects: interest articulation, interest aggregation, rule formulation, rule application, rule adjustment and communication – relating demand and support to outputs (Almond and Powell, 1966). A systems approach may be transformed into a communication approach placing the same emphasis on decision-making and the processing of inputs into outputs as the Deutsch model shows (Deutsch, 1963). A political system is typified by the fact that ongoing decision-making processes focus upon so-called issues.

General theories of political behavior and collective choice identify issues as of crucial importance in shaping electoral choice, party outcomes and decision-making processes in legislative assemblies (Tufte, 1978; Whiteley, 1980; Alt & Chrystal, 1983; Budge & Farlie, 1977; Budge & Farlie, 1978). What is referred to as "saliency theory" states that the "issueness" of political problems accounts to a considerable extent for the voting behavior of citizens as well as party strategy and tactics in the Budge and Farlie interpretation (Budge & Farlie, 1983). Roll-call analysis identifies issues as the substance of legislative decision-

making to be handled by means of some decision rule in accordance with actors' preferences in order to arrive at some collective outcome (Riker & Ordeshook, 1973; Riker, 1982; Moulin, 1983; Brams, 1975).

The empirically oriented student of comparative politics finds it interesting to study the appearance of the issue-making process cross-nationally. Firstly, we face a variation in the political relevance of various kinds of problems both cross-sectionally and longitudinally. Secondly, there is the basic problem in political sociology of the extent to which the politicization of certain problems is a function of the environment. Finally, we have an hypothesis which states that the occurrence of certain types of issues may result in political instability. We will analyse issue-making in the context of European democracies during the time period after the Second World War. Thus, we can pose these questions for comparative inquiry:

- (1) What is the cross-sectional variation in political issues?
- (2) What is the relationship between patterns of issues and social structure?
- (3) What is the relationship between patterns of issues and political stability?

It should be emphasized that no attempt is made to provide a general answer to these three questions; our targets are less ambitious as our analysis aims to cover only the cases of European democracies in the Post-war period.

The concept of an issue

The basic problem in relation to the concept of an issue is to specify those properties that out of the raw materials of politics distil a set of problems

* We are grateful for suggestions as to an improvement of the argument made by the reviewers of *StvT* and by Ian Budge, Göran Djupsund, Nevil Johnson, Sten Sparre Nilson, Gordon Smith and Vincent Wright. Pat Shrimpton checked the English.

that are politically highly salient. What properties define a problem as politically salient enough for it to be labeled an "issue"? Actually, there is no standard definition of "issue" in the literature. In his analytic study *Party Strategies in a Multiparty System* (1968) Gunnar Sjöblom states:

"... 'issue' in this context refers to a matter of dispute between the parties in the electoral arena. Normally, one also reads into the concept that an 'issue' must not be a too insignificant matter of dispute which only appears sporadically or incidentally in the election debate". (Sjöblom, 1968:123)

Sjöblom singles out three properties: target of conflict, politicization and significance for the political system. In voting studies issues refer to "statements that allege differences between the contending parties or candidates" (Berelson et al., 1954:182) and Easton follows this usage: "Of necessity, these will be the demands that have become the subject of greatest controversy and, following standard usage, I shall call them *issues*" (Easton, 1965:140). Evidently, what is typical of an issue is the fact that it is either an object of different and *conflicting orientations* of some or all of the political parties or a problem of *systemic importance*. Finding operational criteria for these properties is a difficult problem: what is a significant matter? How can one separate issues from non-issues if some types of systemic social problems never become politicized? How can one distinguish between various degrees of "issuiness"? The problem of presenting a definition of the concept of an issue that comprises a set of necessary or sufficient conditions for the application of the concept was debated at length in the famous struggle concerning the concept of power (Dahl, 1961; Bachrach-Baratz, 1963; Polsby, 1963). There is a risk that a non-issue and a non-existent issue will be seen as being identical thus making the distinction between issues and non-issues barren (Wolffinger, 1971).

In order to avoid the problem of separating issues and non-issues Kenneth Janda in his major study *Political Parties. A Cross-National Survey* (1980) starts from the assumption that issues are what politics is all about; the problem then becomes to single out a set of important issues interesting enough to warrant a cross-national study. Janda states:

"We further narrow the universe by also requiring that the issues be pervasive enough to elicit conflicting positions by parties in more than two countries – insisting, in fact, that the issues must either cut across countries in different cultural-geographical areas or that they be common to most of the party systems within a single area . . . The issues that we selected constitute a 'sample' of the universe only to the extent that we have not included all the issues that might be included in a cross-national analysis. We hope that we have selected the important ones, but we certainly have not exhausted the universe of possibilities." (Janda, 1980:53)

The Janda criterion on issue importance – "elicit conflicting positions by parties in more than two countries" – parallels the Sjöblom definition though it introduces a narrower concept because of the cross-national requirement. Again, stating operational criteria is problematic: what criteria could make us confident that the "important ones" have been identified in various countries? No doubt the concept of an issue is widely employed in comparative politics in order to sort out questions that somehow pertain to conflict in a manifest or latent fashion. The following quotation may serve as a typical statement about the function of issues in political systems:

"Dutch politics is a politics of accommodation. That is the secret of its success. The term accommodation is here used in the sense of settlement of divisive issues and conflicts where only a minimal consensus exists." (Lijphart, 1975:103)

The theory of the issue cycle is clear enough as it identifies the various steps in the process of handling political matters in so far as they have "issuiness":

- (1) politicization of a problem
- (2) decision-making finding alternatives and a solution
- (3) depoliticization of the problem

However, how do we identify these phases? When have issues been settled? How much consensus must have prevailed for how long before an issue can be said to be settled? Suffice it here to establish that the operational criteria are as important as the theoretical properties and that the operational criteria must somehow refer to *political conflict* or to problems that are important to the political system as a system, *systemic impact*.

The observation of issues

Issues is a subset within the social problems of a nation in contrast to the private problems of the citizens. Operational criteria that are each sufficient for designating a social problem as an issue include:

- (1) Target for *parliamentary* action. An analysis of parliamentary decisions may contribute much to the identification of the set of issues in a nation. One additional advantage is that it simultaneously displays the patterns of conflict surrounding an issue.
- (2) Target for *public opinion* activities. An analysis of the major newspapers may present an overview of the major problems that have become politicized. Such a set may be narrower or wider than the set identified by means of parliamentary analysis. Using public opinion as a source helps one to apprehend problems that the political parties abstain from bringing in to the political arena.

The criteria – parliamentary decision activity and/or public opinion attention – may not be necessary for the identification of issues in general, but they are probably sufficient for describing political issues in Western Europe.

Issues have a few salient properties: intensity of conflict, extension in time, number of participants involved and frequency of occurrence. These properties capture the "issueness" of a social problem. If they were easily operationalized a scale measuring issueness could be derived by simply adding the scores of an issue on the dimensions. Unfortunately, these properties of issues are difficult to identify empirically. For political sociologists it is a truism that there is a set of major issues in all nations; it is anything but clear how such a set is to be identified and what values on the dimensions of issueness constitute necessary or sufficient conditions for singling out an issue as a major one. Below we solve the problem of finding the *major* issues by employing the two techniques discussed above: on the one hand Keesings Contemporary Archives have been used to check what various national newspapers have focussed on, and on the other hand we have identified those decisions in parliament that have been actually or potentially the cause of shifts in government or in coalition patterns according to various nation specialists.

Classification of issues

To be able to observe an issue is not enough; a basic problem in the study of political decision-

making is the categorization of issues once the identification problem has been resolved. Classifying issues requires a typology. In the literature various considerations have been put forward as foundations for a categorization. Janda talks of a variety of orientations with regard to issues; more specifically it is suggested that thirteen categories cover the various types of issues: government ownership of means of production, government role in economic planning, redistribution of wealth, social welfare, secularization of society, support of the military, alignment with East/West blocks, anticolonialism, supranational integration, national integration, electoral participation, protection of civil rights and interference with civil liberties (Janda, 1980:55). A similar list of types of issues has been suggested by Thomas (1975).

It may be argued that the Janda list is too detailed, and in fact a list of broader categories has been proposed by Arend Lijphart, who speaks of a few ideological dimensions typical of the politics of the 1970s: socio-economic, religious, cultural-ethnic, urban-rural, regime support, foreign policy and postmaterialism (Lijphart, 1981:28–29). Of course, as the comprehensiveness of the categories is expanded the risk of losing valuable distinctions increases. Compared to the Lijphart typology Janda may pinpoint important distinctions between types of socio-economic issues like government ownership of the means of production versus government role in economic planning. On the other hand a detailed list such as Janda's may result in double classifications: How is one to distinguish between redistribution of wealth and social welfare? A detailed list of types of issues also runs the risk of being not detailed enough! If electoral participation constitutes an issue type how do environmental issues fit in? If social welfare is an important issue kind are also property rights and workers' participation?

The typology of issues must take into consideration the theoretical problems to be elucidated. Since our focus when surveying the major issues in small democracies is to test the hypothesis that issue occurrence depends on the environment our typology will be based on the distinction between structural and non-structural issues, though the distinction may be questioned theoretically (Sparre Nilson, 1980: 505–506). Diagram 1 shows the classification scheme.

It is hardly to be expected that our classification scheme could cover each and every issue; moreover, some issues can be classified under more

Diagram 1. Types of Issues

Structural Issue-Types

Class: Industrial relations: nationalization, strikes, industrial democracy, participatory democracy;
Income distribution: distributional policies, equality, taxes, unemployment, concentration of wealth.

Religion: State-church relations;
Moral questions: abortion, divorce, alcohol policies.

Regional: Cultural relations: language problems;
Status of minorities: immigration;
Regional economic development;
Agriculture: prices, land reform.

Non-Structural Issue-Types

Foreign policy & Defense: Multi-lateral relations and orientations: EC, OECD, UN, East-West;
Bi-lateral relations and orientations;
3rd world relations and orientations: decolonization;
National forces: nuclear weapons, role of the military, rearmament and disarmament;
Military cooperation: NATO.

Political system: Constitution: institutions (monarchy);
Constitution: levels (regionalisation);
Governmental style: devices, corruption;
Constitutional rules: rights, liberties;
Internal order: war criminals, terrorism.

Public sector: Economic policies, public sector development, inflation;
Social security and health service policies.

Ecology: Nuclear power, pollution, zero-growth politics.

than one issue type. The distinction between class oriented issue types and issues related to economic strategies is a tenuous one, which also applies to the separation between social security issues and class based issues. However, any classification scheme has to struggle with the problem of issue identification – what is to be left out? – and the problem of parsimony – how much to be included in various issue types?

The occurrence of various kinds of issues is measured in terms of an ordinal scale which also takes into account the intensity of the issue pro-

cess. It must be admitted that the assignment of issues scores is based on judgements which may not meet with unanimous acceptance. However, a comparison with a similar classification in *Explaining and Predicting Elections* (1983) by Ian Budge and Dennis J. Farlie presents an opportunity to check the reliability of the coding. Budge and Farlie employ a rather detailed classification scheme covering some fourteen issue types in order to measure the occurrence of these issues in twentythree countries. Their scores of issue occurrence only take into account the frequency

distribution crossnationally as well as longitudinally. Though it is not quite clear how the categories that Budge and Farlie employ are to be translated into our issue types it appears that the differences between their scores and our scores are not substantial. However, it seems as if the identification of class based issues or what Budge and Farlie refer to as socio-economic issues differs. According to Budge and Farlie there are few occurrences of these kinds of issues in France during the whole time period studied as well as in Italy during the period 1945–1965 which is not in agreement with our observations. Moreover, Budge and Farlie observe more of public sector related issues in the Netherlands and the United Kingdom during the period 1945–1965. Our classification is more detailed than Lijphart's in his *Democracies* (1984). We also differ from Lijphart's observation of certain issues for certain countries, but the overall agreement is acceptable.

Theories of issues

The concept of an issue is employed to theorize about political problem solving, its nature, conditions and implications. Political systems may be conceived of as a set of decision-mechanisms responding to citizen demands by the making and implementation of policies. Political problem solving is a function of both the nature of the problems encountered and the problem solving capacity of political institutions. The concept of problem solving intended here is in no way a narrow one as the political management of social problems may involve that problems are removed from the arena (depolitized) though there is no solution in the proper sense of the word. Political problem solving may involve the identification of non-issues, the making of pseudo-policies and the employment of delays and re-definition of the problems involved.

Though the impact of issues upon political institutions have been emphasized in political economy and voting studies (the political popularity function), it must be recognized that the "issue-ness" of a social problem depends upon the response of political institutions. Political decision-making is not simply a reflection of social problem generation, but the behavior of institutions in the political system affect which problems become issues (the political business cycle). Thus, how social problems correspond to political issues and how the occurrence of various kinds of issues affect the political system is an open question.

Following a popular theme in political sociology we wish to estimate how issues depend on social cleavages and how issue occurrence relate to political stability.

Political sociology is the approach to the study of politics where political phenomena like voter alignments, party affiliation, party system variables, decision-making patterns and conflict dimensions are regarded as dependent variables and properties of the most general social system – society – are approached as independent variables. In a general sense the idea is to identify the determinants in the social structure for political phenomena. Perhaps Marxist analysis is the most typical representative of this approach but in modern political sociology there is a much broader view of the set of social determinants, which includes more than class variables. Reinhold Bendix and Seymour M. Lipset state:

"Instead of regarding collective actions in some final sense as an inevitable product of common economic interests, political sociology emphasizes the fact that the interaction among individuals occupying the same economic position is also conditioned by cultural social-psychological and situational determinants. These conditions intervene between the economic position of individuals and their collective actions, making the latter less predictable than Marx would have us believe. These intervening conditions modify – though they do not nullify – the impact of economic self-interest on conduct." (Bendix & Lipset, 1957:88)

It has been argued that a reductionist hypothesis approaching politics as an epiphenomenon is implicit in the political sociology approach (Sartori, 1969:93–94). However, a step towards an increased knowledge of how social structure conditions political phenomena is to formulate specific hypotheses to be tested by means of the estimation of relationships in the data. We focus on one type of political phenomenon – issues – and a specific set of social structures – those of European democracies since the Second World War. And we pose the following questions:

- (1) What is the relationships between political issues and social structure in various democratic nations in Europe since 1945?
- (2) What is the relationships between issues and political stability in these various nations?

The data set has to be assembled in a manner that will permit a wide representation of the occur-

ences of various kinds of issues and also include a number of dimensions of social structure and political stability. Starting from the questions above we ask more specifically:

- (3) What is the cross-sectional variation in political issues between European democratic systems?
- (4) What is the longitudinal variation in political issues in each West-European nation?

A cross-sectional analysis offers a method of testing the hypothesis that the politicization of problems is a function of the structure of society; this means that if we find a variation in political issues we must also find a variation in social structure. A cross-sectional analysis also offers insights into how political stability is affected by issue occurrences. The emphasis in our analysis is thus on issue variation, its origin and effects. We begin with an overview of the occurrence of issues in the various West European political systems. The longitudinal analysis alerts one of the presence and significance of mechanisms that govern the definition, the politicization and the resolution of issues. The country descriptions will focus on the occurrence of various kinds of issues, in particular the extent to which political problem solving deals with structural issues and political system issues.

Austria

In Austria the majority of political issues has referred to either internal or external aspects of the political system. The predominance of non-structural issues in a society with such a heterogeneous culture as Austria reflects the peculiar position of Austria at the end of World War II. With it being occupied there was much uncertainty as to the constitutional status of the country, a state of affairs reflected in a number of issues.

One set of such issues focussed upon the basic rules concerning the relation to the occupation powers as well as the settlement with the remnants of the Nazi period. Problems dealing with the overall governing of the nation kept cropping up: in the mid 1960's the Hapsburg affair reminded Austria of its undemocratic past while at the same time the *Grosse Koalition* began to face widespread opposition. The Androsch affair in the early 1980s is less a reflection of the past and more in tune with a general trend in West European societies towards criticism of big government

and bureaucracy. The issue over the status of the Austrian state was resolved in the State Treaty of 1955 in which sovereignty was recognized in exchange for neutrality.

However, the problem of the province of Tyrol or Alto Adige has presented the Austrian government with a problem that has been politicized at various times. The ÖVP in particular has been sensitive to the position of the German-speaking majority in the northern Italian province, though Austria has never demanded any territorial changes. It seems that the issue was resolved in 1972, when Austria and Italy arrived at an agreement.

Actually, we find few structural conflicts corresponding to the cleavages in the social structure. If political conflict is a reflection of social structure then we could expect a strong predominance of religious and class-based issues in Austrian politics. This is hardly the case as religious problems were only salient in 1945 and 1962. The religious issue has had two aspects, the first concerned with the nature of religious instruction in state schools, and the other with the position of confessional schools. In 1945 it was decided that religious instruction was to be obligatory, and in 1962 the state accepted economic responsibility for the confessional schools. At the same time the Church declared itself content with this kind of relationship to the state, and no longer participates in partisan politics.

In Austrian politics the nationalization decisions taken in 1946 and in 1947 could be regarded as a reflection of the traditional antagonism between the socialist Lager on the one hand and the Catholic and Nationalist Lagers on the other. However, there was unanimity among the major political parties with regard to the nationalization of mostly German-owned enterprises after the War, but the nationalization problems has been politicized to and fro during the whole time period because there has been disagreement on how the nationalized sector was to be governed. Among the SPÖ there has been substantial sympathy for a more planned economy, but there has been no new demand for more nationalization.

While the debate on economic policy has been more or less continuous – the left favoring an increased public sector and the right emphasizing the market economy and the priority of the private sector – there was one new spectacular issue in the late 1970s, the referendum in 1978 on the Zwentendorf nuclear reactor. This issue stirred up a great deal of animosity within the SPÖ. The

issue contained elements not only of environmentalism but also of a general revolt against the established order.

To sum up: Austrian political decision-making has faced a few serious problems which were more the outcome of the political situation of the country as a result of its Anschluss with Nazi-Germany in 1938 than a reflection of its inherited social structure. The general impression is that Austrian politics in the Second Republic is very different from Austrian politics in the First Republic, characterized by sharp political cleavages along the Lager boundaries.

Belgium

Political systems may handle various types of issues; there may even be politicization of both structural and non-structural problems. However, political systems cannot deal with all types of issues at the same time. The distinction between *latent* and *manifest* issues is an instrumental one as it points to the fact that only one or two major problems come up for political decision-making at a time. The development of political problem solving in Belgium is a nice example of this rule.

After the Second World War politics focussed upon the re-establishing of the Belgian state. The political parties had to deal with both the internal problem about what to do with the Royal family (*Question Royale*) and how to handle the external initiatives concerning a rearmament of Western Europe (the NATO question). The constitutional problem was a delicate one focussing upon the person of Leopold III; the socialists and the liberals fiercely opposed his continued reign because of his refusal to join his cabinet in the exile during the Nazi-occupation. An attempt was made to solve the issue by removing it from the parliamentary arena in the 1950 referendum. The Walloon provinces and Brussels voted against Leopold's reign whereas the Flandern provinces voted in favour; there followed a period of undecision about the outcome which implied that Leopold would remain king; finally in 1951 the issue was resolved by Leopold's abdication while securing the throne for his family. The solution to the NATO-question was similarly widely accepted after some time, though the issue of NATO-membership concerned less the major political parties than extra-parliamentary groups, among other the resistance movement.

Belgium inherited a major political problem from its colonial past, the problem of the Belgian

Congo. The rising nationalist movement in the Congo presented Belgian politics with a problem it could not handle; the confrontation between the Eyskens government and the Socialist Party resulted in a cabinet change which opened the way for a Belgian retreat under UN auspices. The Belgian entry into the Common Market in 1957 was a far easier issue, meeting with opposition only from the Communist Party. Though the Congo problem was a severe one it may be stated that the Belgian political parties managed to handle all the problems that concerned its constitutional affairs and its foreign relation affairs; these so-called non-structural issues could be managed, though with difficulty. The Belgian political system was to do much worse when it was faced with a structural problem in the 1960s and the 1970s, the language issue.

It is true that the system managed to cope with the religious problem in the 1958 decision (*pacte scolaire*) concerning the principles governing the funding of the school system. The Catholic group accepted non-denominational schools whereas the socialists accepted public subsidizing of teachers' salaries in Catholic schools. Behind the 1958 decision lay a long history of intense conflict between the forces of religion and secularization in Belgium; it was engineered as a twelve-year truce but it actually removed the issue from the party arena. Class cleavages affect voter alignments in Belgium; the socialist parties mobilize the vote of the working classes in the traditionally industrial areas of Wallonia; yet, class conflict only once became a highly conspicuous issue in 1960-61 when there was a general strike stemming from unrest in the mining areas. The structural issue that has had the most profound effect on all aspects of the Belgian political system is, however, the language problem.

The conflict between the Dutch-speaking group and the French-speaking group became manifest and highly visible in the early 1960s; the language problem had been there all the time, but the attempt to solve it while creating language laws in the late 1930s did not succeed, though they secured the language of the Flemish provinces. In the wake of the revival of the language issue in the 1960s the position of Brussels became a source of contention as it was feared the Dutch language was losing ground to the French language. When politicized the language cleavage had implications for all the political parties; language parties were

resurrected from the past (the CVU) or were created anew (RW, FDF) during the sixties; during the 1970s it proved ever more difficult for the political parties to handle the language issue, and they themselves became the target of this cleavage when the major parties were divided into two separate blocs, one Dutch-speaking and one French-speaking.

The inability of the Belgian political system to handle the language problem is reflected in the growing instability of this political system. In 1980 a major constitutional revision was introduced in order to lessen the tension between the major language regions.

Denmark

Danish politics is a mixture of structural and non-structural issues. The party system has traditionally comprised parties that have strong social links, and these parties have politicized problems that are crucial to their special groups of adherents. On the other hand there are also parties that attract diffuse social support, and these parties have concentrated on problems that concern a wider group of citizens.

The armistice in 1945 brought the traditional parties back to power; like all nations that had been under Nazi occupation the Danish political system faced problems relating to its external relations, its internal defence and the principles for governing the country. These matters – foreign policy issues, defence issues and political system issues – were dealt with during the years following the armistice. Denmark entered NATO in 1949 and it revised its constitution in 1953. These decisions were much debated, but the opposition stemmed from minor groups. The decision to enter the Western defence alliance was part of a policy to both rearm Denmark and to bring Denmark closer to the Anglo-American way of life. It was fiercely opposed by the resistance groups as well as by the communists. The entrance into NATO was supported by the Social Democratic Party, which, however, also seriously considered the alternative of forming an independent Scandinavian defence alliance with Norway and Sweden. The introduction of the 1953 constitution eliminated some restrictions on democratic procedure by creating a unicameral legislature. The decision was opposed only by some dissenters among the non-socialist parties who went on to form an independent party (Uafhaenige) and the Communists, who feared that the new constitu-

tion opened the way for the transfer of Danish parliamentary rights to supranational bodies.

The left-wing groups became the main opponents to Danish entry into the Common Market when this problem was politicized again in the early 1970s. Though the issue was handled by means of a referendum which caused intense debate and a mobilization of pro- and anti-groups within several of the political parties, it was successfully resolved. Danish governments have been far less successful when it comes to another major type of non-structural issue: problems of economic strategy.

Since the mid-1960s there has been an ongoing debate about how to govern the economy, how to contain inflation as well as how much public sector growth there should be. It appears that none of the major political parties have been able to do anything about the huge budget deficits and the extensive foreign borrowing. The rapid development of the public sector gave rise to a heavy politicization of economic policies in the 1970s, when new parties were founded partly as a reaction to the inability of the traditional parties to change the public expansion policy.

In the late 1970's the economic difficulties have become increasingly salient; we find issues referring to the size of the public sector, to the combination of high inflation and high unemployment as well as to serious problems about the introduction of nuclear power, as the decision-makers hope to make use of the gas resources in the North Sea. In the 1981 election one of the major issues concerned the control of gas utilization, with the Social Democrats favoring nationalization.

There have been a couple of structural issues in the Danish political system that should be mentioned; in fact, we find all four structural issue types represented. The proposal of the Danish trade unions (LO) for economic democracy (ÖD) in the 1970s, the politicization of the abortion problem by the Kristeligt Folkeparti also in the 1970s, and the problematic status of the German-speaking minority in the South of Jutland after the armistice should be mentioned; more enduring is the agricultural issue as it has been on the agenda during the whole period. The question of state subsidies to agriculture and more generally state control of agriculture has been activated to and fro time and again by the agricultural organizations and the non-socialist parties. It seems to be the case that the inability of the Danish political

system to handle the issue of the size and funding of the public sector has increased the visibility of the agricultural issue.

Federal Republic of Germany

The heavy predominance of nonstructural issue-types is typical of the issue-making in West-Germany. Remembering the clear social links of the political parties in the German political system, this is astonishing (Ersson, Janda & Lane, 1985). We find a disproportionate occurrence of political system issues reflecting the precarious status of the new republic. Of course, foreign policy issues as well as defence issues are also numerous. The reconstruction of the German political system after the downfall of the Nazi regime was to characterize the politicization of questions during the 1940s and the 1950s. There were controversies over domestic and external policy between the two main parties in the early years of the Republic and no basic consensus was fully established after 1959. On the whole the major parties appear to have been unanimously behind major decisions like the introduction of the 1949 constitution, the prohibition of extremist parties (in 1952 the Sozialistische Reichspartei and in 1956 the Communist Party), the introduction of the so-called Notstandsgesetze in 1967 broadening state power, the passing of a Länder-resolution about Berufsverbot in 1972 – such issues became visible because these proposals were opposed by various minor groups.

Extra-parliamentary movements have been the source of the politicization of several problems in West Germany. It seems as if the three major parties often have had to react to political initiative from elsewhere; we find that extra-parliamentary movements are a driving force behind several types of issues: rearmament, nuclear weapons, the APO-movement and the energy-ecology movement. Some groups in the extra-parliamentary movement have reacted to the West-orientation of German policy-making. This was particularly true when the extra-parliamentary movement developed into a Marxist guerilla force in the form of the Baader-Meinhof group, the RAF. If there has been consensus between the political parties on the political system issues, then dissensus has characterized foreign policy-making.

There has been a rift between the CDU/CSU on the one hand and the Social Democratic Party on the other, the SPD emphasizing the possibility of

and the need for accommodation with East European and Soviet communism. The main issue was, of course, the Brandt initiative in the late 1960s culminating with the signing of the Moscow and Warsaw agreements in 1970 and the ratification of treaty with the German Democratic Republic in 1973. Concerning defence policy the tension between the CDU/CSU and the SPD became more pronounced in the late 1970s; there seems to have been some agreement as to the rearmament of West Germany within the framework of NATO which the republic entered in 1956 though before 1956 defence policy was a matter of intense argument and linked with the issue of reunification.

However, there is growing concern in the SPD about the increasing reliance on more and more advanced weapon systems. In the early 1980s the so-called "twin-track" of NATO concerning the deployment of Pershing missiles became a hotly disputed issue both between government and opposition and within the SPD.

The reaction of leftist groups within the SPD against nuclear weapons – in particular the eventual use of the neutron bomb – has also appeared in the energy policy area, where policy makers face both extra-parliamentary movements and a new party – die Grünen – calling for anti-pollution measures as well as an end to the use of nuclear energy, working up pressure on the SPD.

Structural-type issues have not been as visible as issues like the Spiegel-affair or Ost Politik, but nonetheless they have been there all the time. The basic policy division between the CDU/CSU and the SPD appears in issues related to industrial relations and income distribution; the social links of these two parties are to some extent reflected in the conflict between work and capital, the SPD favoring ideas of industrial democracy, participatory democracy and distributional policies. No doubt, the SPD has been more in favor of expanding social security programs and the welfare state in general, though we have to remember that the CDU/CSU has had social commitments inherited from its social Catholicism. We note the occurrence of ethnic issues, on the one hand the problem of the *Vertriebene* after the downfall of the Third Reich (in fact very quickly absorbed into the system), and on the other the recent unrest over the immigration of *Gastarbeiter* from the Mediterranean area. Differences have become much more acute since the advent of the CDU government in 1982. Basic consensus, however, is set by (a)

Soziale Marktwirtschaft of CDU, (b) *Sozialer Rechtsstaat* of Basic Law and (c) SPD Bad Godesberg program of 1959.

Finland

Issue-making in the Finnish political system has tended to be strongly concentrated on two types of non-structural issues: constitutional principles and foreign policy. The orientation towards these types of issues was the outcome of the unfortunate decision on the part of the Finns to join the war effort of the Nazi regime against the USSR. Actually, the consequences of the participation in the so-called Continuation War for the Finnish polity can hardly be exaggerated; it has focussed the lines of political conflict on problems concerned with defining the relationship between Finland and the Soviet Union, which has meant that other social problems have not been politicized to the same extent as in other European democracies.

The relationship to the Soviet Union became acute after the Finnish surrender in 1944 as the Finns agreed to the payment of substantial war damages and the ceding of some ten percent of its territory to the USSR. In 1948 the so-called Finno-Soviet pact of friendship was signed, which was to constitute the basis of Finnish foreign relations and to affect the general features of Finnish post-war politics. The so-called Paasikiivi line – i.e. neutrality towards the West and the maintenance of friendly relations with the East – has now and then been the target of politicization. The main supporters behind the Paasikiivi-Kekkonen line have always been the Agrarian and the Communist Parties, whereas the other parties have raised objections at various times (Anckar, 1982).

The question of Soviet influence on Finnish politics was politicized particularly in the late 1950s and the early 1960s, when the Soviet Union influenced the Finnish political system as to which parties could be trusted with government offices. The Social Democratic Party was not acceptable in government from 1959 to 1966 due to Russian pressure. It seems that the expanding Conservative Party – the KOK – now faces some of the same difficulties the Social Democratic Party had to struggle with in the early 1960's. However, it should be emphasized that there is today a consensus among the political parties supporting the Paasikiivi-Kekkonen line.

The dominance of the relationship with the USSR in Finnish politics has created another and more salient issue: the power of the president.

Whether strong presidential power is in accordance with the 1919 constitution is not the issue, but if such a concentration of power could be accepted by the political parties is a problem that have been politicized intermittently. The reaction to the presidential interpretation of the constitution has come from minority groups whereas the major political parties in Finland whether socialist or non-socialist in nature deal with these problems as regards foreign policy and the constitution by means of elite accommodation; the question of whether Finland should join the Common Market was resolved by means of such a technique.

Conflicts between the major political parties have arisen in some areas of domestic policy: economic strategies, income distribution, ethnicity and religion. The questions relating to the Swedish-speaking minority or moral questions have flared up from time to time, though these problems have not been strongly politicized on any occasion. The economic conflicts are the most salient ones in the Finnish political system; they comprise class conflicts between employers and employees as well as between workers and farmers, but there is also a regional dimension: the poor North versus the rich South. In 1956 these class conflicts exploded into a general strike.

France

Political issues in France are of several types; we find both structural and non-structural issue types, and the level of politicization has been very high for issues belonging to each type. As is well known colonial problems brought down the Fourth Republic in 1958. It is not clear how structural and non-structural issues are to be separated in French politics; there seems to be a close association between the two with structural conflicts sometimes resulting in political system problems, sometimes government instability giving rise to structural issues.

There are two main types of non-structural issues, the politicization of the decolonization problem and the politicization of the constitutional problem. The Fourth Republic was inaugurated in 1946 establishing a parliamentary multi-party system. Its first major problem was the development in the French Indo-China which meant a clash between the parties of the right and those of the left as well as within the left. The defeat at Dien Bien Phu led to the formation of a Radical government under Mendès-France who dissolved

the issue by with-drawing from the Indo-China. Hardly had the Indo-China issue been depoliticized before the Algerian problem was politicized. The Algerian question implied a division into several camps, as a socialist government under G. Mollet was conducting the war in Algeria supported by the right but ambiguously opposed by the Communist Party and radical non-socialist groups. The politicization of the Algerian question rose to such a level that the Fourth Republic could not handle it.

In June 1958 the decision was taken to appoint de Gaulle Premier and in September a new constitution was introduced which made de Gaulle president. The Fifth Republic proved much more capable of handling colonial matters; the Algerian problem was solved by French withdrawal – a policy supported by all groups except those on the far right, parts of the Army and the French-Algerians. Faced with problems of decolonization in French Africa there was no major political group in France that would not accept a piecemeal French withdrawal. De Gaulle made a number of foreign policy innovations in addition to the quite new constitution that he framed, but these measures were only slightly politicized.

The difficulty for the de Gaulle regime came with the renewal of structural issues in the late 1960s together with a growing dissatisfaction with de Gaulle himself. Various kinds of structural problems – class conflicts, moral problems about abortion, autonomist movements among the ethnic minorities, demands for higher agricultural prices – had remained latent during the 1950's with the exception of the sudden outburst of the phenomenon of Poujadism. In 1968 some of these forces were manifested and they revolted against de Gaulle and the traditionally centralized form of French policy-making. Though the May events were followed by the defeat of the left in the June elections in 1968 some of the forces of the spring upheaval carried over into the 1970s.

The demand for autonomy did not fade away nor did the ongoing class conflict between left and right, now expressed in demands for worker participation (autogestion) and nationalization. In the 1970s we also find the ecology conflict, ecologists trying to mobilize support for their resistance to nuclear power plants. In 1982 the effort at a regionalization of the political system culminated in a far-reaching reform abolishing the prefect institution and opening up the possibility of more of départemental autonomy.

Greece

Some political systems concentrate on the politicization and resolving of social problems; these systems produce decisions that change social life creating new opportunities and new patterns of behavior. Other political systems are preoccupied with the principles of the system itself. They face continuous debate or conflict about how the country is to be ruled. In such systems political conflict is not concerned with how society is to be changed, providing the state with an active role in relation to social forces; these systems are concerned with the very existence of the political system itself. In such systems where survival of the system itself is the main issue we will find a preponderance of non-structural issue types. Greece belongs to this category of political systems.

In Greece political conflict has not only resulted in political instability but also in the disruption of the political system. The basic issue in Greek politics has for long been the political system itself as the conflict over how the country is to be governed was inherited from the period before the Second World War (the Metaxas regime) and resulted in a civil war between 1946 and 1949. There are several aspects to the political system issue; actually, the political system problem comprises several issues.

One issue is the position of the Greek monarchy, its power in the political system as well as its mere existence. The Greek political system has hovered between a republic and a monarchy for many years, as it has proved impossible to both have a monarchy and arrive at a consensus as to the constitutional limitations of the monarchy. The contest between monarchism or republicanism coincides with three different lines of division: conservative groups versus liberal groups, socialist parties versus non-socialist parties and secular-thought versus the church. The system has resorted to referenda as a technique for arriving at a solution to the problem republic versus monarchy. In 1935 the monarchy was restored after the 1924 introduction of a republic; after the Second World War a referendum in 1946 confirmed the restoration of the monarchy, a decision overruled in 1973 and 1974, when a referendum decided for a republic.

Besides the issue of a constitutional monarchy in Greece there is the systemic problem of how to handle groups at the limits of the left-right spectrum. The status of the communist movement has been a never-ending source of conflict in Greek politics. The movement was prohibited in 1946 in

the wake of the civil war between the resistance movement and the traditional blocs in Greece and the communists had to operate either within the leftist movement (EDA) or in exile. Actually, there is as yet no decision about whether to repatriate communist participants in the civil war living in exile in Eastern Europe, though the communist movement has been permitted in 1974. It has been equally difficult to accommodate the extreme right into the political system and the threat of a military coup d'état was prominent during the 1950s and the 1960s. The military have been such a strong force in Greek politics that the main course of events in the country has been affected by the shifting relations of power within the military. Whereas the higher echelons of the military have supported monarchism, the lower echelons have looked for autocratic alternatives to parliamentary democracy. The military junta which seized power in April 1967 represented a reaction among middle and lower ranking officers to the weakness of the monarchy in the parliamentary system.

A third aspect of the political system issue is the problem of the frontiers of Greece; conservative groups of various kinds have nurtured the idea of a Greek empire covering not only Greece but also traditional Greek settlements in Asia Minor and the island of Cyprus (Enosis). These ambitions have been activated now and then, from the 1922 defeat in Asia Minor to the 1974 debacle in Cyprus, each causing the downfall of a Greek regime. The external relations of the Greek political system have been politicized in general. Just as the internal set-up of the political system is fragile the external relations are beset by conflict between the left and the right or between the socialist parties and the non-socialist parties. Membership of NATO and the entry into the EEC have been politicized by forces that are opposed to Western influence.

It seems as if the introduction of a new constitution in 1974 under the auspices of Karamanlis and the development of a major socialist party (PASOK) accepted in government have been conducive to some kind of solution to the difficult political system issue in Greece; it also appears that foreign policy issues have been depoliticized.

Ireland

Some issues are confined to limited periods of time; they go through a process of politicization,

conflict and depoliticization, a process which ends in some sort of issue resolution. Other political issues are less *instrumental* and more *symbolic* in nature, and they acquire a life of their own sustaining a political tradition. Issues may be created and may die, but issues may also enter into the political tradition being reflected in political system properties like the party system. Irish politics is a mixture of instrumental issues and symbolic ones. The latter type used to dominate Irish political life after the creation of the Irish Free State in 1921, but the development of the Irish polity since the Second World War has implied that more political tension has focussed on instrumental issues.

The all-important problem in Irish politics used to be the relationship to the United Kingdom and Northern Ireland. This issue was politicized into the party system on a permanent basis by the development of the contest between the Fianna Fail – the anti-treaty party – and the Fine Gael – the pro-treaty party. In 1949 nationalist ambitions were realised with the creation of an Irish Republic independent of the British Commonwealth, which is as far as the problem of united Ireland separate from the United Kingdom has got. The idea of uniting Ireland is more a matter of symbolism than realpolitik, though Irish politicians now and then express some sympathy for Catholic political organizations in Northern Ireland. Maybe the Irish Republic has shown more sympathy and understanding for nationalist movements in the Ulster provinces than in the Republic itself, particularly when the Fianna Fail has been in government.

Since the Second World War issue making has tended to concentrate more on instrumental issues, though there are a number of structural issues that have been handled by the political system. The question of the Irish language relates to the problem of Irish identity, and programs for the support of the Gaelic language are supported more strongly by the nationalists in the Fianna Fail, though no major group actively opposes this policy. There is the problem of the relationship between the state and the church, which was settled in the 1972 referendum abolishing a special clause about the unique position of the Catholic church in the Irish constitution. In 1983 a referendum on the Abortion issue was held which reflects the slow process of secularization in Ireland. It was decided that the state is not allowed to offer its citizens the possibility of a free abortion. Finally, we find an issue concerning regional development and the status of agriculture.

Among the non-structural issues the problems emerging from the development of the welfare state have grown in saliency. The addition of the Labor Party to the party system has meant that more instrumentalism has been inserted into public policy-making. It seems that the political parties are aligned as regards modern non-structural issues more on the basis of power considerations than on ideological reflections. Decision-making by means of referenda has been resorted to in rather non-controversial issues, for example the 1972 referendum on entrance into the Common Market and the 1968 referendum on the peculiar election system (STV).

Italy

Some nations focus on structural issues, whereas other nations concentrate upon non-structural issues. In the case of Italy we find a mixture of the two fundamental types of issues, though such a mixture may not be conducive to political stability because it may present too many problems for the political system to handle.

After the fall of Italian fascism the political system faced a serious constitutional problem that constituted a potential threat to civil order: republic or monarchy. This issue divided Italy into two camps, but the republicans won the issue in a referendum in 1946 (54.3% versus 45.7%). The outcome was accepted by an overwhelming majority of the Italian people, though monarchism has attracted minor groups during the post-war period.

The threat to the continued existence of the Italy republic has, however, stemmed from extremist groups, which began to resort to violent measures in the middle of the 1960s. On one side there are the *Brigate Rossi* which developed out of left-wing extremism in the 1960s; on the other we find neo-fascist groups that linger on from the past and which are not averse to the employment of violent techniques. At times the threats have been substantial, aggravated by the political instability of the Italian republic, the continuous succession of numerous governments, a high level of unemployment and inflation, and the occurrence of political scandals testifying to the influence of groups like the mafia. Civil disorder, however, has not pushed the system to the point of breakdown; the two major parties though in fundamental conflict appear to safeguard the Italian Republic (*compromesso storico*).

The two basic conflict dimensions in the Italian

policy concern the contest between work and capital on the one hand and religion versus secularization on the other. These two conflict dimensions are partly expressed in the struggle between the Catholic Party and the Communist Party. It must be emphasized, however, that these two conflict dimensions are far broader than the contest between the DCI and the PCI. Not only are there other political parties that align themselves in terms of these two conflict dimensions, but the distinction between work and capital cuts across the Catholic camp as there are strong elements of social Catholicism, for example in the form of the Catholic trade union movement. In the conflict dimension of religion versus secularization there have been two spectacular issues, divorce and abortion. The parliamentary decisions to introduce these new measures aroused a ferment of feeling among Catholic and conservative groups, who tried to have the legislation repealed by referenda. However, the referenda decisions confirmed the parliamentary acts (the 1974 divorce referendum and the 1980 abortion referendum). It seems as if the referendum may be employed as a decision-making mechanism to achieve a confirmation of parliamentary decisions in a society with sharp cleavages.

Besides the class conflict and the religious contest we also find ethnic and regional issues. Ethnicity as a source of conflict is to be found in the very north of Italy, in the Alto Adige (South Tyrolia) and the Aosta Valley where German-speaking and French-speaking groups have demanded autonomy because they constitute either a majority (Alto Adige) or a significant minority (Aosta Valley) of the population. The more general regional conflict dimension includes the tension between urban and rural areas as well as the contrast between northern and southern Italy. Italian governments have responded to these demands, ethnic, rural and the *Mezzogiorno* with the same measure, regionalization. Five of the regions have been granted a wider form of autonomy based on constitutional legislation specially adapted to their regional characteristics: Sicily, Sardinia, Trentino-Alto Adige, Friuli-Venezia Giulia and Val d'Aosta. The politics of regionalization has been successful as regards the ethnic minorities in the North, but according to political opinion in Italy too little has been achieved in terms of the problem of *Mezzogiorno*.

The Italian political system has not been in existence for long and it is often considered to be highly

in角度, but when one examines the decision-making in relation to the major issues it is not a total failure. We find some capacity on the part of the system to handle issues that are tied to deep-seated conflicts between various social groups.

The Netherlands

Issues vary in terms of their life span; some issues are short, being politicized almost overnight and resolved in the political process or dismissed by the political process. Other issues stay on after having been introduced into the political system and they may have a force of their own making it possible for the issue to remain salient for generations of policy makers. These long-term issues need not always be the most salient ones as short-term issues may be explosive in character. Issue-making in the Netherlands used to be characterized by the predominance of issues with long life span and low or high saliency, which were handled by means of the classical decision-making mechanism, the politics of accommodation. We find, however, that when we take a broader look at issue-making since the Second World War the consociational model has lost much of its applicability, because a change seems to have occurred in the pattern of issue-making since the 1960s. Now the predominant types of issues are of types long life span and low saliency, or short life span and high saliency. Let us look at each type of issue.

There are a few short-term highly intensive issues that the Dutch political system has faced since 1945: the decolonization issue, the South Moluccan protests in the 1970s, and some scandals caused by the Royal family (the Lockheed affair). We still find traces of the old long-term issues that used to characterize the conflict between the so-called *zuilen*; yet, we also find new kinds of issues that linger on though they are not explosive: the problem of regional development, questions relating to the participation of the Netherlands in NATO (nuclear weapons, i.e. the Pershing missiles) as well as ecological matters. These new issues have tended to disrupt the classical lines of confrontation between the *zuilen*, but they are hardly salient enough to create a political system issue. These ongoing concerns in the political system also include the confrontation between leftist parties and conservative parties about the overall size and shape of the public sector.

Norway

The non-occurrence of political system issues may be interpreted as a sign of system persistence; however, it may still be difficult to create stable governments and the occurrence of other kinds of issues may trigger civil disorder actions. Yet, political instability does not necessarily imply a threat to system persistence. The Norwegian political system is accepted by all political groupings; and there has been little debate on political system issues since the Norwegian Social Democratic Party accepted parliamentary democracy in the 1920s, yet Norway has experimented a period of temporary political instability. When there is little conflict concerning the political system, the decision-makers are provided with an opportunity to concentrate on other problems. This is also what we find in Norway where the state is heavily involved in various activities.

The dominant position of the DNA in government has meant an extensive build-up of the public sector, which only the Conservative Party has contested vigorously. The state has also engaged in the oil industry where the carefully built-up state involvement has been generally accepted though the Conservative Party opts for more private commitment. If one wants more fiercely contested issues, one must turn to the spectacular conflict concerning the Alta River. The occurrence of the conflict over Norwegian entry into the Common Market was not accidental, because foreign policy issues as well as defence policy issues have tended to occur now and then as a considerable leftist group within the DNA has not been happy with the Western orientation inherent in Norwegian foreign policy and in the Norwegian defence system. Entry into NATO was not unanimously accepted and since the 1950s leftist political groups have demanded that no nuclear weapons of any kind should be stored in Norway. The course of events in the EEC issue where extraparliamentary groups managed to defeat the proposal of the two major parties – the DNA and the Høyre acting in unison – testifies to the fact that an issue may require extraordinary decision techniques and cause a rise in political instability, even though the system continues to operate.

There are two structural issues that are politically relevant because two parties have made these issues their prime concern. The Kristeligt Folkeparti keeps the problem of abortion politicized whereas the Venstre used to be a strong adherent

to the New Norwegian language opposing the classical Norwegian language. More recently ecology problems have become more salient than the language question. Apparently the ecological movement has better access to the small parties than to the major parties. Finally, it may be added that the state has conducted a successful regional developmental policy, which is supported by all political parties more or less. The issue involved here concerns the economic and cultural differences between the center and the periphery as well as between urban and rural areas.

Portugal

Of course, issue-making is not independent of the form of the political system; when a political system breaks down and is replaced by a new polity this occurrence of system failure is bound to affect issue-making. Whereas system persistence tends to be conducive to a concentration on other kinds of issues than political system issues, the opposite is the case when a political system breaks down. In autocratic Portugal the fundamental issue was the political system issue, whether Salazar or Caetano would manage to mobilize enough support to keep the autocracy intact. The basic test of the capacity to sustain the autocracy came with the traumatic process of decolonization in the African provinces. The inability of the Portuguese military to suppress the liberation movements in these provinces led to a military takeover and the beginning of a process of democratization.

Since the non-persistence of the Portuguese autocratic polity political debate and conflict have predominantly focussed on political system issues. The new regime has revealed great difficulty in resolving a number of crucial constitutional problems. One of these concerned the role of the military, which was seriously attacked by the non-socialist parties. Another constitutional problem has been the division of power between the presidency and the office of prime minister. These constitutional problems have been politicized in the midst of a sharp class conflict between socialist and non-socialist groups. Though the political system issues have been the more spectacular ones the new political system has not been paralyzed, but it has introduced a considerable number of reform bills, nationalization or denationalization of private industry and banks, the introduction of land reforms as well as the annulment of such reforms. The political system issues have tended to coincide with the structural issues, though the

memory of the autocracy has persuaded the contending parties into accepting the basic features of the new political system.

Spain

Spanish issue-making is similar to the politicization of problems in Portugal in the concentration on political system issues, which follows naturally from the break-down of the Franco autocracy, but as was the case in Portugal other kinds of issues cropped up once the restraint on political opinion and political demands was removed. Spain is different from Portugal in that political conflict has focussed more on one type of structural issue, ethnic and regional problems, than on another kind of structural issue, viz. class confrontation. Moreover, there has actually been a more serious, real attempt at a coup d'état in Spain, because there is a strong group that has not given up autocracy, but we do not find the persistent preoccupation with constitutional problems that characterized Portuguese issue-making.

The basic structural issue in the Spanish political system concerns the relationship between the centralized government in Madrid and some of the larger old regions – the Basque provinces, Catalonia, Galicia – with cultures that differ from the main Spanish one. It is not only a matter of language, but the issue also includes old historical traditions from a period when Spain was a loose federation. The regional conflict involves several parties. On the one side there are regional groups fighting for their own ends though the socialist parties are in principle sympathetic to the idea of regionalization. On the other side traditional groups reject the introduction of extensive regional autonomy in its general form or as home-rule for special provinces, because they adhere strongly to the idea of a united Spain. In the 1970s it seemed as if the issue of regionalization in Spain belonged to the unsolvable issues as whatever was done to increase regional autonomy was insufficient for the Basque provinces (ETA). However, the attempt to introduce a far reaching regionalization of the political system in the early 1980's has been accompanied by a reduction in the tension typical of this issue.

Of course, the fall of the Franco autocracy brought forward both class conflict and conflict between Catholicism and secularization. Abortion and divorce have been politicized, but it must be emphasized that the class conflict has been mitigated due to a concern on the part of leading

groups within the socialist and the non socialist camps to safeguard the democratic constitution. And these efforts have no doubt been successful as the political system has moved towards a legalisation of the Communist Party as well as a removal of censorship and political trials. The regime has also been successful in solving foreign policy issues, for example entry into the EEC and the decolonization of the Spanish Sahara. The extent to which Spain should be a part in the Western alliances is an on-going issue, as strong leftist forces oppose Spanish participation in NATO.

Sweden

Issue-making in Sweden belongs to the instrumental type where there is a concentration on specific problems to be solved presumably by state action of some kind. Though a new constitution was introduced in the early 1970s political system issues have never been politicized to such an extent that they have resulted in political instability. Political conflict has tended to focus upon the size of the public sector, where the socialist parties have been more in favor of public section expansions as well as of increased public administration of social life whereas the non-socialist parties have favored this development to a lesser extent. This basic line of confrontation has been taken up on two major issues: the fight over the supplementary pensions plan in the 1950s and the creation of a system of public funds for owning a substantial portion of the capital in business companies, suggested by the Social Democratic Party in the 1970s. Both these issues have caused deep seated conflicts and the question of the supplementary pensions program had to be resolved through a referendum in 1957. Actually, the referendum technique has been employed most skilfully by the political parties fearing that certain issues would result in internal party schisms. The ecology issue was heavily politicized during the 1970s as a reaction to a rapid build-up of nuclear power plants and the disclosure of extensive pollution. As was the case in Norway the new policies demanded by the "green wave" were more easily accepted by the smaller parties than by the large ones. The distinction between the nuclear policies of the Social Democratic Party and the Conservative Party was very fine indeed.

Sweden used to be famous for its homogeneity, as was emphasized in the early Rustow analysis (Rustow, 1956), and we thus expect to find few structural issues. Maybe the Rustow analysis

underestimated the prevalence of class conflict in Swedish politics. However, political systems change and no doubt there has been an increase in heterogeneity due to the extensive immigration from Finland and the Mediterranean areas. The system has produced an immigration policy that has had the effect of preventing the politicization of such problems. Moreover, we also find regional and religious issues, in particular issues relating to the uneven regional development of Sweden since the early 1960s. The regional conflict between the parties is concerned with how much should be spent on areas where unemployment has been unusually high; it appears that the socialist parties and the Center party have been more interested in the creation of a comprehensive regional policy.

What is striking in the political development in Sweden is the institutional emphasis on consensus among the political parties; often issue-making is more conflict oriented before the political parties start to handle the issue. This is true with regard to some religious issues concerning female priests, the relationship between the state and the church and the status of religion in the public schools. It is also true with regard to defence issues where all the parties support Swedish neutrality and association to the Common Market. Such a consensus oriented system that is mainly pre-occupied with more or less technical issues handles conflict in two widely different ways: it suppresses conflict on a day to day basis only to concentrate on a single issue every decade and these conflict-loaded issues tend to be highly divisive. It has been argued that the Swedish model of public policy-making has lost much of its vitality (Ruin, 1982), though the process of politicization, decision-making and depoliticization has been strongly institutionalized in the political system. Even if the level of conflict may have been high between the various blocks there has been a tradition of accepting the outcome of the decision-making process. The first major deviation from this pattern concerns the fund decision in 1983 which the non-socialist parties have agreed upon to undo if they are returned to power.

Switzerland

One may distinguish between two types of conflict patterns that characterize political systems. Conflicts may tend to be *issue oriented*, meaning that the conflicts between the contending groups are concentrated on issues. The occurrence of profound political party conflicts resulting in fierce

political competition is typical of the latter type, though it is not always the case that highly divisive issues are involved. The former type is very much substantiated in the Swiss policy, where each issue tends to be decided upon on its own merit with its own decision-making process. It follows that it is not difficult to identify issues in the Swiss political system. They are also reflected in the extensive use of referendum as a decision-making mechanism.

The Swiss referendum is employed to handle both structural and non-structural issues. Among these two types we find trivial as well as non-trivial ones. Though issue-making is specific, issues may be long-term as the adherents of a proposal in a referendum do not have to abide by a negative outcome but may attempt to reintroduce the issue. The most spectacular political system issue has been the question of female franchise in federal elections. In 1959 the proposal of female franchise was rejected, but in 1971 the time was ripe as a considerable majority (65.7%) accepted the constitutional change. Among the less salient political system issues we may identify the Mirage affair in 1963 and the critique of the typically Swiss way of governing (elite cooperation). To the set of non-structural issues belongs the depoliticization of the question of atomic energy. The Swiss manner of handling the atomic energy problems is typical of the Swiss model of government. In 1957 the people decided to accept the introduction of nuclear power plants, and in 1979 the people rejected a proposal to tie the employment of nuclear power to stringent criteria. What was accomplished by means of two simple decisions causing little contention between the ruling political parties has been the subject of endless political confrontation in other countries where the political parties have politicized the questions concerning nuclear power along conflict lines between the parties.

We find two main structural problems that the Swiss political system has had difficulty coping with for a long time. Repeated referendums have been resorted to in order to come to grips with the popular resentment of foreign workers as well as with the consistent demand from the French-speaking majority in Jura for a separate canton. In the referenda concerning the rights of foreign workers the Swiss nation has been divided into two major blocs, and in 1970 it was actually close to a decision to oust the foreign workers (1970:46%, 1974:34% and 1977:29%). It should

be emphasized that the major political parties have been opposed to these proposals, which testifies to the fact that issue-making need not be identical with partisan conflict.

The decision-making process resulting in the establishment of the new canton of Jura in 1979 followed the same pattern of politicization. The question of the demands of the "*Rassemblement Jurassien*" was not politicized by the major political parties; at first it was treated as a problem for the canton of Bern to be decided on by means of cantonal referenda; then when the issue became more conspicuous the system of both cantonal and federal referenda was employed to reach a solution. We also find a minor religious issue with deep historical roots in the 1847 Sonderbundskrieg. In 1973 a referendum decided to undo the cause of that civil war by repealing the confessional articles in the constitution (Jesuit ban).

United Kingdom

The political system of the United Kingdom is the opposite to that of Switzerland so far as decision-making mechanisms are concerned. Issue-making in the United Kingdom hinges on the political parties, which means that it is impossible to separate political issues from party conflict. The only issue which has been initiated without the backing of the major political parties is the politicization of the ethnic problems in Scotland, Northern Ireland and Wales. The fact that these problems broke into the political arena implied a change in the British party system. The regional demands have met with some sympathy on the part of the Labour Party and the Liberal Party, who speak about the need for *devolution*. Yet, the overall pattern is one of *political party issue-making*.

Two types of issues have dominated conflicts in the British political system: questions of economic policy and class relations on the one hand and foreign policy matter on the other. The initiative in both these issue areas lay with the Labour Party after the Second World War. The idea of expanding the public sector and creating social security programs stemmed from Labour Party ideology; the same applies to the idea of decolonization. However, there was also a background of policy consensus from the War effort meaning that the shift in power 1951 did not result in major policy reversals, though the steel industries were denationalized. New issues cropped up in the 1960s when the relationship to the Common Market became a very difficult problem to handle for the

political parties. Actually, the political parties had to deviate from the traditional principle of the sovereignty of Parliament in order to have the issue decided, with Labour as very split. A referendum in 1975 confirmed a parliamentary decision to enter the EEC. It seems that the employment of an un-British principle of decision-making was catalytic of forces that may be conducive to a major transformation of the British party system.

However, these new trends have also been affected by the declining performance of the British economy, which again is an issue that the political system has great problems in coping with. The successful policy for utilizing the oil resources of Scotland has presented the major parties with a temporary breathing space. It must be emphasized that the utilization of various resources has recently been politicized along traditional partisan divisions, the Conservative government preferring a policy of privatization and the Labour even more committed to planning and nationalisation.

In the 1980s there is increasing concentration on foreign policy matters and economic policy. The Falkland war – a highly divisive issue – was fought successfully in 1982 meaning that the United Kingdom for the first time in decades were engaged in military action towards a foreign nation. The emphasis of the Thatcher government on the implementation of a new economic policy has no doubt heightened the level of class conflict, in particular, government policies restricting the right of trade unions as a focus of class conflict. The serious issue of unemployment effectively involves the whole scope of economic-financial policy.

Issues, social structure and political structure

After this somewhat lengthy overview it is time to attempt an analysis of the social roots of issue-making and the system implications of patterns of politicization. The task of the analysis is to inquire into the possible relationships between three entities: (a) issue patterns, (b) social structure, and (c) political stability. The findings are arrived at by means of a statistical analysis of ordinal measures.

The classification scheme concerning issue-making contains seven categories, and we measure the occurrence of these in terms of the properties of issues – intensity, extension, number and frequency – along an ordinal scale from one to five. The time period since the Second World War is divided into two: 1945–1965 and 1966–1982.

The indicators of social structure properties as well as of political stability are less problematic in terms of validity and reliability than the application of the issue categories to empirical data; for the social structure we use indices for affluence, industrialization, urbanization, ethnic structure, religious structure, religious orientation and income distribution (Lane & Ersson, 1985); the concept of political stability is operationalized in terms of indicators of governmental change, party system volatility and civil disorder (Ersson & Lane, 1983).

The various scores concerning issue-making, social structure and political stability have been submitted to an analysis of variance and a correlation analysis. The findings tentative as they are, of course, may be summarized in a few hypothesis. Thus, the analysis covers sixteen nations at two periods of time; since Portugal and Spain have had democratic governments for a limited period of time we end up with thirty cases. The classification of issue occurrences is given in Appendix I, the scores of which will be used below. The analysis is based on measures derived from an analysis of variance (the Eta squared statistic = E^2) as well as on the Pearson correlation coefficient (r).

Hypothesis 1: Cross-sectionally speaking issue-making varies more within the various nations than between the various nations ($E^2 = .16$). When we concentrate upon the occurrence and saliency of seven issue types – class, religion, region, ecology, political system, foreign policy and public sector – and map these issue types for the two time periods the findings is that the intranation differences in issue-making are much larger than the inter-nation differences. The interpretation is that the various types of issues tend to occur in most nations and that several nations concentrate upon certain types of issues to the exclusion of others over time.

Hypothesis 2: Longitudinally speaking issue-making tends to be constant meaning that the within time differences in issue-making over time are greater than the between time differences ($E^2 = .04$). Thus, we do not find great differences in the types of problems politicized in European democracies before and after 1965. The only traces of the emergence of *new politics* are to be found in the rise in the scores for ecology and public sector issue-making (cf. Inglehart, 1977).

Hypothesis 3: Aggregating the various issue scores into an *overall* national measure for issue-making

for each of the two periods of time we find that nations differ in the extent to which problems are politicized. The finding is that the inter-nation differences in overall issue-making during the two periods studied are much larger than the intra-nation differences over time ($E^2 = .73$). We rank the nations in the following way on the basis of their overall issue score: Spain, Belgium, Italy, France, United Kingdom, Portugal, FR Germany, Finland, Greece, Austria, Denmark, Norway, Ireland, Sweden, Switzerland, and the Netherlands.

Hypothesis 4: The occurrence of issues displays few interdependencies. The finding is that in the politics of the post-war period the occurrence of political system issues is closely related to class issues and weakly related to religious issues. We also find that political system issues and foreign policy issues have some reciprocity, whereas public sector issues go together with ecological issues. The overall picture is, however, that issue types are not a function of each other (Table 1).

Hypothesis 5: Issue-making displays a few clear relationships with the social structure though it is certainly not the case that properties or dimensions of the social structure of a nation strictly determine the occurrence of issues. Obviously it is hardly a daring guess that the extent to which a country is fragmented ethnically or religiously has a bearing on the politization of certain kinds of problems, but the difficult part of the equation is to show how strong the social implications for issue-making are; more specifically, between what social structure dimensions and which issue kinds is there this type of relationship? Table 2 contains some clues about the social determination of issue-making.

It is quite clear even when consideration has been paid to the shortcomings of the analysis that

there is *some* truth to the old saying that politics is a reflection of society; the emphasis here is not on "truth" but on "some". The occurrence of issues – intensity, extension, frequency and saliency – has social roots, but the set of such social sources is a limited one and the strength of the associations varies. Most interestingly we find some specific relationships between the occurrence of issues and properties of the social structure: ethnic issues is a function of the ethno-linguistic structure ($r = .66$); in countries like Belgium, Spain, Switzerland and the United Kingdom characterized by a heterogeneous ethnic structure highly salient ethnic issues occur. Correspondingly, the proportion of Catholics in the population affects the occurrence of a politicization of religious problem ($r = .43$), which is particularly true of Italy. The saliency of political system issues depends upon the wealth of a nation; it almost seems as if poverty is a sufficient condition for the occurrence of political system issues ($r = .72$) as we find this type of politicization in Greece, Spain, Portugal and Italy. However, poverty is not a necessary condition for the occurrence of political system issues, as the cases of Belgium, France and the United Kingdom testify to. This is as far as the social structure is relevant for the determination of issue-making. Obviously, issue-making in political structures is not simply a reflection of divisions in society, but it is also not the case that issue-making has few social sources.

Hypothesis 6: Issue occurrences have implications for political system properties like stability and type of government. Again, the overall finding is that one must pay attention to some specific and strong relationships between certain types of issues and certain political system properties. Firstly, the occurrence of political systems issues has strong negative implications for government stability ($r = -.66$) as well as civil disorder ($r = -.63$). Almost as strong is a high saliency for the

Table 1. Reciprocities between Issues

ISSUE TYPES	Class	Religious	Region	Ecology	Political System	Foreign Policy	Public Sector
Class							
Religious							
Region							
Ecology	-.30		.26				
Political System	.67	.24		-.24			
Foreign Policy	.33		-.30	-.31	.38		
Public Sector				.62		-.19	

Table 2. Social Structure and Issue-Making

ISSUES	SOCIAL STRUCTURE							
	Affluence	Industriali- zation	Urbandi- zation	Ethno- linguist	Religious structure	Catholics	Religious conscious- ness	Income distribu- tion
Class	-.49					.26	-.32	.34
Region		.28		.66				
Religious	-.39					.43	.49	
Ecology	.26	.30						-.24
Foreign Policy	-.28			-.30				
Political System	-.72	-.38	-.34		-.25	.58		.51
Public Sector								

Note: The social structural properties have been measured by indices; the index for affluence, for industrialization and for urbanization is presented in Ersson & Lane, 1981; the indices on ethno-linguistic structure, religious structure, catholics, religious consciousness and income distribution are presented in Lane & Ersson, 1985.

Table 3. Issue-Making and Political Stability

ISSUES	STABILITY		
	Governmental stability	Party system stability	Civil disorder
Class	-.64	-.29	-.50
Region		.27	
Religious			-.29
Ecology	.25		
Foreign Policy	-.26	-.40	
Political System	-.66	-.48	-.63
Public Sector			-.26

Note: The political stability properties have been measured by indices; the indices on governmental stability, party system stability and civil disorder are presented in Ersson & Lane, 1983.

class issue type, which severely affects government stability ($r = -.64$) as well as civil disorder ($r = -.50$). We also find that foreign policy issues tend to be conducive to political instability.

In most political systems where we find political system issues we also find one or other of the two types of civil disorder phenomena, the occurrence of violence and of protest phenomena: France, Greece, Spain and the United Kingdom. In some nations where class issues are prominent there is a tendency towards government instability: France, Finland, Italy and Portugal. However, we also find the occurrence of foreign policy issues in nations with rapid changes in government: Finland, France, Greece and Portugal.

Conclusion

Issue-making is the link between social structure and social cleavages on the one hand and political stability on the other. Political systems do not vary in terms of stability (government change or civil disorder) as a strict function of the divisions in the social structure, the behavior of political parties simply reflecting cleavages between social groups. Societal problems must be politicized before they can affect the institutions of the system; and the politicization of problems that are to be handled by the public may constitute a viable method for the peaceful settlement of decisive cleavages. Actually, issue-making and issue-resolving may constitute a method for the reduction of tensions in society. How could there be conflict management without a continuous process of politicization? How could there be political stability without issue-making and issue-resolving? Yet, issue-making may also threaten political stability and even result in system non-persistence.

Issue-occurrence is not random. There is a finite set of issue types that tend to occur in a set of political systems like the West European ones. There is no country specific pattern in so far as the occurrence of certain types of issues is concerned; nor is there any time specific pattern in the occurrence of various kinds of issues. Thus, issue-making or the politicization of social problems involves a true cross-sectional and longitudinal variation. Moreover, issue-resolving is not mechanical. The capacity to handle social problems that have been politicized varies between nations as well as over time. Of course, the occurrence of political system issues is a particularly dangerous aspect of the stability of the political system. Structural issues are more salient in societies that are heterogenous in terms of ethnicity, religion and class, but it is not generally true that the occurrence of political system issues depends upon the occurrence of structural issues (Greece and Finland). It seems that some nations keep concentrating on political system issues for long periods of time whereas other systems display a capacity to take on various types of issues and to resolve issues efficiently; it seems as if this differential is related to the affluence of the society in which the political system is embedded.

Literature

General

- Almond, G. & Powell, B. (1966). *Comparative Politics*. Boston: Little, Brown and Company.
- Alt, J. E. & Chrystal, A. K. (1983). *Political Economics*. Berkeley: University of California Press.
- Bacharach, P. & Baratz, M. S. (1963). "Decisions and Nondecisions: An Analytical Framework". *American Political Science Review*, 57, 632-642.
- Bendix, R. & Lipset, S. M. (1957). "Political Sociology". *Current Sociology*, 6, 79-99.

- Berelson, B. et. al. (1954), *Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*. Chicago: University of Chicago Press.
- Brams, S. J. (1975), *Game Theory and Politics*. New York: Free Press.
- Budge, I. & Farlie, D. J. (1977), *Voting and Party Competition: A Theoretical Critique and Synthesis Applied to Surveys from Ten Democracies*. London: Wiley.
- Budge, I. & Farlie, D. J. (1978), "The Potentiality of Dimensional Analyses for Explaining Voting and Party Competition", *European Journal of Political Research*, 6, 203–231.
- Budge, I. & Farlie, D. J. (1983), *Explaining and Predicting Elections: Issue Effects and Party Strategies in Twenty-Three Democracies*. London: Allen & Unwin.
- Dahl, R. A. (1961), *Who Governs?* New Haven: Yale U. P.
- Dahl, R. A. (ed.) (1966), *Political Oppositions in Western Democracies*. New Haven: Yale U. P.
- Deutsch, K. (1963), *The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control*. New York: Free Press.
- Easton, D. (1965), *A Systems Analysis of Political Life*. New York: Wiley.
- Ersson, S. & Lane, J. E. (1981), "The Socio-Economic Structure of European Democracies", *West European Politics*, 4, 120–133.
- Ersson, S. & Lane, J. E. (1983), "Political Stability in European Democracies", *European Journal of Political Research*, 11, 245–264.
- Ersson, S., Janda, K. & Lane, J. E. (1985), "Ecology of Party Strength in Western Europe" *Comparative Political Studies*.
- Esman, M. J. (ed.) (1977), *Ethnic Conflict in the Western World*. Ithaca: Cornell U. P.
- Fry, E. A. & Raymond, G. A. (1980), *The Other Western Europe: A Political Analysis of the Smaller Democracies*. Santa Barbara: ABC-Clio.
- Giner, S. & Archer, M. S. (eds.) (1978), *Contemporary Europe: Social Structure and Cultural Patterns*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Groth, A. J. et. al. (1976), *Contemporary Politics: Europe*. Cambridge, Mass.: Winthrop.
- Heisler, M. O. (ed.) (1974), *Politics in Europe: Structures and Processes in Some Postindustrial Democracies*. New York: McKay.
- Inglehart, R. (1977) *The Silent Revolution*. Princeton.
- Janda, K. (1980), *Political Parties: A Cross-National Survey*. New York: Free Press.
- Lane, J. E. & Ersson, S. (1985), *Politics and Society in European Democracies*. Chichester: Wiley (forthcoming).
- Lijphart, A. (1975), *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands*. Berkeley: University of California Press.
- Lijphart, A. (1977), *Politics in Plural Societies: A Comparative Exploration*. New Haven: Yale U. P.
- Lijphart, A. (1981), "Political Parties: Ideologies and Programs" in Butler, D. et. al. (eds.), *Democracy at the Polls: A Comparative Study of Competitive National Elections*. Washington: AEI, 26–51.
- Lijphart, A. (1984) *Democracies*. New Haven: Yale University Press.
- McRae, K. D. (ed.) (1974), *Consociational Democracy: Political Accommodation in Segmented Societies*. Toronto: McClelland & Stewart.
- Moulin, H. (1983), *The Strategy of Social Choice*. Amsterdam: North-Holland.
- Nilson, S. S. (1980) "Mapping Party Competition" in Merkl, P. (ed.) *Western European Party Systems*. New York: The Free Press pp. 490–508.
- Pilat, J. F. (1980), *Ecological Politics: The Rise of the Green Movement*. Beverly Hills: Sage.
- Polsby, N. W. (1963), *Community Power and Political Theory*. New Haven: Yale U. P.
- Richardson, J. (1982) *Policy Styles in Western Europe* London: George Allen & Unwin.
- Ridley, F. F. (1979) *Government and Administration in Western Europe*. Oxford: Martin Robertson.
- Riker, W. H. (1982), *Liberalism Against Populism*. San Francisco: Freeman.
- Riker, W. H. & Ordeshok, P. (1973), *An Introduction to Positive Political Theory*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Sartori, G. (1969), "From the Sociology of Politics to Political Sociology", in Lipset, S. M. (ed.), *Politics and the Social Sciences*. New York: Oxford U.P., 65–100.
- Sjöblom, G. (1968), *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund: Studentlitteratur.
- Smith, G. (1980), *Politics in Western Europe*. 3rd. ed. London: Heinemann.
- Thomas, J. C. (1975), *The Decline of Ideology in Western Political Parties: A Study of Changing Policy Orientations*. London: Sage.
- Tufte, E. (1978), *Political Control of the Economy*. Princeton: Princeton U. P.
- Urwin, D. W. (1981), *Western Europe Since 1945: A Short Political History*. 3rd ed. London: Longman.
- Whitely, P. (ed.) (1980), *Models of Political Economy*. London: Sage.
- Wolfinger, R. E. (1971), "Nondecisions and the Study of Local Politics", *American Political Science Review*, 65, 1063–1080.

Country Specific

- Bluhm, W. T. (1973), *Building an Austrian Nation: The Political Integration of a Western State*. New Haven: Yale U. P.
- Steiner, K. (1972), *Politics in Austria*. Boston: Little, Brown and Company.
- Steiner, K. (ed.) (1981), *Modern Austria*. Palo Alto: SPOSS.
- Weinzerl, E. & Skalnik, K. (eds.) (1972), *Österreich: Die Zweite Republik*. Graz: Styria.

- Fitzmaurice, J. (1983), *The Politics of Belgium: Crisis and Compromise in a Plural Society*. London: Hurst.
- Weil, G. (1970), *The Benelux Nations: The Politics of Small-Country Democracies*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Haue, H. et. al. (1981), *Det Ny Danmark 1890–1980: Udviklingslinier og Tendens*. København: Munksgard.
- Fitzmaurice, J. (1981), *Politics in Denmark*. London: Hurst.
- Miller, K. (1968), *Government and Politics in Denmark*. Boston: Houghton Mifflin.
- Beyme, K. (1979), *Das Politische System der Bundesrepublik Deutschland: eine Einführung*. München: Piper.
- Edinger, L. J. (1977), *Politics in West Germany*. 2nd. ed. Boston: Little, Brown and Company.
- Johnson, Nevil (1983), *State and Government in the Federal Republic of Germany*. Oxford: Pergamon Press.
- Smith, G. (1979), *Democracy in Western Germany: Parties and Politics in the Federal Republic*. London: Heinemann.
- Anckar, D. (1982), *Prospects for Neutrality: The Case of Finland*. Åbo Academy: Ser. A:182.
- Allardt, E. & Starck, C. (1981), *Språkgränser och Samhällsstruktur: Finlandssvenskarna i ett Jämförande Perspektiv*. Stockholm: AWE.
- Elder, N. et. al. (1982), *The Consensual Democracies? The Government and Politics of the Scandinavian States*. Oxford: Martin Robertson.
- Klockare, S. (1971), *Från Generalstrejk till Folkfront: Söndring och Samling i Kekkonnens Tid*. Stockholm: Prisma.
- Nousiainen, J. (1971), *The Finnish Political System*. Cambridge, Mass.: Harvard U.P.
- Wahlbäck, K. (1967), *Från Mannerheim till Kekkonen*. Stockholm: Aldus.
- Blondel, J. (1974), *The Government of France*. 2nd. ed. London: Methuen.
- Ehrmann, H. W. (1976), *Politics in France*. 3rd. ed. Boston: Little, Brown and Company.
- Wright, V. (1978), *The Government and Politics of France*. London: Hutchinson.
- Wright, V. (1984), *Continuity and Change in France*. London: George Allen & Unwin.
- Clogg, R. (1979), *A Short History of Modern Greece*. Cambridge: Cambridge U.P.
- Kohler, B. (1982), *Political Forces in Spain, Greece and Portugal*. London: Butterworth.
- Kousoulas, D. G. (1974), *Modern Greece: Profile of a Nation*. New York: Scribner's.
- Legg, K. R. (1969), *Politics in Modern Greece*. Stanford: Stanford U. P.
- Penniman, H. R. (ed.) (1981), *Greece at the Polls: The National Elections of 1974 and 1977*. Washington: AEI.
- Tsoucalas, C. (1969), *The Greek Tragedy*. Harmondsworth: Penguin.
- Chubb, B. (1982), *The Government and Politics of Ireland*. 2nd. ed. Stanford: Stanford U.P.
- Peillon, M. (1982), *Contemporary Irish Society: An Introduction*. Dublin: Gill and Macmillan.
- Penniman, H. R. (ed.) (1978), *Ireland at the Polls: The Dáil Elections of 1977*. Washington: AEI.
- Allum, P. A. (1973), *Italy: Republic without Government?* London: Weidenfeld & Nicolson.
- Penniman, H. R. (ed.) (1977), *Italy at the Polls: The Parliamentary Elections of 1976*. Washington: AEI.
- Ruscoe, J. (1982), *The Italian Communist Party, 1976–1981: On the Threshold of Government*. London: Macmillan.
- Bakvis, H. (1981), *Catholic Power in the Netherlands*. Kingston: McGill-Queen's U.P.
- Lepszy, N. (1979), *Regierung, Parteien und Gewerkschaften in den Niederländer Entwicklung und Strukturen*. Düsseldorf: Droste.
- Lipschits, I. (1978), *Politiske Strømninger i Holland: Inledning til de Politiske Partiers Historie*. København: Akademisk Forlag.
- Bergh, T. et. al. (ed.) (1977), *Vekst og Velstand: Norsk Politisk Historie 1945–1965*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Heidar, K. (1983), *Norske Politiske Fakta 1884–1982*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ustvedt, Y. (1981), *Overflod og Opprør: 1961–72*. Oslo: Gyldendal.
- Gallagher, T. (1982), *Portugal: A Twentieth-Century Interpretation*. Manchester: Manchester U.P.
- Graham, L. S. & Makler, H. M. (eds.) (1979), *Contemporary Portugal: The Revolution and Its Consequences*. Austin: University of Texas Press.
- Graham, L. S. & Wheeler, D. L. (eds.) (1983), *In Search of Modern Portugal: The Revolution & Its Consequences*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Harvey, R. (1978), *Portugal: Birth of a Democracy*. London: Macmillan.
- Robinson, R. A. H. (1979), *Contemporary Portugal: A History*. London: Allen & Unwin.
- Carr, R. & Fusi, J. P. (1979), *Spain: Dictatorship to Democracy*. London: Allen & Unwin.
- Coverdale, J. F. (1979), *The Political Transformation of Spain after Franco*. New York: Praeger.
- Maravall, J. (1982), *The Transition to Democracy in Spain*. London: Croom Helm.

- Birgersson, B. O. et. al. (1981), *Sverige Efter 1900: En Modern Politisk Historia*. Stockholm: Bonnier.
- Rustow, D. A. (1955), *The Politics of Compromise: A Study of Parties and Cabinet Government in Sweden*. Princeton: Princeton U.P.
- Ruin, O. (1968), *Mellan samlingsregering och tvåpartisystem*. Stockholm: Bonniers.
- Ruin, O. (1982), "Sweden in the 1970s: Policy-Making Becomes More Difficult" in Richardson (ed), pp. 141-67.
- Steinberg, J. (1980), *Why Switzerland?* Cambridge: Cambridge U.P.
- Steiner, J. (1974), *Amicable Agreement versus Majority Rule: Conflict Resolution in Switzerland*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Budge, I. et. al. (1983), *The New British Political System*. London: Longman.
- Rose, R. (1974), *Politics in England Today*. London: Faber & Faber.
- Rose, R. & McAllister, I. (1982), *United Kingdom Facts*. London: Macmillan.
- Sked, A. & Cook, C. (1979), *Post-War Britain: A Political History*. Harmondsworth: Penguin.

APPENDIX 1. Classification of Issue-Occurrence in European Democracies 1945-65 (I) and 1966-82 (II).

	Class		Religion		Region		Ecology		Political system		Foreign policy		Public sector	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Austria	4	2	3	1	1	2	1	4	4	1	4	1	1	3
Belgium	4	3	4	2	3	5	1	3	4	5	4	2	2	4
Denmark	3	2	1	2	2	2	1	3	2	1	2	4	2	5
F R Germany	3	2	2	1	2	2	1	4	4	4	5	4	1	2
Finland	4	3	1	2	2	3	1	1	3	4	5	4	1	2
France	4	5	2	1	2	4	1	3	5	3	5	3	2	3
Greece	5	3	2	2	1	1	1	1	5	5	3	4	1	2
Ireland	1	1	3	3	2	3	1	2	2	2	2	4	1	2
Italy	4	4	4	5	4	2	1	3	4	4	2	2	2	4
Netherlands	2	2	2	2	1	2	1	3	1	1	3	1	1	3
Norway	3	2	2	3	2	1	1	4	1	1	2	4	2	3
Portugal		5		2	1	1	1	1	5	5	3	3		3
Spain		4		3		5		3				2		3
Sweden	2	2	1	2	1	2	1	5	1	1	2	2	2	3
Switzerland	1	1	2	2	4	4	1	4	1	1	1	1	1	2
United Kingdom	4	4	2	2	2	5	1	3	1	4	4	3	2	4

Några erfarenheter från regeringsarbetet

AV CARL AXEL PETRI

Karin Ahrland har i denna tidskrift redogjort för en del av sina erfarenheter från sin tid i regeringen. Redaktionen har bett mig att också jag skall berätta om mina erfarenheter.

När jag trädde in i regeringen var min bakgrund domarens och utredarens men icke politikerns. Jag har visserligen ett nära nog medfött politiskt intresse men har aldrig tillhört något politiskt parti. Det kom därför som en blixt från klar himmel när jag i skuggan av de politiska partiernas oenighet i kärnkraftsfrågan i november 1979 blev erbjuden att bli energiminister i Fälldin II-regeringen. Efter två dagars funderande accepterade jag erbjudandet i tron att jag skulle återvända till mitt ordinarie arbete som president i kammarrätten i Jönköping efter folkomröstningen i kärnkraftsfrågan i mars 1980. Omständigheterna medförde emellertid att jag blev kvar som energiminister i regeringen till dess den föll i maj 1981. I den nya Fälldin III-regeringen var jag justitieminister fram till regeringsskiftet hösten 1982.

När jag trädde in i regeringen hade jag alltså ingen partigrupp att ty mig till. Jag hade heller inte några politiskt sakkunniga som rådgivare. Som energiminister hade jag inte ens någon statssekreterare. Mitt enda mera personliga stöd var en informationssekreterare, som också var partipolitiskt obunden.

Mina rådgivare fick i stor utsträckning bli departementstjänstemännen och i partipolitiska frågor tjänstemännen i det samordningskansli som fanns i regeringskansliet. Jag fick också försöka hålla kontakt med de riksdagsmän som i utskotten skötte "mina" frågor.

Ett stort problem var naturligtvis att jag inte hade sysslat med energifrågor. Som domare är jag van att själv sätta mig in i de frågor jag handlägger. Det var därför i början besvärligt att i sakfrågorna ligga nästan helt i omgivningens händer. Jag fick emellertid läsa på ämnet och efter några månader kände jag mig på säkrare mark. Dessutom var departementstjänstemännen lojala. När de någon gång sa "Nej, herr Statsråd" var det ofta befogat.

Som justitieminister hade jag ett bättre utgångsläge. Dels var jag då van vid regeringsarbete, dels fick jag syssla med sådana frågor som var bekanta för mig sedan lång tid tillbaka.

Det är mot denna bakgrund jag vill ge några reflexioner om mitt förhållande till omvärlden (regeringskolleger, riksdagsmän, departementstjänstemän, kommunalpolitiker, press och allmänhet) under mina tre år i två regeringar.

Regeringen

Vår regeringsform ger som bekant det enskilda statsrådet föga makt att fatta egna beslut. Besluten fattas kollektivt av regeringen. Det är därför en besvärlig bedömningsfråga i vilken utsträckning och i vilka former man bör samråda med olika kolleger innan ett ärende förs upp på ärendeförteckningen till ett regeringssammanträde.

Berör ett ärende olika departement sker redan på tjänstemannaplanet en gemensam beredning. I politiskt kontroversiella frågor är det också självklart att man diskuterar frågan över departementsgränserna. Riktigt svåra och kontroversiella frågor fördes vidare till partiledarna. Vid deras diskussion av en sådan fråga var övriga statsråd inte med.

Men hur långt skall man gå i förvaltningsärenden? Ett nådeärende rörande en hungerstrejkande fånge, en kontroversiell kyrkoherdeutnämning eller en fråga om en diskutabel sträckning av en högspänningsledning är exempel på fall där det kan vara klokt att ha samråd med någon av kollegerna. Samtidigt finns det ju gränser för hur mycket man kan diskutera med andra om problem inom det egna ansvarsområdet. Efter en tid gav erfarenheten gränserna för hur den egna maktutövningen skulle utövas i praktiken.

Utrymmet för ett statsråd att fatta egna beslut är ofta begränsat också av andra skäl. Den statsfiansiella situationen är ofta gränssättande. Det är också svårt att gå emot en enhetlig remissopinion även om man själv skulle ha en annan uppfattning om en frågas lösning. Vidare kan statsrådet ibland

ha kommit in så sent i beslutsprocessen att det är svårt att "vända skutan". I regel är statsråden inte okänsliga för hur ett beslut uppfattas av dem det berör och av allmänheten.

En särskild uppgift för en jurist i en regering blir att tillföra diskussionen rättsliga synpunkter. Man måste vaka över att de konstitutionella formerna följs och vara uppmärksam på att t ex jävssituationer undviks. Ibland får man också idka en viss direkt juridisk rådgivning i förhållande till regeringskollegerna. En inte ovanlig situation är den att ett statsråd av sina departementstjänstemän fått beskedet att ett visst av statsrådet eftersträvat ställningstagande inte låter sig göras av rättsliga skäl. Vederbörande statsråd vill då gärna med juristen i regeringen kontrollera departementstjänstemännens uppfattning och diskutera alternativa lösningar. Även i andra svårbedömda väsentligen rättsliga ärenden hände det att man fick bispringa sina kolleger.

Riksdagsmännen

Samspelet med riksdagen är naturligtvis centralt för varje regering. Större propositioner diskuteras regelmässigt med de "egna" riksdagsgrupperna innan de föreläggs riksdagen. Varje statsråd försöker också hålla kontakt med "sina" utskott.

En inte ovanlig vanföreställning är att ett statsråd kommenderar "sina" riksdagsmän i utskotten. Detta är emellertid inte fallet. Riksdagsmännen visar ofta en betydande självständighet. Detta gäller inte minst när lokalpolitiska frågor behandlas. Där kan man nästan alltid räkna med att bygdens riksdagsmän håller samman oavsett partitillhörighet.

När det gäller svar på frågor och interpellationer i riksdagen måste ett statsråd tänka på att han inte bör gå in på enskilda fall eller angripa andra i ämbetet. Det kan däremot en frågande riksdagsman göra utan hämningar. När så sker kan statsrådet lätt hamna i ett underläge. Ett annat problem är vilken grad av lojalitet statsrådet bör känna mot myndigheter och tjänstemän. Ibland tror jag att både jag och andra låtit lojaliteten gå lite för långt vid uppträdan i riksdagen.

Riksdagsmän engagerar sig också i ganska stor utsträckning i olika förvaltningsärenden. Det är t ex inte ovanligt att en riksdagsman hör av sig i ett ärende om nåd i brottmål eller i något utnämningensärende.

Departementstjänstemän

En mycket erfaren och tydlig luttrad departementstjänsteman sa till mig vid vårt första möte: "Om Du lovar någon något så ber jag att Du talar om det för oss." Av erfarenhet från tidigare departementsledning var han att meddelanden om sådant lätt kunde underlåtas. De orden försökte jag att bära med mig under regeringsåren. Som statsråd träffar man många människor både i och utanför kanslihuset. Nästan alla har något budskap eller någon önskan. Själv kan man inte alltid ge svar – än mindre lova något. Men man måste under alla förhållanden föra vidare den information man lämnar eller får till rätt tjänsteman i departementet. Man skall också vara försiktig med löften som senare kan visa sig förhastade.

Statsrådet har således ett stort "kommunikationsansvar". Utnyttjar han det ansvaret rätt underlättar han arbetet i departementet och han åstadkommer sakligt bättre och ofta mindre kontroversiella lösningar. Statsrådet bör självfallet också sprida sin i departementet förvärvade kunskap för att få förståelse för de beslut som regeringen fattar.

Departementet lever sitt liv och ärendena "stiger upp" ifrån enheterna till statsrådet. För en gammal ämbetsman och domare kan det vara lockande att alltför mycket hänge sig åt de löpande förvaltningsärendena. De centrala framtidsfrågorna inom ansvarsområdet måste dock få dominera. Betydelsen av denna avvägning kan inte nog understrykas. Framtidsfrågorna kommer främst till uttryck i direktiv till utredningar och vid propositionsskrivande.

Det kan vara svårt för tjänstemännen att under beredningsarbetet med olika ärenden utåt inte antyda vilken uppfattning man har om ett ärendes utgång. Om sedan statsrådet när ärendet slutligt föredras för honom har en annan mening kommer tjänstemannen lätt i en konfliktsituation. Någon gång förstod man att en tjänsteman intensivt pläderade för en viss lösning därför att han ställt ett beslut av visst slag i utsikt. Självfallet kan ett statsråd inte ta hänsyn till tjänstemannens situation i ett sådant läge. Jag vill understryka att fall av det slag jag nu nämnt tillhör undantagen.

En annan avvägningsfråga är vilka personer som skall tas emot av de politiskt ansvariga – statsråd eller statssekreterare – och vilka som skall tas emot av tjänstemän. Någon allmän regel för detta kan man inte ställa upp. Vill någon träffa statsrådet brukar han i allmänhet få det. Men det går

naturligtvis inte av praktiska skäl att ta emot alla. Jag fann det t ex lämpligt att de nådesökande togs emot av nådeenhetens tjänstemän. Vidare var jag som energiminister något försiktig med att personligen ta emot uppfinnare, som inte hade vunnit framgång på annat håll.

Den regelbundna kontakten med ämbetsverken sköttes i allmänhet av departementstjänstemännen. Detsamma gällde kontakten med kommittéerna. Just när det gällde kontakten med ämbetsverk och kommittéer hade jag ibland en känsla att departementets tjänstemän var angelägna att inte alltför mycket blanda in statsrådet. Delvis var naturligtvis denna inställning dikterad av hänsyn till statsrådets tid. Men det fanns nog också några fall där man tyckte det var skönt att slippa inblandning. Då kunde ju allt möjligt hända! Denna inställning hindrade emellertid inte de goda relationerna med bl a ämbetsverken och en direktkontakt i viktigare frågor.

Kommunalpolitiker och allmänhet

”Uppvaktningsarna”, som det obegripligt nog heter, är av olika slag. Det är viktigt och legitimt att kommuner och organisationer för fram sin mening och det är bra att få till stånd en saklig diskussion. Uppvaktningsarna har dock ibland andra syften än att få till stånd en saklig diskussion. Ibland görs uppvaktningsarna som ett led i en opinionsbildning. De uppvaktande åtföljs av massmedia och vill med uppvaktningsarna skapa ett tillfälle att föra ut sitt budskap.

Jag minns också att en kommunalman vid ett tillfälle ville komma med en delegation och trycka på i en fråga. Jag svarade honom i telefon att det inte behövdes för att vi avsåg att tillmötesgå hans krav. Han blev då ännu mera angelägen om att få komma. Det var ju ett utmärkt tillfälle att visa hembygden vilket inflytande han hade.

Massmedia

Det är vanligt bland makthavare att beklaga sig över uppmärksamheten från massmedia. De sägs störa vid de mest olämpliga tillfällena. De påstås ställa vinklade frågor. Det görs gällande att de skriver eller sänder ut felaktigheter osv.

Jag kan inte instämma i den klagolåten. Det är en del av ett statsråds arbete att föra ut sitt budskap till allmänheten genom media. Det är medias uppgift att föra budskapet vidare och att allsidigt belysa det och att ställa det under debatt. Det råder alltså både ett ömsesidigt beroende och en inbyggd motsättning mellan statsråden å ena sidan

och pressen, radio och TV å andra sidan. Statsrådet är angeläget att kunna få ut sina synpunkter. Media är angelägna att så fort som möjligt få dem publicerade, kompletterade och kommenterade. Genom det ömsesidiga beroendeförhållandet skapas normalt ganska väl fungerande förhållande mellan media och statsråd. Det finns alltid en morgondag då kontakterna måste fortsätta!

Normalt tycker jag att tidningar, radio och TV – oavsett politisk inriktning – försöker att rapportera vad man sagt korrekt. Mer eller mindre medvetna undantag förekommer givetvis och rubriksättningen är väl inte heller alltid så väl anpassad till budskapet.

Möjligheten att själv till punkt få uttrycka vad man vill ha sagt saknas tyvärr av praktiska skäl i etermedia. Detta har man anledning att beklaga. Här är man helt beroende av vilka frågor reportern ställer och hur han eller hon klipper. Med viss saknad ser jag på den tid Gunnar Sträng fick sitta i TV och själv lägga fram budgeten utan att bli avbruten. Det går inte nu. Jag tycker att det vore rimligt att både regering och opposition åtminstone någon gång själv fick radio- och TV-tid till sitt förfogande för att de skulle kunna få tala till punkt. Senare fick det bli reporterns sak att i samma eller andra program kritiskt belysa innehållet.

Vad ett statsråd säger till massmedia har ofta en stor genomslagskraft. Det bör därför vara genomtänkt. Likväl fordrar journalisterna inte sällan att man svarar utan att ha fått tillfälle att tänka igenom saken ordentligt. Det är ett problem som endast kan lösas genom att förståelse något mera ofta visas för en önskan att överväga frågan något ytterligare.

Press, radio och TV har och bör ha en stor makt. Genom att ta upp och driva en fråga kan man pressa fram meningsyttranden och ställningstaganden från regeringen. I en sådan debatt kan det vara lätt att falla för trycket och utlova t ex utredning bara för att få tyst på debatten. Erfarenheter visar att en bättre och mera hederlig lösning kan vara att ge ett impopulärt men kanske nödvändigt besked direkt.

Slutord

De erfarenheter jag har tecknat ned här är inte alls unika utan säkert ganska allmängiltiga. De kan möjligen ha sitt intresse därför att min ”opolitiska” bakgrund inte är så vanlig för ett statsråd.

Kan då ett statsråd vara ”opolitisk”? Nej, naturligtvis inte. Ett statsråds uppgift är ju just att

syssla med politik och att ta ställning i politiska frågor. Om man i stället betecknar min verksamhet som "partipolitiskt obunden" blir svaret annorlunda. Man tar inte ställning utifrån ett parti-program utan på grundval av de allmänna värderingar som innefattas i den regeringsdeklaration som läggs fram när regeringen tillträder. Så kan man praktiskt arbeta med frågorna i samverkan med de partier som formar regeringen. Jag kände

det understundom som en svaghet att jag inte hade någon riksdagsgrupp som jag primärt kunde luta mig mot men ibland som en styrka att utan bindningar kunna ta sig an ett politiskt problem.

Karin Ahrlands artikel var införd i häfte 1983:2.

Översikter och meddelanden

Arne Wählstrand. In memoriam

Den 6 november 1983 avled vid 80 års ålder förre rektorn vid Socialhögskolan i Göteborg Arne Wählstrand.

Arne Wählstrand var född 1903 i Härnösand. Efter studentexamen 1922 genomgick han en svår sjukdom, som tvang honom till flera års sjukhusvistelse. Först 1928 kunde han påbörja studier vid Uppsala universitet.

Wählstrands akademiska huvudämne blev statskunskap. Hans lärare professor Axel Brusewitz, som han alltid omfattade med stor vördnad och tillgivenhet, fäste tidigt hans uppmärksamhet på det parlamentariskt betydelsefulla året 1905. Wählstrands första publicerade arbete bar titeln "Kring tillkomsten av Karl Staaffs första ministär" (Statsvet. tidskr. 1934). Med utgångspunkt i nyttillkommet material kunde han ingående belysa ministärbildningen och diskuterade den omstridda frågan huruvida konungens överlämnande av regeringsuppdraget till Staaff skulle anses som ett parlamentariskt genombrott. Wählstrand fann detta tveklaktigt med hänsyn till att Staaffs uppfattning om parlamentarismen ej torde ha varit fullt genomtänkt vid tiden för ministärbildningen.

År 1941 disputerade Wählstrand för fil. doktorsgrad på avhandlingen *1905 års ministärskriser*. Avhandlingen bygger på ett omfattande källmaterial, och Wählstrand följer de tre ministärskrisernas utveckling med minutös noggrannhet, inte endast dag för dag utan stundom timme för timme. Leif Kihlbergs huvudresultat i dennes avhandling om den svenska ministären kunde i allt väsentligt bekräftas, men regeringsskiftena fick en fördjupad och breddad historisk belysning. De partier i avhandlingen som behandlar typologiska frågeställningar är däremot mindre genomarbetade. Avhandlingen medförde docentur i statskunskap vid universitetet.

Arne Wählstrands forskningar kom också i fortsättningen att samlas kring tiden vid sekelskiftet och åren närmast därefter. Genomarbetningen av ett stort källmaterial ledde Wählstrand till upptäckten av en hittills okänd valorganisation för främst förstakammarhögern, som han skildrade i uppsatsen "Första kammarens valnämnd 1890–1910" (Statsvet. studier 1944). Frisinnade

landsföreningens bildande år 1902 stod under den följande tiden som förebild för motsvarande organisation inom högergrupperna. Med arbetet *Allmänna valmansförbundets tillkomst* (1946) beskrev Wählstrand uppbyggnaden av denna organisation, till vars bildande initiativet utgått från förstakammarledamoten G. F. Östberg, förbundets förste ordförande 1904–1912.

Under docentåren i Uppsala visade sig Arne Wählstrand vara en utmärkt lärare med stor förmåga att intressera studenterna för statskunskapen.

År 1946 överflyttade Arne Wählstrand till Göteborg som rektor för Socialinstitutet – senare Socialhögskolan – i vilken tjänst han kvarstod till pensioneringen 1969. Med sina goda egenskaper som lärare gjorde han där en utmärkt insats och skapade en harmonisk institutionsmiljö. Intresset för forskningen höll Wählstrand emellertid alltfört levande. I en tidigare uppsats hade han 1941 belyst utrikesminister Lagerheims avlägsnande 1904 ur Boströms andra ministär. Han återvände nu till tidsskedet med arbetet *Regeringsskiftena 1900 och 1902* (1947), med rikhaltigt källmaterial klarläggande ministärskiftet Boström-von Otter 1900 och Boströms andra ministärbildning 1902. Wählstrands fortsatta forskningar hade närmare anknytning till hans senare verksamhet. Då stadsfullmäktige i Göteborg högtidlighöll sitt hundraårsjubileum med utgivande av bokverket *Göteborgs stadsfullmäktige 1863–1962* (1963–1971) svarade Wählstrand för det omfattande historiska avsnittet om fullmäktigeledamöterna under tidsperioden.

De dramatiska händelserna år 1905 upphörde dock aldrig att fånga Wählstrands intresse. År 1953 utgav han den stora aktpublikationen *Karlstadkonferensen 1905. Protokoll och aktstycken*. En av de viktigaste källorna vid utarbetandet av doktorsavhandlingen hade varit landshövding Johan Widéns omfattande och detaljerade dagboksanteckningar. Under sina sista år ägnade sig Wählstrand åt att ombesörja publiceringen av dagböckerna, och ännu dagarna före sin död läste han korrektur på denna utgåva.

Huvuddelen av Arne Wählstrands forskningar var koncentrerad till ett begränsat avsnitt av Sveriges inre

politiska historia. Men inom denna ram har han gjort en samlad och betydelsefull insats. Personligen vann Arne Wählstrand starka sympatier genom sin flärdfria vänlighet och generösa hjälpsamhet, egenskaper som var inte minst värdefulla i hans verksamhet som lärare. Hans ämneskamrater och elever minns honom med stor tacksamhet.

Gert Hornwall

Politikens värdefördelning: Några teorifragment*

I Vetenskapen yrkar man med rätta på allvar och grundlighet; men klarhet och reda föreskedar man, man antar som Trosartiklar de lösaste Hypoteser, man lefver af phraser, man föredrar det enklaste, det trivialaste i ett slags Orakelspråk, och skrifver Vetenskapens Dagligt Allehanda – i chiffer. Man åberopar sig i de torraste speculationer på egna åskådningar, på visioner och hänryckningar som man fordom trodde tillhöra endast Profeter eller Skalder, men som nu blifvit äfven andra, mera prosaiska Naturers lott.

Esaias Tegnér

(Ulla Thörnqvist (red): Esaias Tegnér's tal. Del 1, s26)

Problemet

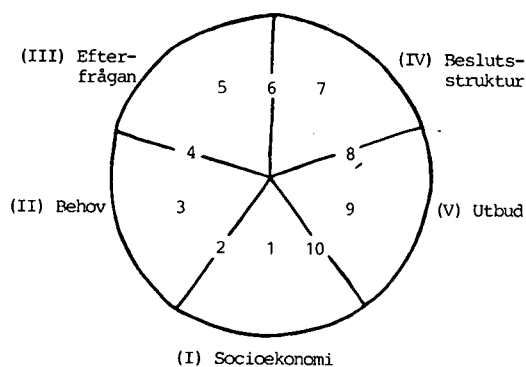
Tillväxten i den politiskt styrda värdefördelningen framstår i ett samtidshistoriskt perspektiv som en av 1900-talets mest betydelsefulla samhällsförändringar. Utvecklingen blir inte mindre dramatisk av att den kan beläggas för ett flertal länder vari värdefördelningen traditionellt anses marknadsstyrd. För svenskt vidkommande innebar detta vid 1970-talets mitt att drygt halva bruttonationalprodukten fördelades genom politiska beslut på central, regional och lokal nivå. Därmed hade den politiskt styrda värdefördelningen mätt som andel av BNP fördubblats på tjugofem år, – en remarkabel utveckling.¹ Icke desto mindre underskattas troligen tillväxten av den politiska värdefördelningen när den uttrycks för detta sätt. Medborgarnas liv i "helg och söcken" befinner sig idag sannolikt under större formell politisk tillsyn och kontroll än tidigare under 1900-talet.

I vilken omfattning denna "kvalitativa"² politiska värdefördelning tillvuxit är betydligt svårare att mäta. Möjligen är det senare en förklaring till den relativt ringa forskningen i ämnet.³ Detta begränsar något möjligheten att med litteraturens hjälp generellt bedöma vilka

faktorer som styr den politiska värdefördelningens omfattning och inriktning. Frågeställningen kan lämpligen studeras inom ramen för några övergripande infallsvinklar i studiet av den politiska värdefördelningen.

Infallsvinklar

Den politiska värdefördelningen har studerats ur en rad perspektiv. Efter omfattande litteraturgenomgångar summerar exempelvis Daniel Tarschys (1975a, 1975b) nio förklaringsmodeller; David Cameron (1978) finner "five types of explanation"; Alan Peacock och Jack Wiseman (1979) identifierar 33 förklaringsfaktorer som de sammanför till 6 grupper.⁴ I princip återfann dessa författare följande komponenter: (I) socioekonomi, (II) behovsstruktur, (III) efterfrågekomponenter, (IV) beslutsstruktur samt (V) utbudsfaktorer. Vad respektive komponent vanligen omfattar tas upp nedan. Sammanförs dessa komponenter som skett i figur 1, erhåller vi tio infallsvinklar i studiet av den politiska värdefördelningen. Inför den stundande framställningen, vars syfte är att granska några av de frågeställningar och problem respektive infallsvinkel genererar, är ett par påpekanden på sin plats. Forskare inom en rad discipliner har lämnat svar på frågan om vilka faktorer som styr eller, inte sällan, bör styra den politiska värdefördelningen. Varje försök att sammanfatta denna omfångsrika litteratur leder med beklaglig nödvändighet till förenklingar och förbiseenden. Läsaren bör inte heller vänta sig att genomgången utmynnar i ett entydigt besked i frågan. Framställningen leder således till fler frågor än svar, men det kan som bekant vara av värde att känna till de förra i vänta på de senare.

Figur 1 Några infallsvinklar i studiet av den politiska värdefördelningen

Socioekonomi – socioekonomi/behovsstruktur

"The welfare state is a major structural tendency of modern society. With economic growth all countries develop similar social security programs. Whatever their economic or political system, whatever the ideologies of elites or masses, the rich countries converge in types of health and welfare programs, in increasingly comprehensive coverage, and, to a lesser extent, in methods of financing"

summerar Harold Wilensky en studie av marknads- och centralstyrda ekonomier.⁵ Slutsatsen är markerat deterministisk. Den politiska värdefördelningens omfattning och inriktning bestäms av socioekonomiska faktorer, särskilt nationalinkomstens storlek. Välfärdsstatens framväxt är en ofrånkomlig konsekvens⁶ av tillväxten i rikedom. Påståenden av denna typ är legio i litteraturen om den politiska värdefördelningen. De baseras på mer eller mindre starka samband mellan offentliga utgifter och faktorer som per capita inkomst, urbanisering, befolkningsstruktur m.m. Även om förklaringsansatsens popularitet alltför sällan är en följd av teoretiska överväganden, utan mer dikteras av förekomsten av (kvantitativa) data⁷ kan dess resultat inte nonchaleras; utan tvekan är de uppräknade och andra socioekonomiska faktorer av betydelse för den politiska värdefördelningens omfattning och inriktning.

De statistiska sambandens innebörd är dock en fråga som vanligen förblir obesvarad inom ramen för den ensidigt socioekonomiska ansatsen. Utöver iakttagelsen att mer omfattande offentliga utgiftsprogram kräver en större resursbas, ceteris paribus, tillhandahåller synsättet få svar på problemet varför ekonomins resurser och individuella/kollektiva behov på politisk väg sammanfogas till ett bestämt utbud: "Clearly, more generous policies do not simply pop out when ecological development reaches a certain level."⁸

Studier som kombinerar socioekonomi och behovsstruktur, även om de senare vanligen avgörs utifrån de förra,⁹ representerar en mer fruktbar infallsvinkel. Resonemanget i denna litteratur kan sammanfattas: Med tilltagande social och ekonomisk komplexitet, främst en följd av industrialisering och urbanisering, genereras dels problem som kräver samfälliga åtgärder, dels resurser som medger att problemen angrips. Solomon Fabricant (1952), Erik Höök (1962) och Frederic Pryor (1968), för att nämna några, skildrar utifrån omfattande empiriska material hur problem- och resurstillväxten leder till växt i den politiska värdefördelningen.

Ansatsen reser välfärdsteoretiska frågor som i vilken omfattning tillväxten i rikedom skapar (negativa) grannskapseffekter och preferensförskjutningar. Utgör den politiska värdefördelningen ett komplement till eller ett substitut för marknadens värdefördelning? Omfattar

den förra främst "superior goods", dvs förskjuts efterfrågan generellt mot denna typ av "tjänster" när inkomsterna stiger? Författarna resonerar habilt kring dessa och närbesläktade frågor. Preferens- och behovsförskjutningar diskuteras ur ett orsak-verkan-perspektiv. Inför uppgiften att i de sannolika sambanden återfinna den yttersta orsaken till den politiska värdefördelningens utveckling tvingas man alltför ofta på reträtt. Infallsvinkelns blygsamma teoribildning anger inte vilken betydelse skilda faktorer ska tillmätas.

"These three factors (per capita inkomst, urbanisering, befolkningstäthet) together account for a little over 70 percent of the variance among states in per capita total expenditures . . . the chief cause of rising per capita expenditures would be rising income."

Solomon Fabricants huvudförklaring¹⁰ ovan har således ifrågasatts av senare forskning.¹¹ Den snabbt expanderande forskningen i ämnet har medfört ett betydande tillskott av "förklaringsfaktorer"¹² men ingen ökad enighet om hur svaren på de välfärdsteoretiska frågorna lyder.¹³ Det övergripande mönster studierna vanligen belagt, att socioekonomin och politikens utbud i någon mån korrelerar, har inte inneburit att infallsvinkelns generaliserande ambitioner utseende kräver att analyserna förskjuts från den aggregerade nivå som präglar ansatsen.¹⁴

En av infallsvinkelns svagheter är dess (utövares) oförmåga eller ovilja ("fetishisms with institutional details"¹⁵) att specificera de mekanismer varigenom behov omvandlas till efterfrågan; manipuleras av beslutsfattare för att i sinom tid omsättas i fungerande program.¹⁶ Problemet uppmärksammas men resulterar sällan i mer än korta anmärkningar, såsom hos Solomon Fabricant.

"Developments in other parts of the world also contribute to the expansion of government activity in the United States. A number of innovations in social legislation and standards in their application came from Europe."¹⁷

Utan att förneka de ekonomiska faktorernas betydelse pekar denna och liknande iakttagelser¹⁸ på behovet av kompletterande infallsvinklar som ställer politikens aktörer i centrum.

Ansatsens specifika svårighet, språnget från individuella behov till kollektivt (finansierat) utbud utgör grunden för ett annorlunda sätt att närma sig den politiska värdefördelningens problematik.

Behovsstruktur – behovsstruktur/efterfrågan

"That is, we ask if it is formally possible to construct a procedure for passing from a set of known individual tastes to a pattern of social decision-making, the procedure in question being required to satisfy certain natural conditions".

Kenneth Arrows fråga (1951:2), som han fö besvarar nekande, har stimulerat framväxten av ett kombinerat ekonomiskt-politiskt betraktelsesätt; public choice – studiet av den politiska värdefördelningen med ekonomins verktyg. Utifrån antagandet om individuell nytto-maximering söker man svaret på den klassiska välfärds-teoretiska frågan, "the problem of achieving a social maximum from individual desires" (a a:3). Till skillnad från traditionell välfärdsteori dras en mer skarp gräns mellan den politiskt styrda värdefördelningen, vanligen liktydig med den "offentliga" sektorn och den marknadsstyrda värdefördelningen.¹⁹ Boskillnaden grundar sig bl a på Arrows problem ovan samt iakttagelsen att den politiska värdefördelningens omfattning och inriktning inte tillfredsställande låter sig förklaras på sedvanligt ekonomiskt sätt; kollektiv finansiering av kollektiva nyttigheter ("public goods"), grannskapseffekter och "market failures",²⁰ dvs ingrepp i avsikt att komplettera eller återskapa marknadsmekanismerna. Politikens aktörer, väljare, valda och, inte minst i senare års litteratur, byråkratin tillskrivs en självständig betydelse för värdefördelningens omfattning och inriktning.

Knut Wicksell (1896) formulerade utgångspunkterna för åtskillig sentida public-choice-orienterad forskning kring problemet att korrekt avgöra väljarnas preferenser för kollektiva nyttigheter. I en berömd kritik av den dåtida finasteorin hävdade han bl a:

"If the individual is to spend his money for private and public uses so that his satisfaction is maximized, he will obviously pay nothing whatsoever for public purposes . . . whether he pays much or little will affect the scope of public services so slightly, that for all practical purposes he himself will not notice it at all. The utility and the marginal utility of public services . . . for the individual thus depends in the highest degree on how much the others contribute, but hardly at all on how much he himself contributes".²¹

Följaktligen gäller att i den mån kollektiva nyttigheter är förenade med kostnader för den enskilde kommer han/hon inte att efterfråga nyttigheten. Tvärtom förtigs, i vissa situationer möjligen också förvrängs, de "faktiska behoven" i avsikt att undgå kostnaderna för nyttigheter som om de produceras finns fritt tillgängliga. Det s k "freerider"/fripassagerar problemet är en realitet.²² Frågan har granskats närmare av Mancur Olson (1965). Hans resonemang leder till slutsatsen att krav på kollek-

tiva nyttigheter bara framställs i den mån de framgångsrikt förbinds med "privata" nyttigheter. "Allmänintresset" hävdas enbart i de fall "särintressen" kan tillfredsställas, vare sig det senare är en biprodukt av det förra eller ej.

Ansatsen uttalar sig främst om den politiska värdefördelningens inriktning och säger att denna i huvudsak ägnas mer eller mindre privata nyttigheter. Idealtypiskt förutsätter resonemanget att den presumtive fripassageraren har fullständig information, vilket är diskutabelt.²³ Härvid skiljer sig Anthony Downs (1960) från Wicksell och Olson:

". . . because it is such a complex and time-consuming task to acquire adequate political information, the electorate is chronically ignorant of the costs and benefits of many actual and potential government policies. It is my belief that this ignorance causes governments to enact budgets smaller than the ones they would if the electorate possessed complete information".²⁴

Till skillnad från Wicksells och Olsons teorier behandlar Downs' i första hand den politiska värdefördelningens omfattning. Relativt god kunskap om de skatter medborgarna har att erlagga i kombination med obefintlig kunskap om "nyttan" av den politiska värdefördelningen skapar ett kroniskt efterfrågeunderskott.²⁵ Skattebetalarna lider av en serviceillusion.

Den omvända situationen där beslutsfattaren lider av en "skatteillusion" har hävdats av bl a Wagner (1976). Härvid antas att väljarna/beslutsfattarna har bättre kunskap om den politiska värdefördelningens goder än om priset på dessa. Därmed utmynnar den politiska beslutsprocessen i en "överproduktion" av nyttigheter.²⁶ Teorifragmenten uttalar sig indirekt om värdefördelningens sammansättning. Downs' resonemang förutsätter att den främst består av kollektiva nyttigheter medan Wagner postulerar en "privat" bias.

Hypoteserna leder till frågor med anknytning till vårt övergripande problem: Vilken betydelse har skattesystemets utformning för medborgarnas villighet att efterfråga/finansiera kollektiva nyttigheter; är den politiska värdefördelningen i huvudsak inriktad på att tillfredsställa "särintressen"? Public-choice-skolans lösligt sammanfogade teorier ger utöver hänvisningen till individuell nytto-maximering inget entydigt svar på dessa och andra frågor.²⁷

Även om Alan Peacock och Jack Wiseman (1961) inte anlägger ett public-choice-perspektiv²⁸ så utgör medborgarnas skattepsykologi ett väsentligt inslag i deras teori om den politiska värdefördelningens bestämningsfaktorer. Peacock-Wisemans studie omspannar i stort sett hela den monetära politiska värdefördelningen i Storbritannien perioden 1890–1955. Materialet ger en-

ligt de båda författarna belägg för de offentliga utgifternas språngvisa utveckling. Dessa språng inträffar i samband med större samhällsliga kriser som krig och depressioner, det senare ex post Keynes kanske en föga uppseendeväckande iakttagelse. Av betydligt större intresse är att de offentliga utgifterna efter krisen inte återgår till sin långsiktiga förkristrend. Huvuddelen av "krisutgifterna" institutionaliseras och den offentliga utgiftskurvans skift uppåt blir bestående. Den sk "displacement"/förskjutningseffekten är ett faktum.

Författarna tolkar förskjutningseffekten i psykologiska termer. Vid "kriser" omdefinierar medborgaren sin "tolerabla" skattenivå och accepterar ett höjt skatteuttag. Skiftets fortbestånd motiveras emellertid av förändringar i synen på den politiska värdefördelningens legitimitet.²⁹ Åtaganden vilka tidigare ansetts falla utanför den politiska sektorns ansvarsområde, betraktas i "krisens" följd som naturliga delar av den politiska värdefördelningen. Ökad villighet att låta sig beskattas går hand i hand med en mer positiv syn på politiken som instrument för samhälllig värdefördelning; politikens efterfråge- och utbudsfunktioner har bringats i (tillfällig) jämvikt. Peacock-Wisemans förklaring har ömsom "bekräftats" och "förkastats" av senare forskning.³⁰ Invändningarna har bli gällt förskjutningseffektens existens och "krisernas" innebörd; utgör de en tidsmässig förklaring³¹ eller genererar de "nya" behov?³² Ytterligare invändningar kan riktas mot deras resonemang.³³

Detta till trots pekade Peacock-Wiseman på behovet av att beakta tröskleffekter i den politiska värdefördelningens utveckling, oavsett om dessa bör tolkas i termer av "kriser" eller ej.³⁴

Efterfrågan – efterfrågan/beslutsstruktur

I likhet med Downs hävdar Peacock-Wiseman att den politiska värdefördelningen normalt är underdimensionerad. Medborgarna är fångna i serviceillusionen. Skilda beskrivningar av de svenska väljarna tecknar bilden av ett folk besatt av "julaftonsteoremet".³⁵ I enlighet med Downs-Peacock-Wiseman poängteras skatteoviljan. Däremot, hävdar modellen, möter de politiska partierna obegränsade (utgifts-) krav från väljarna.³⁶ Skattebetalarna tar inte ställning till politikens utbud och kostnader i ett sammanhang.

Medborgarnas "efterfrågan" på politiskt beslutad värdefördelning har på svensk botten granskats av bli Zetterberg-Busch (1975).³⁷ Resultaten blottlägger en omfattande "efterfrågan" på politiskt fördelade nyttigheter i kombination med en positiv syn på politiken som fördelningsinstrument (skattevilja). Det senare är inte konsistent med "julaftonsteoremet". Zetterberg-Buschs väljare har en till synes realistisk uppfattning om den politiska värdefördelningens möjligheter. Iakttagel-

sens allmängiltighet dras emellertid i tvivelsmål av andra studier.³⁸ Den enda säkra slutsatsen dessa intervjustudier tillåter är att medborgarnas preferenser inte utan svårighet kan omtolkas till bestämda krav på politiskt handlande.

Medborgarnas efterfrågan på mer eller mindre kollektiva goder förverkligas, för att tala med den svenska regeringsformen "genom ett representativt" statskick. I flertalet politiska system svarar folkets ombud för den faktiska efterfrågan. Arbetsdelningen aktualiserar en "röd "demokratiproblem"; vilka överväganden styr medborgaren i hennes valhandling; vilket mandat har ombudet: hur "representativ" och "responsiv" är representanten?

Är väljarnas krav på och stöd åt det politiska systemet över huvud taget av betydelse för den politiska värdefördelningens omfattning och inriktning? Anthony Downs' (1957) teoretiskt baserade svar är "ja": Väljarnas åsikter "bestämmer" såväl politikens form (partisystemet) som innehåll (besluten). Downs' väljare och valkandidater agerar i syfte att maximera sin egennytta. Den politik de förra efterfrågar kommer de senare att erbjuda och det faktiska utbudet bestäms av medianväljarna.³⁹ Detta följer av två antaganden. Dels besitter väljare och politiker "fullständig" information om utbud och efterfrågan. Dels agerar politikerna "solely in order to attain the income, prestige, and power which come from being in office This in turn implies that each party seeks to receive more votes than any other."⁴⁰

Betraktelsesättet förutsätter en kontinuerlig valrörelse.⁴¹ I likhet med den perfekt fungerande marknaden står exit-entry-funktionerna ständigt till väljarnas förfogande. Avviker "regeringen" från "medianpreferensen", går man en omedelbar politisk "konkurs" till mötes. Politikerna är fullständigt "responsiva" visavi väljarna, dvs saknar, åter i analogi med företaget på den perfekt fungerande marknaden, "makt" att självständigt formulera policies (sätta priser m m). Politikens entreprenörer är följaktligen offer för omnipotensfantasier.⁴² Downs avvecklar successivt postulatet om fullständig information bland väljare och politiker. Härigenom uppnår modellen viss realism. Samtidigt framträder informationsbristernas ödesdigra betydelse för demokratin; fullständig information hotar demokratins funktionsförmåga⁴³ medan informationsbrister försvårar en optimal politisk värdefördelning.

Downs' representativa demokrati kan liknas vid marknadens "monopolistiska konkurrens".⁴⁴ Varför detta relativt godartade tillstånd blir bestående är något oklart (jfr Dunleavy-Ward 1981, Wittman 1973). Dess konsekvenser för den politiska värdefördelningen enligt Downs har redovisats ovan.⁴⁵ Härvid postulerar Downs att politikens värdefördelning i huvudsak är av kollektiv

natur. Detta är inte till fullo konsistent med modellen. Utifrån antagandet om individuell nyttomaximering kan förväntas att väljarna i första hand efterfrågar privata nyttigheter. Härav följer också att partierna formar politikens utbud på sådant sätt att dess nytta tydligt framträder för väljarna medan kostnaderna döljs i ett komplicerat och svåröverskådligt finansieringssystem.⁴⁶ Teorins konsekvenser för den politiska värdefördelningens omfattning och inriktning uttrycks bättre av skatteillusionen.

Välvilligt tolkad tillåter teorin vilka informationsbrister som helst vilket i sin tur torde innebära att den politiska värdefördelningen kan komma att anta, inom vissa ramar, vilken omfattning och inriktning som helst. De insikter modellen genererar bör inte undanskymmas av detta faktum. Politikernas relativa "responsivitet" i kombination med konkurrensen om väljarna uppfordrar till politiska innovationer.⁴⁷ Informationsbrister och institutionella förhållanden⁴⁸ skapar tveksamhet om medianväljarnas inflytande över de politiska innovationernas utformning.⁴⁹

Politikens marginella utbud kan av dessa och andra skäl (se nedan) dikteras i enlighet med önskemål bland andra segment av "valmanskåren" vilket innebär att den politiska värdefördelningen sannolikt uppvisar en rad "skevheter", i.e. vissa politiska program är "underdimensionerade" medan andra är "överdimensionerade" i förhållande till medianväljarnas önskemål.⁵⁰

Downs' teori är ur demokratisk normativ synvinkel tilltalande: "Folket" talar om för "politikerna" vad de senare ska göra och "politikerna" gör "det". Empiriskt orienterad forskning tecknar en något annorlunda bild. Politikernas uppgift är att värva väljare för sin uppfattning, inte att välja uppfattning för att värva väljare: Den politiska värdefördelningens omfattning och inriktning följer av eliter definitioner av vad som är möjligt och önskvärt. Perspektivet återfinns bla i Valerie Bunces (1981) studie av "exekutivförändringar"⁵¹ i sju demokratiska och lika många östeuropeiska stater. Ekonomiska och politiska data från och med 1950 till och med början av 1970-talet ger enligt Bunce entydigt besked på frågan: "do new leaders make a difference"? Oavsett politiskt system följs förändringar i den politiska ledningen av signifikanta förskjutningar i den politiska värdefördelningens omfattning och inriktning.⁵²

Förklaringsansatsen är primärt elitistisk: "New leaders . . . introduce new policies because they want to, because their environment encourages them to do so, and because no one is really there to stop them."⁵³ Nya ledare innebär nya policyidéer och en ny syn på vilka politiska program som bör av- eller utvecklas. Skift i politikens utbud förutsätter dock inte ledarbyten. Också i de fall regeringsmajoriteten går kraftigt stärkt ur val-

kampen sker osedvanligt omfattande förändringar av den politiska värdefördelningen.⁵⁴ "Successionsprocesser" och demokratiernas valrörelser fungerar som klangbottnar för de politiska eliterna.⁵⁵ De genererar inspektionsprocesser (jfr Peacock-Wiseman 1961, Gupta 1967), dvs negligerade eller onoterade problem förs upp på politikens dagordning. Vid tiden för de nya makt-havarnas andra budget har deras beteende stabiliserats och andra drivkrafter gör sig gällande: "When power and desire for change are strong, innovation occurs; when the spirit is not willing and the flesh is weak, incrementalism comes to the fore."⁵⁶

Teorifragmentet har betydande likheter med Peacock-Wisemans förskjutningseffekt med den väsentliga skillnaden att förskjutningen inte genereras via krig eller depressioner. "Kriserna" är istället demokratins valrörelser och kommunistländernas "successionsprocesser". Vad som utgör skiftets grund förblir dock diskutabelt. Genereras de av den politiska processen per se eller speglar de mer djupgående samhällsliga problem; präglas skiftet i första hand av "exekutivelitens" värderingar och önskemål eller är förskjutningarna resultaten av mer komplexa processer? Bunces elitistiska förklaringsansats är således inte oproblematiserad. Hennes försök att sammanföra marginalism och innovationer samt att söka förklaringen till de senare i valrörelser och successionsprocesser förtjänar icke desto mindre att beaktas.

Oavsett svaret på frågan "vem" som på detta stadium formulerar "dagordningen", väljare eller politiker, så återstår det auktoritativa beslutsfattandet. Därvid kommer statsvetenskapens klassiska studieobjekt, politikens beslutsstrukturer i fokus.

Beslutsstruktur – beslutsstruktur/utbud

Forskningen om politikens beslutsstrukturer har successivt ändrat tyngdpunkt under de senaste decennierna. Den juridiskt inspirerade frågan "hur styrs den politiska värdefördelningen" har kompletterats med "vem styr" och på senare år i den ekonomiska 0-tillväxtens slag-skugga, "går det över huvud taget att styra den politiska värdefördelningen"? En växlande litteratur beskriver hur "folkets ombud" snärjs av institutionella rutiner, en egensinnad byråkrati och intressegrupper, e.g Beck-Jørgensen 1981, Crozier m fl 1975, Olson 1982.

Inte minst byråkratins betydelse för värdefördelningens omfattning och inriktning har betonats. I motsats till Max Webers idealtypiska byråkrati som rationellt och effektivt fullgör sina "plikter" poängteras byråkratens snäva perspektiv och handlingsförlamande rutiner ("trained incapacity"). Kritiken hävdar byråkratins passivitet och ovilja till handling. Som förklaring till den politiska värdefördelningens växt har ansatsen fått stå tillbaka för

teorin om den initiativrike och dynamiske byråkraten som strävar efter att maximera sin budget.

Synsättet återfinns hos Ludwig v Mises, Northcote Parkinson, Gordon Tullock och Anthony Downs men har främst uppmärksammats genom William Niskanens (1971) arbete. Byråkratens möjligheter till högre lön, biinkomster, makt m m är hävdar Niskanen, "a positiv monotonic function of the total *budget* of the bureau".⁵⁷ För byråkratin utgör den "offentliga" sektorns tillväxt således en "privat" nyttighet.⁵⁸ Institutionella förhållanden, framför allt avsaknaden av ett entydigt "vinstmål" och den konkurrens marknaden erbjuder tillåter byråkratin att frånga marginalkostnads- och intäktprincipen. Byråkratins budgetmaximerande strävan resulterar i en "överproduktion" av mer eller mindre kollektiva nyttigheter.⁵⁹ Dess omfattning beror på byråkratins förmåga att exploatera sitt informationsöverskott visavi uppdragsgivarna/politikerna:

"... there is usually a great disparity in the relative information available to the sponsor and to the bureau . . . As a rule . . . a bureaucrat will know a great deal more about the factor costs and production processes for the bureau's services than will the officers of the sponsor organization . . . a bureaucrat has a stronger relative incentive and can work full time to obtain the information relevant to his position (and obscure information relevant to the sponsor . . .) Although the nominal relation of a bureau and its sponsor is that of a bilateral monopoly, the relative incentives and available information, under most conditions, give the bureau the overwhelmingly dominant monopoly power".⁶⁰

Niskanens hypotes har prövats: Maximerar verkligen byråkrater "sin" budget? En låt vara begränsad sammanställning av forskningsresultat tyder på att så inte är fallet eller att byråkraten har ringa framgång i sin strävan.⁶¹ Oaktat svaret är byråkratin en potentiell kraft bakom den politiska värdefördelningens omfattning och inriktning. Utan att man – som Niskanen – behöver tillskriva byråkratin ett informationsmonopol utgör dess kunskap om förhållanden inom organisationen och bland dess "klienter" en mycket väsentlig grund för det politiska beslutsfattandet. Byråkratins möjligheter att agera som egensinnade entreprenörer ska således inte underskattas.⁶² Samtidigt är byråkratins vilja och förmåga till förändring av den politiska värdefördelningens omfattning och inriktning betydelsefull för politikernas möjligheter att utveckla och genomföra nya policy-idéer. Hur samspelet mellan dessa och andra aktörer de facto gestaltar sig och vad resultatet vanligen blir står i centrum för den på senare år kanske mest uppmärksammade teorin om politikens värdefördelning – marginalismen.⁶³

Den politiska värdefördelningen förändras regelbundet och "marginellt": "Democracies change their poli-

cies almost entirely through incremental adjustments. Policy does not move in leaps and bounds."⁶⁴ Detta är en följd av två iakttagelser eller postulat. För det första kännetecknas beslutsfattandet av metodmarginalism.⁶⁵ Den politiska värdefördelningen in toto tas aldrig upp till diskussion i avsikt att genomföra vittgående förändringar. Debatten begränsas till den politiska värdefördelningens marginaler medan dess fundament lämnas obeaktade. Skälen härför är flera och rör såväl beslutsfattarnas intellektuella och ekonomiska resurser som frånvaron av en objektiv samhällelig välfärdsfunktion.⁶⁶

Politikerna har varken mandatet eller kapaciteten att genomdriva större förändringar.⁶⁷ Inför en komplicerad verklighet med oklara och skiftande mål styr beslutsfattaren med små steg bort från ett önskat tillstånd snarare än mot ett övergripande mål.⁶⁸ Beslutsfattandet är rutinerat och vägleds av tumregler baserade på erfarenheter från liknande situationer. Få och i förhållande till den etablerade verksamheten marginellt avvikande alternativ beaktas. Beslutsprocessen är segmenterad, men också fragmenterad. Ett stort antal aktörer deltar vars intressen leder dem att fokusera på skilda delar av den politiska värdefördelningen. Marginalismens andra postulat är således arbetsfördelning eller processmarginalism⁶⁹ enligt principen "where you stand depends on where you sit":

"Groups and government decision makers become watchdogs for values they fear will be neglected by others, and each decision maker develops great sensitivity to certain lines of consequence and becomes more competent to explore them than others for whom they are incidental to other objectives and values".⁷⁰

I pluralismens smältdegel formas "särintressen" till "allmänintresset" enligt principen quid pro quo med resultatet att politikens utbud i små steg justeras mot ett "paretooptimum".⁷¹ Politikens preferens- eller välfärdsfunktion växer således fram genom en visavi marknaden mer utpräglad förhandlingsprocess: "Sovereignty exists in the eye of the person outside government, contemplating its power. Inside government, there is very little sovereignty, only rivals and allies."⁷² Aktörernas företrädesvis institutionellt bestämda förhandlings-tyngd sammanvägs segmenterat och fragmenterat. Att politikens utbud ur den "rationelle" betraktarens synvinkel ej sällan antar form och skepnad av lapptäcken, dvs löst sammansatta program vilka sinsemellan i vissa fall kan verka kontraproduktivt, är mot denna bakgrund förståeligt.⁷³

Stabiliteten i process- och metodmarginalismerna är med andra ord avgörande för om politikens värdefördelning förändras på föreskrivet sätt. Teorin har rönt betydande uppmärksamhet och dess giltighet "bekräftats"

av en rad studier.⁷⁴ Kritiker saknas dock inte. Bland annat har anförts att teorin saknar explicita kriterier för marginalernas variationsvidd, att omgivningens betydelse underskattas samt att teorin är "apolitisk".⁷⁵

Problem kan inte alltid lösas "marginellt". Små steg, vare sig de tas i snabb eller långsam takt utmynnar i intet: "Against great evils small remedies do not produce small results. They produce no results at all."⁷⁶ En rad studier vittnar också om att politikens beslutsfattare emellanåt bryter sig ut ur marginalismens tvångströja och tar ett "stort" steg. Frågan är således vad som undanröjer eller försvagar ett "marginalistiskt" beslutsfattande? Mot bakgrund av relativt betydande förskjutningar i den politiska värdefördelningens omfattning och inriktning finner Davis m fl (1966) anledning framhålla:

"It is apparent that deviancy grows in years of political change: in 1948 the Republican 80th Congress made a determined effort to reduce appropriations submitted by the Democratic President; the years 1953 through 1955 mark the beginning of Eisenhower's Presidency; the large number of deviant cases in 1962 and 1963 are related to the accession to office of Kennedy and Johnson The occurrence of most changes of decision rules at a change in administration indicates that alterations in political party and personnel occupying high offices can exert some (but not total) influence upon the budgetary process".⁷⁷

Stabiliteten i process- och metodmarginalismerna rubbas bl a till följd av politiska förskjutningar. Det är mindre självklart att politikens majoriteter måste skifta för att nya frågor och synsätt ska vinna gehör. Teorins betoning av hänsyn till alla "relevanta" intressen torde innebära att också mindre förskjutningar till förmån för exempelvis tidigare orepresenterade intressen kan få konsekvenser för politikens utbud.

Vad teorin inte utsäger är vilka effekter skilda partimajoriteter får för värdefördelningen. Genererar de systematiska olikheter i den politiska värdefördelningens omfattning och inriktning? Studier av värdefördelningens variationer bland USA:s delstater gav ett första besked. Politikens form⁷⁸ var av underordnad betydelse för dess utbud.⁷⁹ Påståendet har successivt nyanserats och kvar står iakttagelsen att ekonomiska resurser drar gränser, vars påtaglighet synes skifta mellan olika "sakområden",⁸⁰ för politikens möjligheter att erbjuda mer eller mindre kollektiva goder. Hårtill kommer förhållanden som decentraliserad – centraliserad beslutskompetens,⁸¹ valsystemets konstruktion och mandatperiodernas längd⁸² m m som försvårar eller befrämjar visst politiskt agerande. Den politiskt påverkbara marginalen varierar således mellan olika politiska system oavsett de socioekonomiska förhållanden.

Marginalernas förekomst har dokumenterats av en

rad studier som också belägger den politiska viljans betydelse. Beträffande makroekonomisk politik konstaterar Hibbs:

"The general conclusion of the study is that the macroeconomic policies pursued by left- and rightwing government are broadly in accordance with the objective economic interests and subjective preferences of their class-defined core political constituences Macro-economic outcomes, then, are not altogether endogenous to the economy, but obviously are influenced to a significant extent by long- and short-term political choices".⁸³ Förskjutningar i serviceutbudets omfattning och inriktning leder Bunce till följande påståenden:

"In those elections which ushered in the most leftist party, budgetary change is large; where rightist parties won, however, it is much smaller New leaders of the left . . . tend to pump up social welfare areas more . . . than do new leaders of the right".⁸⁴

Utifrån ett mycket detaljerat material om den lokala värdefördelningens omfattning och inriktning summerar Johansson bl a:

"Ett flertal mått (inklusive totalmått) pekar mot högre serviceaktivitet vid socialistisk än vid borgerlig majoritet I ett par avseenden går den politiska majoritetseffekten åt andra hållet . . . borgerliga majoriteter är något mer aktiva inom verksamhetsområden med starkt tekniskt inslag De socialistiska blockens större engagemang inom det i vid mening sociala fältet kan och bör naturligtvis ses i ett historiskt-ideologiskt perspektiv".⁸⁵

Maktskiftet eller majoritetsförskjutningar utgör således skift eller förskjutningar i synen på var de politiskt påverkbara marginalerna återfinns och hur de bör exploateras. För ett ögonblick befinner sig en osedvanligt stor del av den politiska värdefördelningen i stöpsleven. Etablerade program kan komma under förnyad prövning samtidigt som nya problem och lösningar förs upp på politikens dagordning.⁸⁶

Även om dessa förändringar i förhållande till den politiska värdefördelningens totala omfång oftast synes vara av marginell karaktär vid beslutstillfället har de inte sällan resulterat i att värdefördelningens "bas" inom en relativt kort tidsrymd omgestaltats påtagligt. Att initiera nya program, vilket under efterkrigstiden till dags datum förefaller vara politikens dominerande uttrycksform, har eftertryckligt bidragit till den politiska värdefördelningens växt av minst två skäl. För det första: Nygrundade verksamheter förefaller i ett kort tidsperspektiv vara betydligt mer "fertila"⁸⁷ visavi åtaganden av äldre datum.⁸⁸ För det andra: De framstår i ett längre tidsperspektiv som dynamiskgenererande; nya åtaganden öppnar

dörren för (expansiva) förändringar av äldre mer eller mindre närbesläktade verksamheter samtidigt som de banar vägen för ytterligare åtaganden av nydanande karaktär. För amerikanskt vidkommande har detta bli inneburit:

"The new programs undertaken since the midfifties have exerted a substantial influence on the growth of Federal non-defense spending in the intervening years and represent a significant factor in current budgetary levels. These new programs . . . have been for the most part piled on top of existing programs and activities. Moreover, they have been accompanied by legislative extensions increasing the costs of older programs, and by large new programs financed through the trust funds . . . In the period of the sixties, particularly since 1965, there has been a significant acceleration in the rate at which new programs have been created. Further, these newer programs are broader in scope than most programs introduced in earlier years".⁸⁹

Politikens marginaler förefaller att förtjäna mer än marginellt intresse!

Utbud – utbud/socioekonomi

Industrins produktionsstruktur möjliggör rationaliseringar och innovationer i effektivitetshöjande syfte. Motsvarande åtgärder är inte möjliga att genomföra inom den mer arbetskraftsintensiva tjänsteproduktionen. Under förutsättning att industrins produktivitetvinster kommer de anställda till godo i form av exempelvis högre löner och att de "offentliganställdas" löneutveckling är följsam expanderar den politiska verksamhets andel av nationalprodukten utan beslut om förändringar av ambitionsnivån. Påståendet framförs inte sällan av politikens praktiker som förklaring till den "offentliga" sektorns växt.⁹⁰ I vetenskapligt sammanhang har framför allt William Baumol (1967) hävdad hypotesen som huvudförklaring till den politiska värdefördelningens expansion.

Empiriska studier tyder dock på att ansatsens förklaringsvärde knappast berättigar till denna position.⁹¹ Teorin implicerar bli att skalfördelar är i stort sett icke-existerande i den "offentliga" tjänsteproduktionen samt att kapitalkvoten är lägre än i den "privata sektorn". De resultat olika skalstudier avsatt tyder på att någon form av skalfördelar (economics of scale) finns⁹² även om det är oklart var (verksamhetsområden & verksamhetsintervall) och hur betydande de är.⁹³ Beträffande kapitalintensiteten pekar vissa data på att denna, tvärtmot teorins antagande är högre inom den "offentliga" tjänsteproduktionen versus jämförbara "privata" verksamhetssektorer.⁹⁴ Iakttagelserna drar teorins grundantaganden i tvivelsmål; att den politiska värdefördelningens

utveckling i första hand är produktionstekniskt betingad⁹⁵ samt att det politiska beslutsfattandet lider av en "non-innovativ" bias.⁹⁶

En närbesläktad ansats behandlar den politiska värdefördelningen i termer av "ägarförhållanden". Härvid har likartade verksamheter i "privat" och "offentlig" regi kontrasterats i syfte avgöra om effektivitetsskillnader föreligger. Studierna indikerar vanligen att effektiviteten är (något) lägre när verksamheten bedrivs i "offentlig" regi.⁹⁷ Resultatet torde i flera fall (men inte i alla) vara en konsekvens av att effektivitetsbegreppet definierats marknadsekonomiskt. Man tenderar bortse från att motivet för att verksamheten bedrivs politiskt ofta är att förverkliga målsättningar vilka i större eller mindre grad avviker från de på marknaden dominerande. Effektivitetsvärderingen bör således ske utifrån den politiska värdefördelningens politiska målsättningar med uppenbara konsekvenser för vad som bör stå i centrum för analysen.⁹⁸

Frågeställningar som knyter an till politikens "input" och "outcome"-aspekter har inom politologin stått tillbaka för "input – output"-studier. Att politikens värdefördelning resulterar i de sociala och ekonomiska effekter man eftersträvar har vanligen tagits för givet. Politikens förmåga att etablera andra och från marknaden avvikande konsumtionsmönster ifrågasätts emellertid av Winander (1975). Politikens utbud konsumeras i enlighet med med "Director's Law",⁹⁹ dvs kommer främst medelklassen till godo. Motsvarande resultat rapporteras av amerikanska forskare som i likhet med Winander granskat den lokala politiska värdefördelningen; serviceutbudet har en "pro-rich"-inriktning.¹⁰⁰

Iakttagelserna är troligen inte giltiga för den politiska värdefördelningen in toto. Studiernas koncentration på den lokala politiska värdefördelningen säger självfallet inget eller mycket litet om konsekvenserna av den regionala och nationella värdefördelningen bli på grund av den arbetsfördelning som vanligen råder mellan nivåerna. Valet av studienivå skjuter bestämda policies i förgrunden. Analyser av den lokala värdefördelningen har oftast inneburit att skol-, fritids- och kulturutbudets konsumenter ställts i centrum. Medelklassens överrepresentation i dessa sammanhang är inte förvånande. Värdefördelningens "pro-poor"-inriktning dokumenteras bättre i studier av den regionala och nationella värdefördelningen, i.e. sjukvård, socialvård, arbetsmarknadspolitik.¹⁰¹ Detta till trots indikerar en mycket försiktig bedömning av ansatsens resultat att den politiska värdefördelningen åstadkommer blott marginella förändringar av de marknadsbestämda konsumtionsmönstren,¹⁰² åtminstone på kort sikt. Att dessa marginella effekter kan vara av stor betydelse för den enskilde är knappast nödvändigt att understryka.

Teorier om den politiska värdefördelningens långsiktiga sociala och ekonomiska konsekvenser utmynnar inte sällan i påståenden om vilken eller vilka funktioner politiken fullgör. Ansatsen återfinns i marxistisk inspirerad forskning om den "offentliga" sektorn, e.g. Gough 1979, O'Connor 1973. Exempelvis hävdar Forsman:

"Den offentliga sektorns funktion i ett kapitalistiskt system är att möjliggöra detta systems reproduktion och tillväxt".¹⁰³

Politikens värdefördelning kompletterar den marknadsbestämda under betoning av ömsesidig betingning; marknadens funktionsförmåga är avhängig politikens. För systemet nödvändiga funktioner som marknaden inte kan eller "vill" fullgöra ombesörjs på politisk väg. Politikens utflöden är friktionsdämpande men också friktionsskapande då de innebär ingrepp i marknadens resursallokering. Utvecklingen förmedlas således i första hand, hävdar man, via partier vars ideologier ställer dem i harnesk till marknaden som fördelningsinstrument. Kapitalackumuleringen är den avgörande bestämningsfaktorn för politikens värdefördelning:

"Within these constraints there is room for manoeuvre, for competing strategies and policies. There is scope for the various organs of the state to initiate policies, to reverse them, to make choices and to make mistakes".¹⁰⁴

Var politikens marginaler återfinns och hur de bör utnyttjas bestäms av ekonomin. Synsättet är beaktansvärt kanske främst genom att framhäva den "offentliga" sektorns politiska karaktär och den politiska värdefördelningens dubbla "natur".

Marxismens helhetssyn i kombination med postulaten om strukturernas interdependens och funktionalism innebär de facto ett struktur-funktionalistiskt betraktelsesätt.¹⁰⁵ Synsättets svagheter är numera väl kända.¹⁰⁶ Risken för tautologiska "förklaringar" är betydande; systemets blotta existens leder alltför ofta till slutsatsen att den postulerade funktionen fullgörs av den utpekade strukturen. Hur förändringar i den ena och/eller den andra strukturen ska tolkas underlättas knappast av teorins dualism; vilken eller vilka förändringar innebär totalt sett en förstärkning/försvagning av systemets kapacitet? Synsättets generaliserande förmåga undergrävs om strukturell/funktionell "ekvivalens" förekommer, vilket torde vara fallet såväl inom som mellan system med en minsta gemensam nämnare.

Synsättet har kritiserats också av forskare inom den marxistiska traditionen, e.g. Foley 1978, Przeworski-Wallerstein 1982. De alternativ som framförts har vanligen inneburit att funktionalismen draperats i den politiska ("klass"-) kompromissens klädedräkt samtidigt som ändamålsenligheten problematiserats.¹⁰⁷

Helhetssynen och ett visst mått av funktionalism återfinns även i studier utanför marxismens strömfåra. David Camerons (1978) analys av skattenivåns utveckling i arton OECD-länder perioden 1960–1975 är ett notabelt exempel. Studien utmynnar i en relativt komplex modell för den "offentliga" sektorns expansion. Dess huvudkomponent är ekonomins öppenhet uttryckt i exportens – importens andel av nationalprodukten. En begränsad hemmamarknad framtvingar industriell koncentration (skalekonomi) för konkurrens på världsmarknaden vilket i sin tur underlättar facklig och politisk mobilisering av arbetskraften. I syfte att bevara företagets konkurrenskraft tillgodoses standardutvecklingen i stor utsträckning via politiska beslut på nationell nivå. Den politiska värdefördelningens omfattning och inriktning följer av politisk-ekonomiska strävanden att bevara industrisysselsättningen utan att acceptera de konsekvenser detta får för den samhälleliga värdefördelningen.

Reanalyser av Camerons data har inte förvånande inneburit att ytterligare faktorer adderats till modellen och kausalitetsordningen reviderats.¹⁰⁸ Den öppna ekonomins hypotes har således i likhet med övrig teorifragment som diskuterats ovan ifrågasatts från en rad utgångspunkter.¹⁰⁹

Vilka den politiska värdefördelningens bestämningsfaktorer är och hur de samverkar i formatet av politikens utbud lär förbli ämnen för dispyter. En ledande forskare inom genren politisk ekonomi, Richard Musgrave får summera "the current state-of-the-art":

"The evidence remains puzzling and in need of further explanation, including greater emphasis on . . . noneconomic factors".¹¹⁰

Implikationer

Teorier som tillfredsställande beskriver och förklarar värdefördelningens generella såväl som specifika karaktäristika saknas. Teoriutbudet vittnar i hög grad om den politiska värdefördelningens komplexitet. Förklaringsansatserna uppmärksammar skilda aspekter av politikens värdefördelning. Därmed är det föga förvånande att svaret på frågan vilka faktorer som styr värdefördelningens omfattning och inriktning gets olika utformning. Detta understryker vikten av att formulera hypoteser i nära anslutning till teoretiskt snarare än praktiskt (e.g. budgettitlar) bestämda delar av den politiska värdefördelningen.¹¹¹

Teorifragmentens empiriska giltighet har företrädesvis prövats statistiskt. De härvid blottlagda sambandens innebörd bör specificeras¹¹² varvid de organisationsstrukturer och processuella mekanismer¹¹³ genom vilka politiken har att verka bildar naturliga utgångspunkter för politologisk teoribildning om den politiska värdeför-

delningens bestämningsfaktorer. Oförmågan att avtäckta de politiska strukturernas och aktörernas betydelse för den politiska värdefördelningens utveckling torde i någon mån kunna återföras på oförmåga att skilja politikens marginaler från dess bas. Marginalernas betydelse för värdefördelningens utveckling bör studeras närmare i syfte att bättre bestämma det politiska beslutsfattandets restriktioner. Den politiska värdefördelningen förändras uppenbarligen inte enbart marginellt. Mer eller mindre radikala förändringar av etablerade verksamheter genomförs eller för politiken tidigare främmande verksamheter initieras. Det är av särskilt intresse att studera faktorer som befrämjar eller motverkar skift i den politiska värdefördelningens omfattning och/eller inriktning.

Implikationerna ställer *politikens innovationer* i centrum för vårt intresse.

Stephan Schmidt

Noter

- * Uppsatsen har utarbetats inom projektet *Pionjärer, efterföljare och avvaktare*, lett av Leif Johansson, Statsvetenskapliga institutionen vid Lunds universitet. Forskningsprojektet stöds sedan årsskiftet 1981/82 av Riksbankens Jubileumsfond. Författaren tackar Leif Johansson och Torbjörn Vallinder för värdefulla påpekanden. Uppsatsens brister åvilar självfallet restlöst undertecknad.
- ¹ Rose – Peters 1978:67. De metodiska och tekniska problemen förknippade med denna typ av statistik lämnas här åt sidan, jfr Gustafsson 1976:40 ff, Bird 1970:20 ff. Exempelvis hävdar Beck 1976 att den "offentliga" sektorns andel av BNP i reala termer sjunkit i ett flertal västländer under perioden 1950–70. Beck noterar dock: "Of the five countries (Danmark, Finland, Irland, USA, Sverige) with an expanding public sector, in real terms, only Sweden can be said to have experienced a substantial increase over the period – from 23 to 33 %". aa:18, parenteser här. Beck 1979 utvidgar dock gruppen av expansiva länder något.
- ² Värdefördelning som inte kommer till uttryck i statistiken över politikens konsumtion, investeringar och transfereringar.
- ³ Jfr dock Bennett-Johnson 1980a, kap 3, Lowi 1972, Tarschys 1978.
- ⁴ Jfr även Bennett-Johnson 1980a, kap 4, Bird 1979:9, Kirlin-Erie 1972, Klein 1977, Roslin 1972, Simeon 1976.
- ⁵ Wilensky 1975:86, jfr Pryor 1968:285f.
- ⁶ E g Wilensky 1975:16.
- ⁷ Wilensky 1975 är härvidlag ett utmärkt exempel.
- ⁸ Hofferbert 1966:465.
- ⁹ Jfr Godwin-Shepard 1976.
- ¹⁰ Fabricant 1952:123/136, parenteser här.
- ¹¹ Se tex Hofferbert 1966, Murray 1981:120 ff.
- ¹² Imponerande förteckningar återfinns i Bird 1970:42 och framför allt Pryor 1968:53 f.
- ¹³ Forskningen kring dessa problem utformas inte sällan som angrepp på eller stöd för delar av teorin om den politiska värdefördelningens "lagbundna" tillväxt bland "progressiva" nationer som formulerades av den tyske nationalekonomen Adolf Wagner under slutet av 1800-talet. För en översikt bland frågor och svar, se Bennett-Johnson 1980a, kap 4, Bird 1970, ssk kap 4, Bird 1971, Gandhi 1971, Pluta 1979, Pryor 1968:50ff, app E-5:455 ff.
- ¹⁴ Jfr Pryor 1968:292.
- ¹⁵ A a:287.
- ¹⁶ Jfr Bird 1970:10, 93, Munns 1975.
- ¹⁷ Fabricant 1952:147. Försök till politiska analyser rapporteras av Pryor 1968:455, "an attempt . . . ended in failure". Andra forskare inom ansatsen blir mest förvånade när de finner samband mellan politiska faktorer och politikens utbud, e g Murray 1981:passim.
- ¹⁸ E g Collier-Messick 1975, Eystone 1977, Flora-Heidenheimer (eds) 1981, Gray 1973, Gupta 1969:37, Harisalo 1982, Johansson 1982, Karvonen 1981, Klingman 1980, Meidner-Hedborg 1974:73, Walker 1969, 1971.
- ¹⁹ Med en viss förenkling kan vi säga att traditionell välfärdsteori (e g Höök 1962:54, Murray 1981: passim) skiljer den politiska från marknadens värdefördelning enbart på basis av "betalningsmetoden".
- ²⁰ Jfr Buchanan 1977, Downs 1967:32ff, Mueller 1976, Musgrave 1969, ssk kap 1. En instruktiv diskussion återfinns i Myhrman 1980. Kollektiva nyttigheter (public goods): odelbara och inklusiva nyttigheter där X' konsumtion av nyttigheten inte reducerar Y:s konsumtionsmöjlighet.
- ²¹ Wicksell 1896:81f.
- ²² Dvs en teoretisk realitet; studier av allmänhetens vilja att finansiera kollektiva nyttigheter tyder på att problemet inte sällan överdrivits. Svagare versioner av hypotesen får dock stöd, se Marwell-Ames 1981, Sparre Nilson 1981.
- ²³ Olson har kommenterat denna kritik i senare upplagor av sin skrift, jfr även litteraturen i not 22 ovan.
- ²⁴ Downs 1960:541.
- ²⁵ Downs 1960 ex 544, 556.
- ²⁶ "Skatteillusionen" "bekräftas" av Goetz 1977. Pommerhne-Schneider 1978, West-Winer 1980 men avvisas av bl a Li-Lorenzo 1982, Munley-Greene 1978.
- ²⁷ För en kraftig kritik av det ekonomiska betraktelsesättets kapacitet i dessa sammanhang, se Downs-Larkey 1979. Artikeln kan lämpligen balanseras med Riker 1977.
- ²⁸ "our sole 'political' proposition are that governments like to spend more money, that citizens do not like to pay more taxes, and that governments need to pay some attention to the wishes of their citizens", Peacock-Wiseman 1961:xxiii.

- ²⁹ A a:63 ff.
- ³⁰ Se Peacock-Wiseman 1979, Bird 1970:109ff.
- ³¹ Utgångspunkt för bl a Bird i dennes kritik, ibid.
- ³² Utgångspunkt för bla Rodriquez i dennes kritik, 1980:202ff.
- ³³ Forsman 1979:67ff diskuterar relativt utförligt teorins svaga och starka sidor, med betoning på det förra. Här vill vi enbart understryka att de roller politikens aktörer tilldelas av författarna, jfr not 28 ovan, inte framstår som helt trovärdiga. Rollistan är knappast heller komplett. Jfr vidare kritiken av Downs som delvis äger giltighet också för Peacock-Wiseman.
- ³⁴ Enrique Rodriquez' studie (1980) av "drivkrafterna bakom de offentliga inkomsternas utveckling i Sverige" bekräftar på ett allmänt plan Peacock-Wisemans förskjutningsteori (jfr dock även Gupta 1967). Begreppet "kris" omfattar hos Rodriquez ett vidare fält av sociala företeelser och återförs av författaren på ekonomiska spänningar.
- ³⁵ Åkerman 1976.
- ³⁶ Jfr Rodriquez 1980:207.
- ³⁷ Styrkan med Zeterberg-Buschs studie är att väljarnas (IP) efterfrågan "prisrelaterats". "Priset" är tillväxten i ekonomin, möjligen ett trubbigt mått, som IP hade att fördela mellan olika användningsområden, jfr Mueller 1968.
- ³⁸ E g Citrin 1979, Mueller 1968, Sannerstedt 1981:131. Tyvärr är resultaten svåra att jämföra p g a olikheter i frågekonstruktioner m m.
- ³⁹ Downs 1957:52, 69, 73 m fl.
- ⁴⁰ A a:28/30f.
- ⁴¹ Jfr Breton 1974:51f. Downs förnekar den permanenta valrörelsen, 1957:51f. Alternativet är att alla frågor aktuella vid "valet" och de som kommer att aktualiseras under mandatperioden medvetet omfattas av valhandling. Vi betvivlar att Downs avser detta med begreppet "fullständig" information.
- ⁴² Teorins implikationer för den politiska värdefördelningen får intressant nog visst stöd i bl a Pommerehnes 1978 studie av schweizisk direkt demokrati. Inte förvånande brukar schweiziska politiker beklaga sin maktlöshet.
- ⁴³ Downs 1957:62.
- ⁴⁴ Partierna erhåller ett visst utrymme för självständigt agerande. Slutsatsen formuleras av Downs 1957 på bl a följande sätt: "if voters behave rationally, vote-maximizing parties will be relatively honest about keeping their promises when elected, and their policies will be relatively consistent over time", a a:296, se även ex 113.
- ⁴⁵ Downs 1960, se även 1957 ssk kap 10.
- ⁴⁶ Jfr Klein 1976:405. För belägg rörande de två propositionernas giltighet, se ex Beck 1981, Rodriquez 1980.
- ⁴⁷ Downs 1957:70 m fl. Vissa data om politikens utbud under olika former av politisk konkurrens stödjer hypotesen, e g Jennings 1979, Tompkins 1975, Wilensky 1981:345, 368f, Wright 1975.
- ⁴⁸ Dessa faktorer hänger sannolikt intimt samman, se Pommerehne-Schneider 1978.
- ⁴⁹ Medianväljarteoremets giltighet är och kommer sannolikt att förbli föremål för mycket diskussion. Av särskilt intresse i detta sammanhang är Romer-Rosenthals 1979 kritiska översikt av medianväljarlitteraturen.
- ⁵⁰ Jfr Goodin 1982. Resonemanget implicerar att service resp skatteillusionen är olämpliga att applicera på den politiska värdefördelningen in toto.
- ⁵¹ Byte på stats-, premiärminister- respektive presidentpost.
- ⁵² I första hand hälso-, utbildnings- och socialvårdsprogrammen.
- ⁵³ Bunce 1981:252. Jfr Lowi 1963.
- ⁵⁴ Bunce 1981:79ff. Däremot leder en reducerad majoritet till färre/mindre förändringar i den politiska värdefördelningen.
- ⁵⁵ Jfr a a:225, 238, passim.
- ⁵⁶ A a:217. Bunces synsätt är starkt präglad av amerikansk politisk tradition, jfr presidentens "smekmånad" med kongressen, ofta anförd av förf som mönster. Hennes "skiftresultat" har dock bekräftats av andra studier, e g Gould-Roweth 1978 omfattande brittiska data för ung motsv period, men också tillbakavisats, e g Burstein 1979 omfattande USA-data för perioden 1941-1976.
- ⁵⁷ Niskanen 1971:38.
- ⁵⁸ Resonemanget förutsätter att verksamheten i huvudsak skattefinansieras, jfr Klein 1976, Kristensen 1980.
- ⁵⁹ Niskanen 1971:62 ff.
- ⁶⁰ A a:29 f, se även a a, kap 14.
- ⁶¹ Några axplock: Borcharding 1977b besvarar frågan med "ja", Cowart 1976 ger hypotesen i modifierad form visst töd, medan Breton-Wintrobe 1975, Green-Munley 1979, McGuire 1981, Peacock 1978 från olika utgångspunkter svarar "nej". Jfr även Beck 1981:4f, 34, Bennett-Johnson 1980a, kap 2. Hårtill kan läggas att Niskanens modell givet nyttopostulaten förefaller något naiv. För en mer stimulerande diskussion om byråkratins interna preferensstruktur, se Wolf 1979.
- ⁶² Jfr Downs 1967:198f, Downs 1976:10, 27, 74, Natchez-Bupp 1973, Romer-Rosenthal 1978.
- ⁶³ Framställningen bygger på Braybrooke-Lindblom 1963, Davis m fl 1966, 1974, Dempster-Wildavsky 1979, Lindblom 1959, 1965, 1979, Wildavsky 1975. Lindblom 1959:84.
- ⁶⁴ Begreppet från Dempster-Wildavsky 1979.
- ⁶⁵ För en sammanfattande diskussion av dessa och andra skäl, se t ex Braybrooke-Lindblom 1963:113ff.
- ⁶⁷ Lindblom 1965:255. Tyvärr är författaren något oklar i sin beskrivning av vilket mandat representanten har, jfr a a:351f.
- ⁶⁸ Braybrooke-Lindblom 1963:102.
- ⁶⁹ Begreppet från Dempster-Wildavsky 1979.
- ⁷⁰ Braybrooke-Lindblom 1963:129, jfr även Lindblom 1959:85, 1965:151 passim, Davis m fl 1966:530, 1974:419.

- ⁷¹ På denna punkt är Lindblom 1965 inte övertygande, a a:280ff. Jfr tex Gershuny 1981, Hjern-Lundmark 1979, Lindblom 1977, NOU 1982/3.
- ⁷² Wilson-Rachal 1977:13. Här bör infogas att den politiska preferensfunktionen är ett utflöde av processer vilka relativt marknadens fördelningsmekanismer uppvisar hög synlighet. Detta kan i par med politikens finansieringssystem vara en bidragande orsak till den under de senaste decennierna påtagliga förskjutningen från marknaden mot politiken som fördelningsinstrument. Jfr tex Crozier m fl 1975:161f, pass.
- ⁷³ Jfr ex Esping 1980.
- ⁷⁴ Den monetära politiska värdefördelningens långsiktiga utveckling, Bird 1970; internationella organisationer, Hole m fl 1976, 1979; departementala budgettänkanden, Davis m fl 1966, 1974; regional/lokal budgetering, Crecine 1969, Danziger 1976. Ytterligare litteratur redovisas i bl a Padgett 1980:354.
- ⁷⁵ Läsaren hänvisas till Dempster-Wildavsky 1979, vari kritiken av budgetmarginalismen summeras och bemöts. Beträffande ssk Lindblom, se Lindblom 1979, Lustick 1980.
- ⁷⁶ John Stuart Mill efter Gustafsson 1977a:21. Resonemanget utvecklas av bl a Schulman 1975.
- ⁷⁷ Davis m fl 1966:541/544, jfr även 1974:438f. Notera att man talar om "deviancy"!
- ⁷⁸ Vanligen antal partier/valkandidater, valdeltagande, "reformerad - icke-reformerad" beslutsstruktur m m.
- ⁷⁹ Genrens resultat summeras av bl a Fenton-Chamberlayne 1969, Hofferbert 1972, Sharpe 1981. Iakttagelsen implicerar enligt vissa forskare att politikererna är "responsiva", eg Anckar 1978a, Carmines 1974, Godwin-Shepard 1976, vilket är en i vårt tycke något besynnerlig slutsats. Det är fö inte förvånande att 1950- och 1960-talens amerikanska forskning utmynnade i den socioekonomiska förklaringen. När man inte ens kunde avgöra om ett, två, tre partier eller inget parti existerade i vissa delstater, utan kunskap om valkandidaterna erbjöd policyalternativ och med grova uppgifter om värdefördelningens utbud kunde konklusionen knappast ha blivit en annan, jfr Munns 1975, Sartori 1976:82ff.
- ⁸⁰ Jfr Anckar 1978b:8f.
- ⁸¹ Eg Castles-McKinley 1979, Hogan 1972, Rose-Ackerman 1981.
- ⁸² Eg Frey 1978a, 1978b, Paldam 1979.
- ⁸³ Hibbs 1977:1468/1487.
- ⁸⁴ Bunce 1981:84/223.
- ⁸⁵ Johansson 1982:42.
- ⁸⁶ Jfr Alber 1981:178, Murray 1981:185f, Wanat 1974:1225, 1228.
- ⁸⁷ Begreppet från Tarschys 1977.
- ⁸⁸ Se tex Alber 1981:169, Wilensky 1975:11f, pass.
- ⁸⁹ Tax Found 1967:22.
- ⁹⁰ Eg Höök m fl 1978.
- ⁹¹ Jfr Borcharding 1977a:49f, Forsman 1979:65f.
- ⁹² Eg Andersson 1979:205f, Bergstrom-Goodman 1973, Bodkin-Conklin 1971, Hansen 1981a, Staaf 1977, Strömberg-Norell 1982:95ff.
- ⁹³ Notera att det ur ett organisationssociologiskt perspektiv förefaller lika rimligt eller rimligare förknippa en "stor" produktionsapparat med skalnackdelar (diseconomics of scale) i form av styrnings- och kontrollproblem med suboptimering som ej osannolik konsekvens.
- ⁹⁴ Niskanen 1975:640f, ". . . it is difficult to understand how the Baumol hypothesis came to be accepted as conventional wisdom", aa:639.
- ⁹⁵ Jfr Buchanan 1977, Klein 1976.
- ⁹⁶ Jfr Feller-Menzel 1978.
- ⁹⁷ Eg Bennett-Johnson 1980a, Savas 1980, Spann 1977a, 1977b.
- ⁹⁸ Jfr Coulter 1979.
- ⁹⁹ Stigler 1970. Hypotesen uttalar sig primärt om politikens efterfrågefunktion, varvid antas att medelklassen genom sin position "mellan" arbetar- och överklass kan avgöra beslut om politikens utbud i enlighet med sina intressen.
- ¹⁰⁰ Gramlich-Rubinfeld 1982 diskuterar kortfattat litteraturen och lämnar ett självständigt empiriskt bidrag. Metodiska och tekniska skillnader m m försvårar avsevärt en bedömning av resultatens generalitet.
- ¹⁰¹ Eg Musgrave-Musgrave 1980, kap 12.
- ¹⁰² Beträffande skattepolitiken, en central komponent i sammanhanget, se Lindbeck 1983, Miller-Rein 1975.
- ¹⁰³ Forsman 1979:118, jfr 94.
- ¹⁰⁴ Gough 1979:44.
- ¹⁰⁵ Forsman 1979:92f, kap III:5 är mest explicit på denna punkt. Jfr även Apter 1977: passim.
- ¹⁰⁶ Flanigan-Fogelman 1967, jfr Rikers 1977:33 omdöme: "It seems that such mystical nonsense survive owing to the lack of anything better to explain regularities."
- ¹⁰⁷ Jfr Przeworski-Wallerstein 1982:236, "When workers pursue strategies that lead to a compromise, the state does what appears necessary to reproduce capitalism because this is the choice of the workers as well as the capitalist".
- ¹⁰⁸ Eg Castles 1981, Wilensky 1981. Vissa iakttagelser av Cameron bidrar till tveksamhet beträffande modellens giltighet, se tex 1978:1253, 1255, not 20.
- ¹⁰⁹ Musgrave 1969:119 tillhandahåller några exempel.
- ¹¹⁰ A a:124, icke-ekonomiska faktorer = sociala, politiska, teknologiska, demografiska m fl variabler.
- ¹¹¹ Jfr Salisbury 1968, Lowi 1972, Gustafsson 1980.
- ¹¹² Jfr Hansen 1981b, Hofferbert 1970.
- ¹¹³ Jfr Hjern-Lundmark 1979.

Litteratur

Förkortningar:

ABS	American Behavioral Science
AER	American Economic Review
AJPS	American Journal of Political Science
APSR	American Political Science Review
ASQ	Administrative Science Quarterly
BJPS	British Journal of Political Science
CJPS	Canadian Journal of Political Science
CP	Comparative Politics
ED	Ekonomisk Debatt
EJPR	European Journal of Political Research
FIN	Finanzarchiv
IER	International Economic Review
JEL	Journal of Economic Literature
JLE	Journal of Law and Economics
JP	Journal of Politics
JPE	Journal of Political Economics
JPuE	Journal of Public Economics
MJPS	Midwest Journal of Political Science
NAT	National Tax Journal
PA	Public Administration (London)
PAR	Public Administration Review
PC	Public Choice
PF/FP	Public Finance/Finances Publiques
PFQ	Public Finance Quarterly
PoS	Political Studies (London)
PQ	Political Quarterly (London)
PS	Policy Sciences
PSA	Policy Science Annual
SJE	Swedish Journal of Economics/Scandinavian Journal of Economics
SPS	Scandinavian Political Studies
StvT	Statsvetenskaplig Tidskrift
UAQ	Urban Affairs Quarterly
WP	World Politics
WPQ	Western Political Quarterly

Tidskriftshänvisningen omfattar vanligen: *Volym: år: nummer (motsv), sidor*, i nämnd ordning.

* utmärker arbeten som tillhandahåller mer omfattande litteraturoversikter.

- Alber 1981. Jens Alber: Government Responses to the Challenge of Unemployment: The Development of Unemployment Insurance in Western Europe. *Kap 5 i Flora, Heidenheimer (eds) 1981.*
- Anckar 1978a. *Dag Anckar*: om partivariabler i policystudier: Till frågan om relationer mellan politik och policy. *StvT* 60:1978:2, 79–91.
- Anckar 1978b. —: Politik, partier, policy: Om modeller för arenaförande. *Åbo, Åbo Akademi, 1978.*

- Andersson 1979. *Lars Andersson*: Statens styrning av de kommunala budgetarnas struktur. *Göteborg, Nationalekonomiska inst, 1979.*
- Apter 1977. *David E Apter*: Introduction to Political Analysis. *Cambridge, Winthrop, 1977.*
- Arrow 1951. *Kenneth J Arrow*: Social Choice and Individual Values. *New York, Wiley & Sons, 1951.*
- Baehr, Wittrock 1981. *Peter R Baehr, Björn Wittrock (eds)*: Policy Analysis and Policy Innovation: Patterns, Problems and Potentials. *London, Sage, 1981.*
- Baumol 1967. *William J Baumol*: Macroeconomics of Unbalanced Growth: The Anatomy of Urban Crisis. *AER*, 57:1967:3, 415–26.
- Beck 1976. *Morris Beck*: The Expanding Public Sector: Some Contrary Evidence. *NAT*, 39:1976: mars, 15–21.
- Beck 1979. —: Public Sector Growth: A Real Perspective. *PF/FP*, 34:1979:3, 313–34.
- Beck 1981. —: Public Spending: Trends and Issues. *New York, Praeger, 1981.*
- Beck Jørgensen 1981. *Torben Beck Jørgensen*: Når staten skal spare: Et studie i politiske og administrative problemer med at fordele besparinger. *København, Nyt fra Samfundsvidenskaberne, 1981.*
- Bennett, Johnson 1980a* *James T Bennett, Manuel H Johnson*: The Political Economy of Federal Growth: 1958–1978. *Texas, College Station, Center for Education and Research in Free Enterprise, 1980.*
- Bennett, Johnson 1980b. —: Tax Reduction Without Sacrifice: Private-sector Production of Public Services. *PFQ*, 8:1980:4, 364–96.
- Bergstrom, Goodman 1973. *Theodore C Bergstrom, Robert P Goodman*: Private Demand for Public Goods. *AER*, 63:1973:3, 280–96.
- Bird 1970*. *Richard M Bird*: The Growth of Government Spending in Canada. *Toronto, Canadian Tax Foundation, 1970.*
- Bird 1971. —: Wagner's "Law" of Expanding State Activity. *PF/FP*, 26:1971:1, 1–26.
- Bodkin, Conklin 1971. *Ronald G Bodkin, David W Conklin*: Scale and other Determinants of Municipal Government Expenditures in Ontario. *IER*, 12:1971:3, 465–81.
- Borcherding (ed) 1977. *Thomas E Borcharding (ed)*: Budgets and Bureaucrats: The Sources of Government Growth. *Durham, NC, Duke UP 1977.*
- Borcherding 1977a. —: One Hundred Years of Public Spending, 1870–1970. *Kap 2 i Borcharding (ed) 1977.*
- Borcherding 1977b. —: The Sources of Growth of Public Expenditures in the United States, 1902–1970. *Kap 3 i Borcharding (ed) 1977.*
- Braybrooke, Lindblom 1963. *David Braybrooke, Charles E Lindblom*: A Strategy of Decision: Policy Evaluation as a Social Process. *New York, FP, 1963.*
- Breton 1974. *Albert Breton*: The Economic Theory of Representative Government. *Chicago, Aldine, 1974.*
- Breton, Wintrobe 1975. —, *Ronald Wintrobe*: The Equilibrium Size of a Budget-maximizing Bureau: A Note on Niskanen's Theory of Bureaucracy. *JPE*, 83:1975:1, 195–207.

- Buchanan 1977. *James M Buchanan: Why Does Government Grow? Kap 1 i Borcharding (ed) 1977.*
- Buchanan, m fl, 1978. *James M Buchanan m fl: The Economics of Politics. London, IEA, no 18, 1978.*
- Bunce 1981. *Valerie Bunce: Do New Leaders Make a Difference? Executive Succession and Public Policy under Capitalism and Socialism. Princeton, PUP, 1981.*
- Burstein 1979. *Paul Burstein: Party Balance, Replacement of Legislators, and Federal Government Expenditures, 1941-1976. WPQ, 32:1979:2, 203-8.*
- Cameron 1978. *David R Cameron: The Expansion of the Public Economy: A Comparative Analysis. APSR, 72:1978:4, 1243-61.*
- Cameron m fl 1975. —, *Stefanie H Cameron, Richard I Hofferbert: Non-Incrementalism in Public Policy: The Dynamics of Change. Paper presented at the Midwest Political Science Ass. meeting, stencil 1975.*
- Carmines 1974. *Edward G Carmines: The Mediating Influence of State Legislatures on the Linkage Between Interparty Competition and Welfare Policies. APSR, 68:1974:3, 1118-24.*
- Castles 1981. *Francis G Castles: How does Politics Matter? Structure or Agency in the Determination of Public Policy Outcomes. EJPR, 9:1981:2, 119-32.*
- Castles, McKinley 1979. —, *Robert D McKinley: Does Politics Matter: An Analysis of the Public Welfare Commitment in Advanced Democratic States. EJPR, 7:1979:2, 169-86.*
- Chandler 1977. *William M Chandler: Canadian Socialism and Policy Impact: Contagion from the Left. CJPS, 10:1977:4, 755-80.*
- Charlesworth (ed) 1967. *James C Charlesworth (ed): Contemporary Political Analysis. New York. FP, 1967.*
- Citrin 1979. *Jack Citrin: Do People Want Something for Nothing: Public Opinion on Taxes and Government Spending. NAT, 32:1979: supp, 113-39.*
- Collier, Messick 1975. *David Collier, Richard E Messick: Prerequisites versus Diffusion: Testing Alternative Explanations of Social Security Adoption. APSR, 69:1975:4, 1299-1315.*
- Coulter 1979. *Philip B Coulter: Organizational Effectiveness in the Public Sector: The Example of Municipal Fire Protection. ASQ, 24:1979:1, 65-81.*
- Cowart 1976. *Andrew T Cowart: The Machiavellian Budgeter. BJPS, 6:1976:1, 33-41.*
- Crecine 1969. *John P Crecine: Governmental Problem-Solving: A Computer Simulation of Municipal Budgeting: Chicago, Markham, 1969.*
- Crozier m fl 1975. *Michel J Crozier, Samuel P Huntington, Joji Watanuki: The Crisis of Democracy: Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission. New York, NYUP, 1975.*
- Danziger 1976. *James N Danziger: Assessing Incrementalism in British Municipal Budgeting. BJPS, 6:1976:3, 335-50.*
- Davis, m fl, 1966. *Otto A Davis, MAH Dempster, Aaron Wildavsky: A Theory of the Budgetary Process. APSR, 60:1966:3, 529-47.*
- Davis, m fl, 1974. —: *Towards a Predictive Theory of Governmental Expenditure: US Domestic Appropriations. BJPS, 4:1974:4, 419-52.*
- Dempster, Wildavsky 1979. *MAH Dempster, Aaron Wildavsky: On Change: Or, There is no Magic Size for an Increment. PoS, 27:1979:3, 371-89.*
- DiLorenzo 1982. *Thomas J DiLorenzo: Tax Elasticity and the Growth of Local Public Expenditures. PFQ, 10:1982:3, 385-92.*
- Downs 1957. *Anthony Downs: An Economic Theory of Democracy. New York, Harper & Row, 1957.*
- Döwns 1960. —: *Why the Gōvērnmēnt Budget Is Too Small in a Democracy. WP, 12:1959/1960:4, 541-63.*
- Downs 1967. —: *Inside Bureaucracy. Boston, Little Brown, 1967.*
- Downs 1976. *George W Downs: Bureaucracy, Innovation, and Public Policy. Lexington, Lexington Books, 1976.*
- Downs, Larkey 1979. —, *Patrick Larkey: Theorizing about Public Expenditure Decision-making: (as) if Wishes were Horses. PS, 11:1979, 143-56.*
- Dunleavy, Ward 1981. *Patrick Dunleavy, Hugh Ward: Exogenous Voter Preferences and Parties with State Power: Some Internal Problems of Economic Theories of Party Competition. BJPS, 11:1981:3, 352-80.*
- Esping 1980. *Hans Esping: Sociala program: Om att utveckla och avveckla offentliga åtaganden. Stockholm, Sekretariatet för framtidsstudier, 1980.*
- Eystone 1977. *Robert Eystone: Confusion, Diffusion, and Innovation. APSR, 71:1977:2, 441-47.*
- Fabricant 1952. *Solomon Fabricant: The Trend of Government Activity in the United States since 1900. New York, NBER, 1952.*
- Feller, Menzel 1978. *Irwin Feller, Donald C Menzel: The Adoption of Technological Innovation by Municipal Government. UAQ, 13:1978:4, 469-90.*
- Fenton, Chamberlayne 1969. *John H Fenton, Donald W Chamberlayne: The Literature Dealing With the Relationship between Political Processes, Socioeconomic Conditions & Public Policies in the American States. Polity, 1:1968/1969, 388-404.*
- Flanigan, Fogelman 1967. *William Flanigan, Edwin Fogelman: Functional Analysis. Kap 4 i Charlesworth (ed) 1967.*
- Flora, Heidenheimer (eds) 1981. *Peter Flora, Arnold J Heidenheimer (eds): The Development of Welfare States in Europe and America. New Brunswick, NJ, Transaction Books, 1981.*
- Foley 1978. *Duncan K Foley: State Expenditure from a Marxist Perspective. JPuE, 9:1978:3, 221-38.*
- Forsman 1979*. *Anders Forsman: En teori om staten och de offentliga utgifterna. Uppsala, Uppsala Univ, Ek-hist, inst stencil 1979.*
- Frey 1978a. *Bruno S Frey: Politico-economic Models and Cycles. JPuE, 9:1978:3, 203-20.*
- Frey 1978b —: *The Political Business Cycle: Theory and Evidence. Kap 4 i Buchanan m fl 1978.*
- Gandhi 1971. *Ved P Gandhi: Wagner's Law of Public Expenditure: Do Recent Cross-section Studies Confirm it? PF/FP, 26:1971:1, 44-46.*

- Gershuny 1981. *J I Gershuny: What Should Forecasters Do? A Pessimistic View. Kap 9 i Baehr, Wittrock (eds) 1981.*
- Godwin, Shepard 1976. *R Kenneth Godwin, W Bunce Shepard: Political Processes and Public Expenditures: A Re-examination Based on Theories of Representative Government. APSR, 70:1976:4, 1127-35.*
- Goetz 1977. *Charles J Goetz: Fiscal Illusion in State and Local Finance. Kap 10 i Borcherding (ed) 1977.*
- Golembiewski (ed) 1968. *Robert T Golembiewski (ed): Public Budgeting and Finance: Readings in Theory and Practice. Itasca, Ill, Peacock Publ, 1968.*
- Goodin 1982. *Robert E Goodin: Rational Politicians and Rational Bureaucrats in Washington and Whitehall. PA, 60:1982:1, 23-41.*
- Gough 1979. *Ian Gough: The Political Economy of the Welfare State. London, Mcmillan, repr, 1981.*
- Gould, Roweth 1978. *Frank Gould, Barbara Roweth: Politics and Public Spending. PQ, 49:1978:2, 222-27.*
- Gramlich, Rubinfeld 1982. *Edward M Gramlich, Daniel L Rubinfeld: Micro Estimates of Public Spending Demand Functions and Tests of the Tiebout and Median-Voter Hypothesis. JPE, 90:1982:3, 536-60.*
- Gray 1973. *Virginia Gray: Innovation in the States: A Diffusion Study. APSR, 67:1973:4, 1174-85.*
- Greene, Munley 1979. *Kenneth V Greene, Vincent G Munley: Generating Growth in Public expenditures: The Role of Employee and Constituent Demand. PFO, 7(1979):1, 92-109.*
- Gupta 1967. *Shibshankar P Gupta: Public Expenditure and Economic Growth: A Time-Series Analysis. PFI/FP, 22:1967:4, 423-71.*
- Gupta 1969. —: Public Expenditure and Economic Development: A Cross-Section analysis. *FIN, 28:1969:okt, 26-42.*
- Gustafsson (utg) 1977 *Bo Gustafsson (utg): Den offentliga sektorns expansion: Teori- och metodproblem. Uppsala, Uppsala Studies in Economic History, no 16, 1977.*
- Gustafsson 1977a *Bo Gustafsson: Kommentar till kap 1, i Gustafsson (utg) 1977.*
- Gustafsson 1977b —: Inledning. *Sid 9-21 i Gustafsson (utg) 1977.*
- Gustafsson 1980 *Sverker Gustafsson: Types of Policy and Types of Politics. SPS, 3:1980:3, 123-42.*
- Hansen 1981b *Tore Hansen: The Dynamics of Local Expenditure Growth: Local Government Finance in Sweden. Kap 5 i Sharpe (ed) 1981.*
- Hansen 1981b —: Transforming Needs into Expenditure Decisions. *Kap 2 i Newton (ed) 1981.*
- Harisalo 1982 *Risto Harisalo: Diffusion of Innovations in Finnish Municipal Administration. SPS, 5:1982:2, 169-86.*
- Hibbs 1977 *Douglas A Hibbs Jr: Political Parties and Macroeconomic Policy. APSR, 71:1977:4, 1467-87.*
- Hjern, Lundmark 1979 *Benny Hjern, Kjell Lundmark: Blandekonomi och postweberiansk förvaltningsteori: Administrativa lärdomar av svensk regionalpolitisk forskning. StvT, 61:1979:4, 257-66.*
- Hofferbert 1966. *Richard J Hofferbert: Ecological Development and Policy Change in the American States. MJPS, 10:1966:4, 464-83.*
- Hofferbert 1970. —: Elite Influence in State Policy Formation: A Model for Comparative Inquiry. *Polity, 2:1970:3, 316-44.*
- Hofferbert 1972. —: State and Community Policy Studies A Review of Comparative Input-Output Analyses. *PSA, 3:1972, 3-72.*
- Hogan 1972. *James Bennett Hogan: Social Structure and Public Policy: A Longitudinal Study of Mexico and Canada. CP, 4:1971/1972:4, 477-9.*
- Hoole, m fl, 1976. *Francis W Hoole, Brian L Job, Harvey J Tucker: Incremental Budgeting and International Organizations. AJPS, 20:1976:2, 273-301.*
- Hoole, m fl, 1979 *Francis W Hoole, David H Handley, Charles W Ostrom Jr: Policy-Making Models, Budgets and International Organizations. JP, 41:1979:4, 923-32.*
- Höök 1962 *Erik Höök: Den offentliga sektorns expansion: En studie av de offentliga civila utgifternas utveckling åren 1913-58. Uppsala, IUI, 1962.*
- Höök, m fl, 1978. —, m fl: Den kommunala utgiftsexpansionen. *ED, 1978:3, 199-207.*
- Jacob, Vines (eds) 1971 *Herbert Jacob, Kenneth N Vines (eds): Politics in the American States. Boston, Little Brown, 2nd ed 1971.*
- Jennings 1979 *Edward I Jennings Jr: Competition, Constituencies, and Welfare Politics in American States. APSR, 73:1979:2, 414-29.*
- Johansson 1982 *Leif Johansson: Kommunal servicevariation. Lund, Liber, Ds Kn 1982:2.*
- Karvonen 1981. *Lauri Karvonen: "Med vårt västra grannland som förebild": En undersökning av policydiffusion från Sverige till Finland. Åbo, Meddelanden från Åbo Akademi, 1981.*
- Kirlin, Erie 1972. *John J Kirlin, Steven P Erie: The Study of City Governance and Public Policy Making: A Critical Appraisal. PAR, 32:1972:2, 173-84.*
- Klein 1976* *Rudolf Klein: The Politics of Public Expenditure: American Theory and British Practice. BJPS, 6:1876:4, 401-32.*
- Klingman 1980 *David Klingman: Temporal and Spatial Diffusion in the Comparative Analysis of Social Change. APSR, 74:1980:1, 123-37.*
- Kristensen 1980 *Ole P Kristensen: The Logic of Political-bureaucratic Decision-making As a Cause of Government Growth: or, Why Expansion of Public Programs is a "Private Good" and Their Restriction is a "Public Good". EJPR, 8:1980:2, 249-64.*
- Levine (ed) 1980 *Charles H Levine (ed): Managing Fiscal Stress: The Crisis in the Public Sector. New Jersey, Chatham, 1980.*
- Lindbeck 1983 *Assar Lindbeck: Income Distributions in Sweden. SEB Quarterly Review, 1983:1, 2-11.*
- Lindblom 1959. *Charles E Lindblom: The Science of "Muddling Through". PAR, 19:1959:2, 79-88.*
- Lindblom 1965. —: The Intelligence of Democracy: Decision Making Through Mutual Adjustment. *New York, FP, 1965.*

- Lindblom 1977. —: *Politics and Markets: The Worlds Political-Economic Systems*. New York, Basic Books, 2nd ed 1980.
- Lindblom 1979. —: Still Muddling, Not Yet Through. *PAR*, 39:1979:6, 517–26.
- Lindensjö 1983 *Bo Lindensjö: Makt, stat och politisk styrning*, Stockholms Universitet, Statsvetenskapliga inst, 1983, stencil.
- Lowi 1963. *Theodore J Lowi: Toward Functionalism in Political Science: The Case of Innovation in Party Systems*. *APSR*, 57:1963:3, 570–83.
- Lowi 1972. —: Four Systems of Policy, Politics, and Choice. *PAR*, 32:1972:5, 298–310.
- Lustick 1980. *Ian Lustick: Explaining the Variable Utility of Disjointed Incrementalism: Four Propositions*. *APSR*, 74:1980:2, 342–53.
- Marwell, Ames 1981. *Gerald Marwell, Ruth E Ames: Economists Free Ride, Does Anyone Else?* *JPuE*, 15:1981, 295–310.
- McGuire 1981. *Thomas G McGuire: Budget maximizing Governmental Agencies: An Empirical Test*. *PC*, 36:1981:2, 313–22.
- McKie (ed) 1974. *JW McKie (ed): Social Responsibility and the Business Predicament*. Washington DC, Brookings, 1974.
- Meidner, Hedborg 1974. *Rudolf Meidner, Anna Hedborg: Den offentliga sektorns problematik*. *Tiden*, 1974:2, 70–84.
- Miller, Rein 1975. *SM Miller, Martin Rein: Can Income Redistribution Work?* *Social Policy*, 6:1975: maj/juni, 3–18.
- Mueller 1976. *Dennis C Mueller: Public Choice: A Survey*. *JEL*, 14:1976:2, 395–433.
- Mueller 1968. *Eva Mueller: Public Attitudes Towards Fiscal Programs*. Kap II:7 i *Golembiewski (ed) 1968*.
- Munley, Green 1978. *Vincent G Munley, Kenneth V Greene: Fiscal Illusion, the Nature of Public Goods and Equation Specification*. *PC*, 33:1978:1, 95–100.
- Munns 1975. *Joyce Matthews Munns: The Environment, Politics, and Policy Literature: A Critique and Reformulation*. *WPQ*, 28:1975:4, 646–67.
- Murray 1981. *Richard Murray: Kommunernas roll i den offentliga sektorn*. Stockholm, Stockholm Un, nat ek inst, 1981.
- Musgrave 1969. *Richard I Musgrave: Fiscal Systems*. New Haven, YUP, 1969.
- Musgrave, Musgrave 1980. —, *Peggy B Musgrave: Public Finance in Theory and Practice*. New York, McGraw Hill, 3rd ed, 1980.
- Musgrave, Peacock (eds) 1958. *Richard I Musgrave, Alan T Peacock (eds): Classics in the Theory of Public Finance*. London, Macmillan, repr, 1962.
- Myhrman 1980. *Johan Myhrman: Varför växer den offentlig sektorn så snabbt?* *ED*, 1980:5, 339–51.
- Natchez, Bupp 1973. *Peter B Natchez, Irvin C Bupp: Policy and Priority in the Budgetary Process*. *APSR*, 67:1973:4, 951–63.
- Newton (ed) 1981. *Kenneth Newton (ed): Urban Political Economy*. London, Frances Pinter, 1981.
- Niskanen 1971. *William A Niskanen: Bureaucracy and Representative Government*. Chicago, Aldine-Atherton, 1971.
- Niskanen 1975. —: Bureaucracy and the Interest of Bureaucrats. *JLE*, 18:1975:3, 617–43.
- NOU 1982/3. *Maktutredningen: Slutrapport*. Norges Offentlige Utredninger, 1982:3.
- O'Connor 1973. *James O'Connor: The Fiscal Crisis of the State*. New York, St Martins P 1973.
- Olson 1965. *Mancur Olson Jr: The Logic of Collective Action*. Cambridge, HUP, bp, 1972.
- Olson 1982. —: The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities. *New Haven, YUP*, 1982.
- Padgett 1980. *John F. Padgett: Bounded Rationality in Budgetary Research*. *APSR*, 74:1980:2, 354–72.
- Paldam 1979. *Martin Paldam: Is There an Electional Cycle? A Comparative Study of National Accounts*. *SJE*, 81:1979:2, 323–42.
- Peacock 1978. *Alan T Peacock: The Economics of Bureaucracy: An Inside View*. Kap 5 i *Buchanan mfl 1978*.
- Peacock, Wiseman 1961. —, *Jack Wiseman: The Growth of Public Expenditure in the United Kingdom*. Princeton, PUP, 1961.
- Peacock, Wiseman 1979. —: Approaches to the Analysis of Government Expenditure Growth. *PFQ*, 7:1979:1, 3–23.
- Pluta 1979. *Joseph E Pluta: Wagner's Law, Public Sector Patterns, and Growth of Public Enterprises in Taiwan*. *PFQ*, 7:1979:1, 25–46.
- Poel 1976. *Dale H Poel: The Diffusion of Legislation Among the Canadian Provinces: A Statistical Analysis*. *CJPS*, 9:1976:4, 605–26.
- Pommerehne 1978. *Werner W Pommerehne: Institutional Approaches to Public Expenditure: Empirical Evidence from Swiss Municipalities*. *JPuE*, 9:1978:3, 255–80.
- Pommerehne, Schneider 1978. —, *Friedrich Schneider: Fiscal Illusion, Political Institutions, and Local Public Spending*. *Kyklos*, 31:1978:3, 381–408.
- Pryor 1968* *Frederic L Pryor: Public Expenditures in Communist and Capitalist Nations*. London, Allen & Unwin, 1968.
- Przeworski, Wallerstein 1982. *Adam Przeworski, Michael Wallerstein: The Structure of Class Conflict in Democratic Capitalist Societies*. *APSR*, 76:1982:3, 215–38.
- Ranney (ed) 1968. *Austin Ranney (ed): Political Science and Public Policy*. Chicago, Markham, 1968.
- Riker 1977. *William H Riker: The Future of a Science of Politics*. *ABS*, 21:1977: sept/okt, 11–38.
- Robinson 1978. *Ann Robinson: Parliament and Public Spending*. London, Heinemann, 1978.
- Rodriguez 1980. *Enrique Rodriguez: Offentlig inkomstexpansion: En analys av drivkrafterna bakom de offentliga inkomsternas utveckling i Sverige under 1900-talet*. Uppsala, Liber, 1980.

- Romer, Rosenthal 1978. *Thomas Romer, Howard Rosenthal: Political Resource Allocation, Controlled Agencies, and the Status Quo*. *PC*, 33:1978:4, 27–43.
- Romer, Rosenthal 1979. —: The Elusive Median Voter. *JPuE*, 12:1979, 143–70.
- Rose-Ackerman 1981. *Susan Rose-Ackerman: Does Federalism Matter? Political Choice in a Federal Republic*. *JPE*, 89:1981:1, 152–65.
- Rose, Peters 1978. *Richard Rose, Guy Peters: Politisk konkurs? Malmö, Rabén & Sjögren, 1980*.
- Roslin 1972. *Bertil Roslin: Teoribildningar kring den offentliga sektorns expansion*. *Ekonomiska Samfundets Tidskrift*, 25:1972:1, 35–53.
- Rowe, Boise 1974. *Lloyd A Rowe, William B Boise: Organizational Innovation: Current Research and Evolving Concepts*. *PAR*, 34:1974:3, 284–93.
- Salisbury 1968. *Robert H Salisbury: The Analysis of Public Policy: A Search for Theories and Roles*. *Kap 7 i Ranney (ed) 1968*.
- Sannerstedt 1981. *Anders Sannerstedt: Attityder till kommunal service*. *Stockholm, Liber, Ds Kn 1981:22*.
- Sartori 1976. *Giovanni Sartori: Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. *Cambridge, CUP, 1976*.
- Savas 1980. *ES Savas: Policy Analysis for Local Government: Public vs Private Refuse Collection*. *Kap 17 i Levine (ed) 1980*.
- Schulman 1975. *Paul R Schulmann: Nonincremental Policy Making: Notes Toward an Alternative Paradigm*. *APSR*, 69:1975:4, 1354–70.
- Sharpe (ed) 1981. *LJ Sharpe (ed): The Local Fiscal Crisis in Western Europe: Myths and Realities*. *London, Sage, 1981*.
- Sharpe 1981. *LJ Sharpe: Does Politics Matter? An Interim Summary with Findings*. *Kap 1 i Newton (ed) 1981*.
- Simeon 1976* *Richard Simeon: Studying Public Policy*. *CJPS*, 9:1976:4, 548–80.
- Spann 1977a. *Robert M Spann: The Macroeconomics of Unbalanced Growth and the Expanding Public Sector*. *JPuE*, 8:1977, 397–404.
- Spann 1977b. —: Rates of Productivity Change and the Growth of State and Governmental Expenditures. *Kap 6 i Borcherding (ed) 1977*.
- Sparre Nilson 1981. *Sten Sparre Nilson: Elections, Referendums, and Public Goods*. *SPS*, 4:1981:1, 1–18.
- Stauf 1977. *Robert J Stauf: The Growth of Educational Bureaucracy: Do Teachers Make a Difference?* *Kap 8 Borcherding (ed) 1977*.
- Stigler 1970. *George J Stigler: Director's Law of Public Income Redistribution*. *JLE*, 13:1970:1, 1–10.
- Strömberg, Norell 1982. *Lars Strömberg, Per-Owe Norell: Kommunalförvaltningen*. *Stockholm, Liber, Ds Kn 1982:8*.
- Tarschys 1975a* *Daniel Tarschys: The Growth of Public Expenditures: Nine Modes of Explanation*. *SPS*, 10:1975, 9–31.
- Tarschys 1975b* —: De offentliga utgifternas tillväxt: nio förklarings typer. *Kap 1 i Tarschys m fl 1975*.
- Tarschys 1977. —: Forskning om den offentliga sektorns expansion. Några statsvetenskapliga perspektiv. *Kap 8 i Gustafsson (utg) 1977*.
- Tarschys 1978 —: Den offentliga revolutionen. *Falköping, Kontenta, 1978*.
- Tarschys m fl, 1975. *Daniel Tarschys, m fl: Offentlig sektor i tillväxt*. *Uddevalla, SNS, 1975*.
- Tax Found 1967. *Growth Trends of New Federal Programs: 1955–1968*. *Washington, DC, Tax Foundation, 1967*.
- Thompson (ed) 1966. *James D Thompson (ed): Approaches to Organizational Design*. *Pittsburgh, UPP, 1966*.
- Tompkins 1975. *Gary L Tompkins: A Causal Model of State Welfare Expenditures*. *JP*, 37:1975:2, 392–416.
- Wagner 1976. *Richard E Wagner: Revenue Structure, Fiscal Illusion, and Budgetary Choice*. *PC*, 31:1976:1, 45–61.
- Walker 1969. *Jack L Walker: The Diffusion of Innovations Among the American States*. *APSR*, 63:1969:3, 880–99.
- Walker 1971. —: Innovation in State Politics. *Kap 10 i Jacob, Vines (eds) 1971*.
- Wanat 1974. *John Wanat: Bases of Budgetary Incrementalism*. *APSR*, 68:1974: 3, 1221–28.
- West, Winer 1980. *EG West, Stanley L Winer: Optimal Fiscal Illusion and the Size of Government*. *PC*, 35:1980:5, 607–22.
- Wicksell 1896. *Knut Wicksell: A New Principle of Just Taxation*. *Sid 72–118 i Musgrave, Peacock (eds) 1958*.
- Wildavsky 1975 *Aaron Wildavsky: Budgeting: A Comparative Theory of Budgetary Processes*. *Boston, Little Brown, 1975*.
- Wilensky 1975. *Harold L Wilensky: The Welfare State and Equality: Structural and Ideological Roots of Public Expenditures*. *Berkeley, UCP, 1975*.
- Wilensky 1981 —: Leftism, Catholicism, and Democratic Corporatism: The Role of Political Parties in Recent Welfare State Development. *Kap 10 i Flora, Heidenheimer (eds) 1981*.
- Wilson, Rachal 1977 *James Q Wilson, Patricia Rachal: Can the Government Regulate Itself?* *Public Interest*, 1977:46, 3–14.
- Winander 1975 *Bo Winander: Den offentliga sektorn och jämlikheten* *Kap 7 i Tarschys m fl 1975*.
- Wittman 1973 *Donald A Wittman: Parties as Utility Maximizers*. *APSR*, 67:1973:2, 490–98.
- Wolf 1979. *Charles Wolf Jr: A Theory of Non-market Failure: Framework for Implementation Analysis*. *JLE*, 22:1979:1, 107–39.
- Wright 1975. *Gerald C Wright: Interparty Competition and State Social Welfare Policy: When a Difference Make a Difference*. *JP*, 37:1975:3, 796–803.
- Zetterberg, Busch 1975. *Hans L Zetterberg, Karin Busch: Allmänhetens prioritering av offentlig och privat konsumtion*. *Kap 6 i Tarschys m fl 1975*.
- Åkerman 1976. *Henrik Åkerman: Julafonsteoret: Fakta om den offentliga sektorns expansion*. *Stockholm, Rabén & Sjögren, 1976*.

Väljarna och världspolitiken

Studiet av väljarbeteende är en av den nordiska statsvetenskapens mest utvecklade och framträdande forskningsinriktningar. Jörgen Westerståhl, Bo Särllvik, Henry Valen, Ole Borre, Sören Holmberg och Olof Petersson är namn som helt eller delvis förknippas med denna tradition. Holmberg och Valen har nyligen publicerat var sin monografi i ämnet, och i sin presentation av dessa verk framhöll Ole Borre att väljarforskningen nu nått gränsen för vad som är möjligt. Därför måste väljarforskningens ramar sprängas och "den klassiske periode blive afløst af en kritisk periode."¹

Denna uppmaning har anammats av Olof Petersson, som i boken *Väljarna och världspolitiken* gör ett – enligt honom själv – fruktbart försök att vidga väljarforskningens teoretiska ramar. På 113 spänstigt skrivna sidor redovisar Petersson, dels ett antal teoretiska och metodologiska finurligheter, dels ett omfattande datamaterial från ett tidigare utforskat område inom svensk väljarforskning. Boken är informationsrik och spännande, och således mycket läsvärd. Och enligt samstämmiga bedömare står den på höjden av Olof Peterssons produktion.

Som framgår av bokens titel är Peterssons uppgift att studera väljarnas attityder till ett antal företeelser i den internationella politiken – hur opinionen ser ut samt hur meningsskiljaktigheter och opinionssvängningar skall förklaras.

Väljarna utgörs huvudsakligen av de individer som ingått i 1973 och/eller 1976 års svenska väljarundersökningar. När så har varit möjligt har också tidigare väljarundersökningar samt ett antal SIFO- och IMU-mätningar använts för att komplettera bilden.

Världspolitiken består av ett antal intervjufrågor om synen på stormakterna, om synen på Sveriges politik gentemot omvärlden, om synen på "dagsaktuella" händelser samt av frågor om väljarnas engagemang i det världspolitiska skeendet. I avsaknad av en övergripande frågeställning som styrt framställningen har boken disponerats med utgångspunkt från dessa fyra frågeområden.

Bokens genomgående tema är att världspolitikens betydelse för svensk opinion inte får underskattas. Detta får sitt uttryck i de två teser Petersson driver: För det första söker han – i polemik med Herbert Tingsten – visa att svenska väljare är mer intresserade av internationella förhållanden än vad som allmänt görs gällande. Och för

det andra argumenterar han för att det finns ett starkt samband mellan väljarnas attityder i internationalpolitiska frågor och frågor som berör svensk inrikespolitik. Petersson driver sina teser med stor iver och med kategoriska formuleringar, vilket vid en hastig genömläsning kan ge sken av att teserna blir bekräftade. Men som här skall visas får de båda teserna inte det stöd i det empiriska materialet som Petersson påstår.

I bokens femte kapitel avser Petersson att driva hem sin tes om att det finns ett starkt samband mellan de svenska väljarnas attityder i internationella frågor och väljarnas partival respektive inställning i inrikespolitiska vänster–högerfrågor. Han skriver bl a: "När det gäller de internationella frågorna står vi därför inför en paradox. Trots att den internationella politiken i stort sett lyser med sin frånvaro i valrörelserna är det just på detta område som väljarattityderna är som mest utkristalliserade efter partilinjer. Sambandens styrka är *fullt i klass* med inrikespolitikens centrala vänster–högerfrågor."²

Och vidare: "De storpolitiska konflikterna och olika länders samhällsmodeller fungerar som allmänpolitiska orienteringsmärken *lika väl* som inhemska debatter om löntagarfonder och marginalskatter."³ (Min kursivering.)

Dessa påståenden har emellertid ingen förankring i det empiriska materialet. Varför Petersson valt att i ord likställa relativt modesta samband med några av de starkaste samband som svensk väljarforskning hittills kunnat uppvisa är en gåta. En del av svaret ligger nog i det engagemang med vilket Petersson driver sin tes. Men denna förklaring känns långt ifrån tillfredsställande.

Att det finns samband mellan inrikes- och internationalpolitiska attityder samt mellan internationalpolitiska attityder och partival är obestriddigt. Men sambanden är långt ifrån så starka som Petersson påstår. I de tabeller som redovisas drar siffrorna för vpk och moderata samlingspartiet mot ett starkt samband mellan inställning till stormakterna och val av parti. Men eftersom ca 3/4 av väljarkåren röstade på något av de tre övriga riksdagspartierna vid 1973 och 1976 års val, och då dessa väljargrupper är relativt homogena med avseende på internationalpolitiska ställningstaganden, kommer sambanden inte i närheten av vad Petersson påstår. En serie envägs variansanalyser med partival som oberoende variabel och ett antal attityder till stormakternas utrikespolitik, inre förhållanden, politik gentemot Sverige samt ett antal centrala vänster–högerattityder som beroende variabler ger upphov till stora skillnader i andel förklarad varians (E_{η}^2):

Tabell 1. Partivalets betydelse för attityd i ett antal sakfrågor uttryckt som andel förklarad varians (Eta^2)

	Procent förklarad varians
<i>Vänster-högerattityder</i>	
Inställning till löntagarfonder (1976)	37.9
Inställning till att socialisera de stora företagen (1976)	37.0
Inställning till samhälleligt inflytande över näringslivet (1973)	25.3
Inställning till samhälleligt inflytande över näringslivet (1976)	26.1
<i>Internationalpolitiska attityder</i>	
Inställning till USA:s utrikespolitik (1973)	8.2
Inställning till USA:s utrikespolitik (1976)	6.0
Inställning till Sovjetunionens utrikespolitik (1973)	1.6
Inställning till Sovjetunionens utrikespolitik (1976)	3.7
Inställning till Kinas utrikespolitik (1973)	4.4
Inställning till Kinas utrikespolitik (1976)	1.5
Inställning till USA:s politik gentemot Sverige 1973)	4.3
Inställning till USA:s politik gentemot Sverige (1976)	2.8
Inställning till Sovjetunionens politik gentemot Sverige (1973)	1.2
Inställning till Sovjetunionens politik gentemot Sverige (1976)	2.7
Inställning till USA:s inre förhållanden (1973)	6.8
Inställning till USA:s inre förhållanden (1976)	9.2
Inställning till Sovjetunionens inre förhållanden (1973)	6.0
Inställning till Sovjetunionens inre förhållanden (1976)	7.3
Inställning till Kinas inre förhållanden (1973)	7.1
Inställning till Kinas inre förhållanden (1976)	6.1

Resultaten är entydiga och förändras inte om någon annan typ av sambandsmått används. Och om *både* inrikes- och internationalpolitiska attityder används för att förklara val av parti i en och samma modell, framstår de internationalpolitiska attityderna som förhållandevis betydelselösa. En serie regressionsanalyser som bygger på data från 1976 års väljarundersökning med partival

(röstning på moderaterna, centerpartiet/folkpartiet, socialdemokraterna eller vpk) som beroende variabel och ett vänster-högerindex (sammansatt av de fem frågor som laddade högst på den vänster-högerfaktor som togs fram i samband med samma väljarundersökning) samt olika internationalpolitiska attityder som oberoende variabler, ger entydiga resultat:

Tabell 2. Effekten av vänster-högerinställning och ett antal internationalpolitiska attityder på partivalet 1976 (Partiella icke standardiserade regressionskoefficienter)

Vänster-höger	.55	Vänster-höger	.55
USA:s utr. pol.	.08	USA:s inre förh.	.15
Förk. varians (R^2)	.41	Förk. varians (R^2)	.42
Vänster-höger	.56	Vänster-höger	.56
Sovjets utr. pol.	.07	Sovjets inre förh.	.11
Förk. varians (R^2)	.41	Förk. varians (R^2)	.42
Vänster-höger	.59	Vänster-höger	.58
Kinas utr. pol.	.04	Kinas inre förh.	.08
Förk. varians (R^2)	.44	Förk. varians (R^2)	.44

Kommentar: Sex regressionsanalyser har genomförts, varje gång med vänster-högerinställning och en internationalpolitisk attityd som oberoende variabler. Koefficienterna är signifikanta på .01-nivån.

Effekten av vänster-högerinställning på valet av parti är i genomsnitt nästan 8 (åtta) gånger så stor som effekten av internationalpolitiskt ställningstagande.⁴ De internationalpolitiska attityderna har alltså föga att göra med de svenska väljarnas val av parti.

Inte heller sambanden mellan de inrikes- och internationalpolitiska attityderna lever upp till Peterssons utfästelser. Petersson talar om *tydliga* samband. Men en beräkning visar att den andel förklarad varians (r^2) som erhålls då attityder till de tre stormakternas utrikespolitik 1973 och 1976 ställs mot respektive undersökningsfråga om samhällets inflytande över näringslivet, i genomsnitt uppgår till 2.6 procent, med en högsta förklarad varians på 6.0 procent.

Den andra tes som Petersson driver är att de svenska väljarna är mer intresserade av internationella förhållanden än vad som allmänt görs gällande. Den auktoritet som Petersson polemiserar mot är Herbert Tingsten, men han gör det på ett sätt som inte gör denne gigant full rättvisa.

Herbert Tingsten påstår i sin bok om den svenska utrikesdebatten mellan världskrigen, att svenskarnas intresse för utrikesfrågor är *relativt* svagt. Men han framhåller också att detta intresse varierar beroende på hur landets trygghet och oberoende förändras.

Det problematiska för Petersson är att Tingstens 40 år gamla hypotes om det svenska folkets *relativa* ointresse för de internationella frågorna får stöd i 1970-talets empiriska material. Peterssons egen tes om de svenska väljarnas stora intresse för internationella frågor är svårare att driva hem med hjälp av samma material.

Petersson argumenterar för att andelen väljare som svarar "vet inte" eller som avstår från att svara på en fråga, kan användas som mått på väljarnas intresse för det frågan gäller. Men detta är ett minst sagt tvivelaktigt antagande: För det första är det naturligtvis möjligt att vara mycket intresserad av en fråga, utan att för den skulle kunna ta ställning. Och för det andra är det givetvis möjligt att uttrycka en åsikt, trots att intresset för frågan är minimalt – i synnerhet om ett "vet inte"-alternativ saknas och intervjuaren "kräver" någon form av svar.

Men även om den tveksamma kopplingen mellan åsiktsförekomst och intresse accepteras, leder inte det till att Peterssons tes om de svenska väljarnas intresse för internationella förhållanden kan ges något övertygande empiriskt stöd. Andelen väljare utan åsikt i de internationalpolitiska frågorna ligger visserligen i många fall mellan 10 och 20 procent, vilket kan betraktas som "normalt" även för frågor om inrikespolitiska förhållanden. Men undantagen från denna "regel" är samtidigt besvärande många: Andelen väljare utan åsikt om Kinas

utrikespolitik och interna förhållanden låg 1973 och 1976 mellan 33 och 39 procent. På en fråga om inställningen till svensk EEC-anslutning som ställdes 1968, 1970 och 1973, var det 49, 44 respektive 37 procent som saknade åsikt. Och då det vid valet 1973 ställdes frågor om Vietnam- och Mellanösternkonflikterna, var det 53 respektive 57 procent av väljarna som inte kunde ta ställning eller som inte ville svara.

Vid en jämförelse av åsiktsförekomst mellan inrikes- och internationalpolitiska frågor är det naturligtvis av stor betydelse hur frågor och svarsalternativ är utformade. Olof Peterssons 19 frågor om USA, Sovjetunionen och Kina, i väljarundersökningarna 1973 och 1976, saknar ett explicit formulerat "vet inte"-alternativ. Andelen väljare utan åsikt uppgick här till i genomsnitt 18 procent, med en lägsta andel på 5 och en högsta på 39 procent. Dessa siffror kan jämföras med siffrorna för de fyra frågor utan "vet inte"-alternativ som laddade på den vänster-högerfaktor som togs fram i samband med 1976 års väljarundersökning. Andelen väljare utan åsikt varierade här mellan 7 och 15 procent, med ett genomsnittligt värde på 12 procent. Skillnaden mellan andelen väljare utan åsikt i inrikes- och internationalpolitiska frågor visar således att svenska väljare är *relativt* ointresserade av internationella förhållanden.

Intervjufrågor där svarsalternativen uttryckligen erbjuder att inte ha någon åsikt kan möjligen betraktas som ett bättre mått på intresset för det som frågan avser att mäta: De ointresserade väljarna ges en större möjlighet att uppge att de saknar åsikt = är ointresserade av frågan.

I 1976 års väljarundersökning fick de intervjuade ta ställning till 24 inrikespolitiska förslag. Bland svarsmöjligheterna ingick alternativet "spelar ingen större roll". Andelen väljare som valde detta svarsalternativ eller som fördes till kategorin "vet inte/vill ej svara", varierade mellan 7 och 38 procent, med en genomsnittlig andel på 20 procent. Dessa siffror är nästan identiska med siffrorna för Peterssons frågor om USA, Sovjetunionen och Kina. Och detta trots att dessa internationalpolitiska frågor saknade ett explicit formulerat "vet inte"-alternativ.

Olof Peterson gör själv ingen jämförelse mellan åsiktsförekomst i inrikes- och internationalpolitiska frågor, vilket gör att han inte kan presentera några övertygande bevis för sin tes om de svenska väljarnas intresse för internationella förhållanden. En sådan jämförelse visar emellertid att svenska väljare är *relativt* ointresserade av internationella frågor.

De svenska väljarnas *relativa* ointresse för de internationalpolitiska frågorna finns dessutom dokumenterat i material som Petersson valt att inte redovisa. På en öppen fråga om vilka frågor som varit viktiga för väljar-

na vid valet av parti 1976 respektive 1979, var det endast 1 procent av de tillfrågade som angav svar som kunde föras till kategorin "utrikespolitik och internationella frågor". Och denna typ av svar var lika sällan förekommande då väljarna i samband med 1979 års val skulle ange goda och dåliga sidor hos de fem riksdagspartierna. Petersson är visserligen medveten om detta "problem", men har nöjt sig med att redovisa andelen svars personer som valde att nämna utrikespolitiska frågor vid bedömningen av respektive regeringar i samband med 1973 och 1976 års väljarundersökningar. Dessa siffror ligger så lågt som mellan 1 och 5 procent, trots att Petersson slagit samman kategorin utrikespolitik med kategorin försvarspolitik!

Olof Peterssons bok om väljarna och världspolitiken har många förtjänster. Den är föredömligt kort, den är spännande, och förutom de empiriska resultaten innehåller den också inslag av teoretiskt och metodologiskt intresse. Som exempel kan nämnas avsnittet om den svenska opinionens inställning till Vietnamkonflikten, där Petersson dels ger en lärorik lektion i förhållandet mellan teori och data, dels studerar variationskänsligheten hos olika opinionstyper beroende på grad av kognitiv/affektivt innehåll.

Men dessa förtjänster överskuggas tyvärr av Peterssons försök att föra läsarna bakom ljuset. Med stor iver driver han sin tes om världspolitikens stora betydelse för

svensk opinion. Men eftersom denna tes saknar stöd i det empiriska materialet, tvingas Petersson till tolkningar som måste anses vetenskapligt otillfredsställande.

Mikael Gilljam

Noter

- ¹ StvT 1982:4.
- ² Petersson, 1982, s. 52.
- ³ Ibid., s. 60.
- ⁴ Det rimliga i att betrakta partivariabeln som en intervallskala kan givetvis diskuteras. Men resultaten blir de samma om vi använder blockröstning som beroende variabel. b-värdet för vänster-högerinställning sjunker visserligen till i genomsnitt .35. Men den genomsnittliga effekten av de internationalt politiska attityderna sjunker samtidigt till .04, och i ett fall är koefficienten för internationalpolitiskt ställningstagande inte signifikant på någon rimlig säkerhetsnivå.

Referens

Olof Petersson, *Väljarna och världspolitiken*, Stockholm: Norstedts 1982.

Ett replikskifte mellan Olof Petersson och Mikael Gilljam publiceras i häfte 1984:3.

Litteraturgranskningar

HANS FREDRIK DAHL-BERNT HAGTVET-GURI
HJELTNES: *Den norske nasjonalsosialismen*, Oslo:
Pax Forlag 1982

Det hører sikkert til sjeldenhetene at man i dette tidskrift anmelder en bok som for en stor del består av bilder. Men i dette tilfelle er det uten tvil berettiget. I tillegg til bildene, som utvilsomt også forteller adskillig, har vi en statsvitenskapelig behandling av det norske partiet Nasjonal Samling. Et lite parti, som aldri maktet å bli representert i Stortinget, men som likevel, av nærliggende grunner, fortsatt kaller på interessen; og som dessuten rent internasjonalt, har bidratt med glosen "quisling" til det politiske vokabular. – Som en berettiget digresjon kan det kanskje tilføyes at hvis ikke Quisling hadde mistet sitt egennavn, hadde man, i stedet, kanskje benyttet Kuusinen til samme formål. – Quisling selv understreket jo i sin berømte proklamasjon, kvelden niende april 1940, at vi er ingen kuusinen-regjering. Og åpenbart uten å vite at han nettopp ved denne handling skapte en ny benevnelse, eller reduserte seg selv til et politisk substantiv.

Når det gjelder bildene, og dem er det jo som nevnt temmelig mange av, er adskillige nye, også for en norsk leser. Det mest interessante er nok tiden før 1940, da man ikke hadde statens midler til å utstaffere sine medlemmer med iøynefallende og maleriske uniformer. Her er det en påtagelig forskjell. – Som en liten pedantisk innvending må det dog nevnes at bilder og tekst ikke alltid er synkronisert. Flere ganger kommer tekst i tilknytning til analyse av førkrigstiden i umiddelbar nærhet av bilder fra det såkalte "statsbærende" parti etter 1940.

Men denne innvending er dog nokså perifer. Som helhet er det en meget veldisponert og også velskrevet bok vi her presenteres for. Og når det gjelder den sterke bruk av bilder, må det tilføyes at en så utvendig, og også så irrasjonell bevegelse som fascisme, i høyere grad lar seg anskueliggjøre ved bilder, enn gjennom et utvalg av tekster. Det område hvor en tradisjonell idéhistoriker først og fremst føler seg på hjemmebane.

Sett fra ettertidens synsvinkel, kan man nok, som nevnt, hevde at det dreiet seg om et lite parti: Men

likevel adskillig større enn mange nordmenn, både var, og kanskje også er, villige til å innrømme. – På dette området kunne det kanskje vært understreket at Quisling personlig var en temmelig skral fører, også sett fra en fascistisk synsvinkel. Han manglet rett og slett *karisma*, maktet aldri, som Goebbels eller Hitler, å skape intens stemning på et partimøte, selv ikke blandt tilhengere.

Men det var likevel, slik som det også meget riktig understrekes, denne bevegelse av såkalte "landsmenn", og ikke den tyske okkupasent, som norsk Hjemmefront i det vesentlige var rettet mot. Og til tross for at okkupasenten selvsagt representerte en helt annen fare for det norske demokrati enn denne bevegelse. – Her burde man muligens fremhevet litt sterkere at til tross for Quislings bundethet til Det tredje riket, så drømte han samtidig om norsk uavhengighet. I likhet med Tito, var felles idégrunnlag, ikke noen tilstrekkelig betingelse for utenrikspolitisk avhengighet. Men for Quislings del, så ble det jo med tanken. – I denne forbindelse kan det også nevnes at når ordet "femtekolonnister" (s 198) først nevnes, så burde det også være tilføyet at så godt som alt det som i sin tid ble skrevet om femtekolonner, og det var temmelig mye, senere viste seg å være rene myter i de aller fleste tilfeller. – Men enkelte kan kanskje innskytte at det var en nyttig myte, både når det dreiet seg om fascister, og senere også når det gjaldt kommunister.

Som en mer alvorlig innvending må det nevnes at det er vanskelig å være enig når glosen *autoritær* (s 19) benyttes som sentral benevnelse når det dreier seg om fascisme som generelt fenomen. – Autoritær makt er av temmelig gammel dato, og preget både embetsmannsstaten, rettsvesenet, det militære, den tradisjonelle arbeidsgiver, kirken og den klassiske patriarkalske familie. *Totalitær* makt derimot er i høy grad et barn av dette århundre, og som klart må skilles fra tradisjonelle autoritære strukturer. Begge avviker riktignok fra det liberale demokrati, men på temmelig forskjellige premisser. For bare å nevne et par sentrale forskjeller, så er autoritær makt vanligvis begrenset til visse sektorer av samfun-

net, mens totalitär makt tilstreber fullstendig, eller total, dominanse. Den totalitære stat er uforenlig med enhver form for pluralisme. – Mens autoritär makt videre er temmelig hierarkisk, med flere eliter, var, spesielt fascismen, preget av modellen *Fører og Folk*, med minimal plass for eliter, i hvert fall for uavhengige eliter. En uavhengig elite ville temmelig raskt risikere å bli stemplet som "folkefiender". – Det er derfor litt vanskelig å være enig når fascismen, her, generelt, karakteriseres som "ekstrem elitedyrkelse" (s 17). – Men samtidig må det tilføyes at nettopp disse aspekter fortsatt er under debatt innen forskningen når det gjelder fascismen som generelt fenomen. Og videre at den totalitære stat bare fikk en nokså ufullkommen og midlertidig realisering i fascismens norske avlegger.

Jens A Christophersen

KENT LINDKVIST: *Program och parti. Principprogram och partiideologi inom den kommunistiska rörelsen i Sverige 1917–72*. Lund: Arkiv avhandlingsserie 16, 1982

1. Inledning

Det svenska kommunistpartiet har framförallt intresserat forskare inom den historiska disciplinen. Erland Josephsson, Bernt Kennerström, Yvonne Hirdman och Håkan Holmberg har behandlat olika tidsavsnitt.¹ Bland andra arbeten om kommunistpartiet kan nämnas Sven Rydenfelts, Åke Sparrings samt den av Sven E Olsson redigerade *Zenit*-antologin "Från SKP till VPK".² Inom statskunskapen finns ett par lic-avhandlingar; nämnas bör Lennart Berntsons "Klass och parti".³ Kent Lindkvist har nu publicerat den första statsvetenskapliga doktorsavhandlingen om det svenska kommunistpartiet och fyller därmed ett tomrum.

Huvudobjektet för Lindkvists undersökning är kommunistpartiets åtta principprogram från 1917, 1921, 1928, 1944, 1953, 1961, 1967 och 1972. (Programmet från 1928 är Komintern-programmet.) Avhandlingens syfte är dels att beskriva och analysera *programmets* utveckling, dels att beskriva och analysera partiets *ideologiska* utveckling. Den dominerande delen av avhandlingen ägnas dessa syften. Kapitel 2 innehåller en kronologiskt disponerad redogörelse för kommunistpartiets programmatiska och ideologiska utveckling. Beskrivningen innefattar viktigare aktörer och deras handlande och tecknar vidare den internationella och svenska politiska miljö i vilken partiet verkade.

Kapitel 3 handlar enbart om programmen och innehåller en relativt kort analys av principprogrammets form, utarbetande/beslutsprocess och begreppsvärld samt en genomgång av hur programmen bemötts i Sverige av debattörer utanför kommunistpartiet.

I ett långt fjärde kapitel beskrivs och analyseras idéutvecklingen inom kommunistpartiet i tio olika avseenden. Författaren har valt ut tio temata, tio problemområden som systematiskt granskas program för program. Dessa tio temata är:

- 1 Det internationella systemet
- 2 Kapitalismens karaktär: klasserna
- 3 Kapitalismens karaktär: staten
- 4 Partiet
- 5 Socialdemokratin
- 6 Klassallianserna
- 7 Revolutionen
- 8 Övergången
- 9 Slutmålet
- 10 Sverige

Nu sträcker sig Lindkvists ambition längre än till enbart beskrivning och analys. Han vill också *förklara* partiets program- och idéutveckling. I ett avslutande femte kapitel undersöker han därför sex olika sk betraktelsesätt. Det innebär, att sex olika förklaringsmodeller prövas, två typer av strukturella förklaringar (positionella och socioekonomiska), två typer av anomaliförklaringar (korrespondens- och koherensanomalier) samt två typer av pragmatiska förklaringar (funktionella och finala).

Lindkvists huvudteser är följande. Det svenska kommunistpartiets ideologiska utveckling kan indelas i fem skilda faser, och varje program kan hänföras till en av dessa fem faser. Det första programmet från 1917 är ett *vänstersocialistiskt* program. De två därpå följande är *leninistiska*. Omkring 1935 inleds en *folkfrontsperiod*, och programmen från 1944 och 1953 är enligt författaren *folkfrontsprogram*. De två sextiotalsprogrammen beskrivs som *modernistiska*, varmed författaren åsyftar en *eurokommunistisk inriktning*. Programmet från 1967 är dessutom tydligt påverkat av den då aktuella nya-vänsterdebatten. Det ännu gällande programmet från 1972 beskrivs som svårtolkat, möjligen som en syntes med en *nyleninistisk tendens*.

I sitt försök till förklaring uppfattar Lindkvist som avgörande för partiideologins struktur och förändring händelser på internationell nivå som ger upphov till korrespondens-anomalier, vilka leder till en ideologisk förändringsprocess. Utrymmet för partiets reaktioner på sådana händelser beror främst på partiets position mellan den världskommunistiska rörelsen å ena sidan och den svenska socialdemokratin å den andra. Socioekonomisk struktur och förändring har däremot, liksom

partistategiska överväganden, enligt författaren haft mindre betydelse för partiideologins utveckling.

II. Avhandlingens uppläggning

"Program och parti" är en innehållsrik avhandling, som bygger på en grundlig materialgenomgång och en bred beläsenhet. Det finns en rikedom, ja, ett myller av detaljer. Författarens intresse för sitt material är så starkt, att han endast undantagsvis lyfter blicken från det svenska kommunistpartiet för att söka efter generaliseringar.

Jag ser det som ett problem att avhandlingen har två undersökningsobjekt: program och ideologi. Relationerna mellan dessa två begrepp klargörs inte. Man kan naturligtvis säga, att ett nyss antaget program uttrycker partiets ideologi. Men programmen har, enligt Lindkvist, en kort livslängd. Redan efter ett par tre år är de föråldrade. Händelser av typ oktoberrevolutionen, Hitlers Machtövertagande och det kalla kriget anses göra programmen "ogiltiga". Lindkvist diskuterar inte närmare hur man avgör när ett program blivit föråldrat.

Är partiprogrammen egentligen viktiga att studera? Borde inte ideologin vara det grundläggande studieobjektet? Bör man inte se ett partiprogram som bara ett bland flera uttryck för ideologin? De frågorna är särskilt berättigade, om man ser programmen som ett resultat av en ideologisk utveckling, snarare än som styrande för den framtida ideologiska utvecklingen. Möjligen har här författaren i sitt val av undersökningsobjekt styrts av sitt gamla intresse för partiprogrammen i svensk politik. Han har sedan länge haft ambitionen att genomföra en heltäckande undersökning av alla partiprogram hos samtliga partier.

Inriktningen på programmen medför att det finns vissa tidsmässiga luckor i deskriptionen av den ideologiska utvecklingen. Perioden 1936–42 behandlas inte, heller inte den ideologiska omsvängningen 1947–48.

Principprogram är ett välavgränsbart begrepp. Jag delar Lindkvists uppfattning, att 1961 års "programförklaring" bör behandlas som ett program. Det möter heller inga hinder att inkludera Kominternprogrammet. Genom att sätta en slutgräns vid 1972 undviker författaren problematiken med VPK:s partiella programrevisioner som inneburit att enstaka satser ändrats eller utgått, tex den om partiet som rekryterande arbetarklassens mest medvetna del.

Däremot är det en brist, att författaren inte alls har försökt att definiera begreppet ideologi. I en analys av ideologisk förändring är det tex av värde att kunna skilja mer grundläggande ideologiska föreställningar från mer lättföränderliga idéer av mer taktisk natur. Här hade författaren kunnat anknuta till George, Leites m fl⁴ eller – som Håkan Holmberg gjort – till Heegers arbete om Gramsci.

Lindkvist är väl förtrogen med sin metod, idéanalysen. Det är därför förvånande, att avhandlingen helt saknar metoddiskussion. En intressant fråga är tex hur långt man bör driva ett tolknings- och preciseringsarbete vad gäller programtexter. Partiprogram flödar ju av vagheter och mångtydigheter, och dessa oklarheter kan ses som åtminstone delvis strategiskt betingade. Visst kan man (som Lindkvist gör, utan att alltid ange det explicit) gå till förarbeten m m för att söka preciseringar. Men då går man ju längre än vad en normal läsare har möjlighet att göra.

En väl så rimlig utgångspunkt vore att oklarheter i programmen uppfattas som åtminstone delvis avsiktliga. En oklar sats kan då preciseras med hänsyn till programmens innehåll i övrigt. Därefter kan klargöras vilka tolkningsmöjligheter som kvarstår. Så långt kan i princip en vanlig programläsare/väljare gå. Därutöver kan det vara intressant om partiet internt gjort ytterligare preciseringar. En sats som av väljarna kan ges varierande innebörd kan då inom partiet ha en alldeles bestämd uttolkning.

I det följande skall jag i denna anmälan, som i stort ansluter till min fakultetsopposition i september 1982, uppehålla mig vid Lindkvists två huvudteser om indelningen i fem ideologiska stadier och om orsakerna till partiets idéutveckling. Jag vill dock lyfta fram ett kort avsnitt i det tredje kapitlet, där partiprogrammens vokabulär behandlas. Författaren har studerat förekomst/ icke förekomst i programmen av ett stort antal termer. Man kan här se den särpräglade vokabulären i 20-talets leninism, jämföra med det mer utslätade språket i de samarbetsinriktade programmen från 1944 och 1961 osv. Här finns möjligheter till en utvidgning att omfatta samtliga partiets samtliga program, i syfte att göra en jämförelse dels mellan olika partier, dels över tiden. En sådan jämförelse kan också begagna statistiska metoder. Det skulle vara av intresse, om Lindkvist senare kunde gå i land med den uppgiften.

III. Fem stadier i partiets ideologiska utveckling

Det svenska kommunistpartiet har enligt Lindkvist genomgått fem ideologiska stadier: vänstersocialism, leninism, folkfrontsideologi, modernism och nyleninism. Ett sådant resultat kan forskaren nå på två sätt. 1) Man kan börja med att definiera några ideologiska varianter av kommunism för att därefter avgöra till vilken variant varje partiprogram hör. 2) I stället kan man börja med att gruppera partiprogrammen så att grupperna blir så homogena som möjligt och skillnaderna mellan grupperna så tydliga som möjligt; därefter kan man etikettera grupperna. Lindkvist har förmodligen valt en kombination av dessa tillvägagångssätt.

För att kunna jämföra partiprogrammen behöver man

en *mall*. Den uppgiften löser författaren genom att ange tio problem som är viktiga för den kommunistiska ideologin. Därefter undersöker han helt enkelt vad de olika programmen haft att säga om dessa tio problem. En sådan mall redovisas i avhandlingens inledning, och den styr också det fjärde kapitlets disposition. Men i sammanfattningen av detta kapitel, liksom i en illustrativ översiktstabla används en annan mall som omfattar tolv (eller eventuellt tretton!) problem. Möjligen har denna senare mall tillkommit genom att tre problem i den första mallen nu uppspaltats i vardera två; det gäller i så fall staten, partiet och revolutionen. Möjligen är skillnaderna större än så. Detta klargörs dock ingenstans.

För en jämförelse räcker det dock inte med en sådan mall. Man måste också ta ställning till 1) om alla problemområden i mallen skall anses lika viktiga, och 2) om alla skillnader i fråga om ett problem skall anses lika stora. Är t ex skillnader i synen på det utopiska slutmålet lika viktiga som skillnader i synen på revolutionen eller övergångsperioden? Och om de olika problemområdena skall ges olika vikt, skall då också vikterna tillåtas växla från en tid till en annan?

Lindkvist ställer sig inte frågor av detta slag. Det betyder att *kriterierna* för en jämförelse mellan olika program aldrig görs explicita. Det betyder i sin tur, att flera olika grupperingar kan framstå som både möjliga och rimliga – och därmed flera olika stadiindelningar. Låt oss studera två tänkbara indelningar:

	Författaren	Anmälar
Vänstersocialism	1917	1917, 1967
Leninism	1921, 1928	1921, 1928
Folkfrontsideologi	1944, 1953	1944, 1961
Modernism	1961, 1967	–
Nyleninism	1972	1953, 1972

Författarens indelning har här den fördelen, att de olika grupperna följer varandra kronologiskt. Nackdelen är, att program som är inbördes olika ändå förs till samma stadium.

Ta t ex 1953 års program. Lindkvist karakteriserar det som ett folkfrontsprogram. Men samtidigt har han sagt, att karakteristiskt för folkfrontsideologin är bl a att man söker "samarbete även med socialdemokratins ledning" (sid 47). Han utvecklar detta ytterligare: "Negativa föreställningar och teorier om socialdemokratins läggs åt sidan." Rimligen är detta centralt för "folkfrontsideologin", däri kan jag instämma. Men nu konstaterar Lindkvist samtidigt, och med rätta, att 1953 års program inte uppfyller detta villkor: tvärtom kommer en mycket negativ syn på socialdemokratins till uttryck i detta kallakriget-program. Föreställningen om partiet som en förtrupp och idén att revolutionen torde bli våldsam är ju inte heller tankar som är ägnade att lägga en god grund för en front med socialdemokraterna. Här är i stället

leninismen i 1953 års program tydlig.

Ta vidare 1961 års program. I avhandlingens engelska sammanfattning anges detta överraskande nog som tillhörande folkfrontsperioden, vilket inte är en korrekt beskrivning av vad som faktiskt sägs i avhandlingen. Men programmets karaktär av vag, samarbetsinriktad ideologi gör dock parallellen till 1944 års program befogad. Lindkvist framhåller också (tablå 5:2) att just dessa två program är de enda, där partiets inställning till socialdemokratins kan karakteriseras som "stöd". För övriga program gäller antingen "distans" eller (bl a 1953!) "avståndstagande".

Låt oss gå vidare till 1967 års program. Det skiljer sig från 1961 års program på ett flertal viktiga punkter. Det har en starkt internationell orientering. Det har en distanserad inställning till socialdemokratins. Partiet ses inte längre som någon förtrupp, inte som något kaderparti. Den demokratiska centralismen har avskaffats. Lenin har eliminerats, endast Marx kvarstår! Bönderna har försvunnit som allianspartner; nu skall arbetarna ingå klassallians med tjänstemännen. Efter revolutionen behöver staten inte krossas.

Dessa väsentliga skillnader har endast till ringa del dokumenterats i Lindkvists sammanfattande tablå 4:9. Om 1967 års program skiljer sig från 1961 års, så är likheten med 1917 års program påfallande vad gäller t ex den internationella orienteringen, synen på det egna partiet och synen på socialdemokratins. Det finns också andra skäl som talar för att programmet bör ses som ett vänstersocialistiskt program: inflytandet från den sk nya vänsterdebatten, intrycket av de vänstersocialistiska partierna i Danmark och Norge, nämnbytet för såväl parti som ungdomsförbund till *Vänsterpartiet* Kommunister resp *Vänsterns* Ungdomsförbund. Notera också det förslag till partinamn som tidigare förelåg: Socialistiska Vänsterpartiet. Lägg till detta, att också partiets motståndare uppfattade den nya kursen som vänstersocialistisk; i den socialdemokratiska pressen var oron över kommunisternas nya framtoning påfallande.

Är det överhuvud taget rimligt att beskriva kommunistpartiets utveckling i stadier, så som Lindkvist gör? Kan man inte lika gärna se de fyra programmen från 1953, 1961, 1967 och 1972 som fyra skilda försök att pröva nya vägar för att stärka kommunismens position i Sverige? 1953 års program lyckades såtillvida att partiet överlevde det kalla kriget. 1961 års återgång till att vara en "vänlig pådrivare" gentemot socialdemokratins ledde inte till framgång. 1967 års försök att med ett vänstersocialistiskt – och mot SAP kritiskt – program, kombinerat med byte av partinamn, bredda partiets bas misslyckades också, p g a invasionen i Tjeckoslovakien och valnederlaget 1968. Däremot kan 1972 års program ännu uppfattas som någorlunda framgångsrikt. Denna före-

ställning om kommunistpartiet successivt prövande nya vägar förefaller mig minst lika rimlig som Lindkvists indelning i ideologiska stadier.

IV. Förklaringar

I avhandlingens femte och sista kapitel försöker Lindkvist förklara "partiideologins struktur och utveckling" (sid 8, jfr sid 182). Här är alltså inte längre programmen, utan enbart ideologin undersökningsobjekt. Författaren går till väga så att han undersöker sex stycken "betraktelsesätt". Det innebär att han prövar sex olika förklaringsstyper. Dessa är

1. Positionella förklaringar
2. Socioekonomiska förklaringar
3. Korrespondensanomalier
4. Koherensanomalier
5. Funktionella förklaringar
6. Finala förklaringar

Förmodligen betraktar författaren inte dessa sex förklaringsstyper som de enda möjliga. I inledningen säger han t ex att han måst avstå från att systematiskt undersöka vilken inverkan andra kommunistpartiers utveckling haft på det svenska partiets ideologi. Man kan också notera, att författaren i det tredje kapitlet beskriver beslutsprocesserna vid tillkomsten av kommunistpartiets principprogram. Här redovisas några beslutsmodeller: för vissa av programmen fungerar en rationell modell, för flertalet en förhandlingsmodell, och för Kominternprogrammet från 1928 kan man snarast tala om "muddling through". Några olika kompromissvarianter presenteras också. Det är att beklåga, att Lindkvist inte sökt baka in dessa iakttagelser i förklaringskapitlet.

De sex betraktelsesätten presenteras mycket abrupt. Man frågar sig varför just dessa valts, och man undrar hur de hänger samman inbördes. Förmodligen anser författaren att de kompletterar varandra, inte att de skulle vara ömsesidigt uteslutande.

Lindkvist klargör inte vilka krav han ställer på en samhällsvetenskaplig förklaring. En förklaring bör rimligen, menar jag, förutsätta en teori. Man kan då tänka sig en teori som framhåller kommunistpartiets relationer till världskommunismen och socialdemokratin, en annan som tillmäter den socioekonomiska utvecklingen och förhållandet mellan klasserna en avgörande betydelse, en tredje som tillmäter internationella händelser en avgörande betydelse, och en fjärde som förklarar parti-beteendet som ett resultat av partistrategiska överväganden. Men det vore intressantare att försöka föra samman dessa olika partiella teorier till en enda, mer omfattande teori, som då kunde visa hur dessa skilda aspekter hänger ihop. Det hade inte varit omöjligt.

En sådan teori skisseras i Lennart Berntsons lic-avhandling "Klass och parti". Enkelt uttryckt säger Bernt-

son, att ramarna (gränserna) för partiernas handlande bestäms av klass- och samhällsstrukturen. Dessa ramar definierar ett handlingsutrymme för varje parti. Partiernas agerande inom detta handlingsutrymme kan förstås i partistrategiska termer. Berntson kombinerar således ett struktur- och ett processperspektiv. Något liknande hade också varit möjligt för Lindkvist. Man kunde då tänka sig en förklaringsmodell där partiets handlande ses som bestämt av partistrategiska överväganden, men där samtidigt ett antal variabler är för partiet givna och opåverkbara, åtminstone på kort sikt. De variablerna är då framförallt:

- den internationella politiska utvecklingen
- den socioekonomiska och politiska utvecklingen i Sverige
- partiets relation till världskommunismen.

Jag skall nu övergå till att granska de förklaringar Lindkvist faktiskt studerar. Vad först gäller positionella förklaringar, presenteras tre "grundmodeller av positioner mellan den världskommunistiska rörelsen och SAP" nämligen

1. SKP ligger nära den världskommunistiska rörelsen och tar avstånd från SAP.
2. SKP är klämt mellan den världskommunistiska rörelsen och SAP.
3. VPK har skaffat sig ett eget ideologiskt utrymme mellan den världskommunistiska rörelsen och SAP genom att inta en position av distans till dem båda.

Modell 2 innebär här att SKP genom att anta ett kort program med vag ideologi och utslätat språk kan lägga sig nära både SAP och den världskommunistiska rörelsen. Det är för mig svårt att se, att den positionen skulle vara "klämd".

Det bör noteras, att de positionella förklaringarna inte förklarar hur och varför kommunistpartiet rör sig från en av de tre grundmodellerna ovan till en annan.

Kanske kan man förtydliga Lindkvists "betraktelsesätt" genom att säga att det svenska kommunistpartiet antingen kan vara nationellt självständigt (= 3 ovan) eller följa den världskommunistiska rörelsen. I det senare fallet kan då partiet antingen *uppmånas* att föra en hård linje gentemot socialdemokratin (= 1 ovan) eller att söka samverkan, front, med socialdemokratin (= 2 ovan). Då återstår sedan att förklara partiets val mellan att vara nationellt självständigt eller "lyda husbondens röst".

En korrespondensanomali innebär enligt Lindkvist "att partiets ideologi inte stämmer med verkligheten". Upphovet till en sådan anomali är då händelser som oktoberrevolutionen, Hitlers maktövertagande, tysk-ryska paktten, operation Barbarossa, det kalla kriget, Stalins död

och 20:e partikongressen, brytningen Sovjet–Kina, inmarschen i Tjeckoslovakien osv. Lindkvist förefaller mena att sådana händelser gör ideologin ogiltig, bokstavligen falsifierar ideologin. Men så långt behöver man inte gå; det räcker att säga att händelser av detta slag ställer partiet i en ny situation, som kan aktualisera förändrade ställningstaganden.

Lindkvist behandlar korrespondensanomalier som ett slags finala förklaringar (!). Han säger t ex att ”förändringar i verklighetsuppfattningar – – – ger upphov till en revision av vad som är bästa framgångssättet för att genomföra en viss målsättning.” (sid 186 f) Rimligen ser därmed författaren partiet som en aktör som har vissa mål och som väljer medel under hänsynstagande till den aktuella situationen.

En koherensanomali uppstår enligt Lindkvist, när det finns en ”bristande överensstämmelse mellan ideologins olika element”. I några programprocesser har vissa aktörer drivit krav på koherens, alltså på konsistens i ideologin. Programmen från 1921, 1953 och 1972 kan ses som uttryck för strävanden efter större konsistens. Dock tror jag snarare, att kravet på konsistens är ett *argument*, som vissa aktörer använder därför att det främjar deras syften, stöder deras sak. Att motsägelser i ideologin skulle *framtvunga* ideologisk förändring är en djärv och – tror jag – ohållbar tes.

Lindkvist urskiljer tre funktioner för en partiideologi: representation, mobilisering och traditionsförmedling. I sin analys behandlar han dessa funktioner som om de vore målsättningar. Om partiledningen säges *syfta till* representation, mobilisering och traditionsförmedling, då glider den funktionella förklaringen lätt över till att bli en final förklaring.

Nu driver Lindkvist tesen, att ”partistategiska överväganden haft mindre betydelse för partiideologins utveckling” inom det svenska kommunistpartiet. Det är en anmärkningsvärd tes. (Den blir inte mindre anmärkningsvärd för att Jörgen Wedin hävdade att partistategiska överväganden inte heller påverkat VPK:s trafikpolitiska agerande.⁵) Hur belägger nu författaren denna tes?

I avhandlingen prövas två modeller för partistategiska förklaringar. Den ena hämtas från Molins avhandling om tjänstepensionsfrågan, den andra från Isberg m fl, Partierna inför väljarna. Det är anmärkningsvärt att Lindkvist helt förbigår Gunnar Sjöbloms ”Party Strategies in a Multiparty System” och den fleråriga diskussionen mellan denne och Molin. Sjöblom finns inte ens omnämnd i litteraturlistan! Skulle hans arbete sakna relevans för en diskussion om finala förklaringar av partibeteende?

Den Molinska modellen innebär, att två faktorer, kontinuitets- och popularitetsfaktorerna, får förklara

partiideologins utveckling. Den Isbergiska modellen innebär, något omformulerad, att målet positionsmaximering förväntas uppnås via medlen mobiliseringsmaximering (parlamentariskt och icke-parlamentariskt) samt inflytandemaximering i arbetarklass och arbetarrörelse. Ingendera modellerna förklarar förändringarna från t ex 1944 års program till 1953 års program, och författaren drar slutsatsen att de två modellerna är otillräckliga. Han förklarar detta med att den ”internationella dimensionen finns inte med i den här typen av finala resonemang” (sid 194). Förvisso saknar de båda modellerna denna internationella dimension. Men det kan väl inte vara skäl nog att *avfärda* finala förklaringar! Slutsatsen måste väl i stället bli den att de befintliga modellerna behöver *utvidgas*, kompletteras med en internationell dimension! Jag skall strax skissera en sådan utvidgning.

Men först skall konstateras, att om positionella och partistategiska förklaringar ses som kompletterande varandra, så kan förändringen från 1944 till 1953 förklaras positionellt. Världskommunismen svängde omkring år 1947 från en frontpolitik till en konfrontationspolitik som sedan kom att präglade det kalla krigets epok. Det svenska partiets ideologiska skifte kan med fördel förstås mot den bakgrunden.

Konsekvensen av det resonemanget synes bli, att partistategiska förklaringar får mer central betydelse i de situationer där kommunistpartiet intar en nationell, självständig linje och inte följer ”husbondens röst”.

Hur kan då en modell för kommunistpartiets strategiska handlande se ut? Sjöblom anger ”programförverkligande” som övergripande mål för partierna. För ett kommunistiskt parti bör detta innebära, att den kommunistiska revolutionen är det överordnade målet. Men kommunisterna har också mer kortsiktiga reformprogram, handlingsprogram. Lindkvist talar om minimalprogram (sid 85). Dessa minimalprogram innehåller krav på reformer som gagnar arbetarklassen m fl befolkningsskikt. Under 1970-talet talade VPK t ex om ”arbetarpolitik”. Att förverkliga minimalprogrammet kan då ses som ett delmål till det överordnade revolutionsmålet.

Sjöblom anger sedan tre strategiska mål. Röstmaximering, som vi kanske bör utvidga till mobiliseringsmaximering såväl vid valen som utomparlamentariskt. Vidare maximering av parlamentariskt inflytande, vilket väl är ett delmål till målet att få minimalprogrammet förverkligat. För det tredje partisammanhållning, vilket vi i likhet med Sjöblom kan uppfatta så att det också omfattar målet att stärka partiet.

Inom PARA-projektet i Uppsala har också det strategiska målet ”att komma på samma linje som viktiga intresseorganisationer” lanserats. Det målet kan närmast ses som ett delmål till mobiliseringsmålet.

Vi har nu vidare att införa ett delmål som täcker in den

internationella aspekten. Vi kan då som ett delmål till det övergripande revolutionsmålet formulera målet "att komma på samma linje som den världskommunistiska rörelsen".

Låt oss summera:

Övergripande mål: Kommunistisk revolution

Delmål 1: Förverkligande av minimalprogram

Submål 1.1: Maximering av parlamentariskt inflytande

Delmål 2: Hålla samman och stärka partiet

Delmål 3: Mobiliseringsmaximering vid valen och utomparlamentariskt

Submål 3.1: Att komma på samma linje som viktiga intresseorganisationer

Delmål 4: Att komma på samma linje som den världskommunistiska rörelsen.

I anslutning till detta skissartade schema kan flera iakttagelser göras. I likhet med de strategiska mål Sjöblom lanserat kan också det fjärde delmålet ovan kopplas till agerandet på en arena, en internationell arena. Det övergripande målet, revolutionen, kan i vissa lägen (åren närmast efter 1917) vara aktuellt – men i andra lägen avlägset och mindre bestämmande för partiets aktuella handlande. Folkfrontsstrategin kan vi uppfatta så, att minimalprogrammets huvudpunkt utgörs av fascismens krossande. Målet att komma på samma linje som världskommunismen får en ny karaktär när efter den sinosovjetiska konflikten världskommunismen inte längre är enhetlig, monolitisk. Målet att hålla samman och stärka partiet blir mer akut i tider av interna strider.

Vi kan nu förstå 1967 års partiprogram som resultatet av en strävan att nå ökad mobilisering bland väljarna och utomparlamentariskt. Genom att anta ett vänstersocialistiskt program och ett nytt partinamn skulle partiet kunna attrahera större grupper och få en bredare bas. Den nya kurs som manifesteras i 1972 års program kan ses som en – förmodligen inadekvat – reaktion på valnederlaget 1968 och på utbrytningen och bildandet av KFML. Däremot tror jag inte på Lindkvists idé, att majhändelserna i Paris och invasionen i Tjeckoslovakien är de företeelser som skulle ha gjort 1967 års program "ogiltigt". Men valnederlaget var alarmerande, och det gällde att två år senare klara en obehaglig fyraprocentsspärr. Utbrytningen av KFML aktualiserade partisammanhållningsmålet. Nu gällde det att rädda vad som räddas kunde.

Dessa resonemang visar på användbarheten av finala förklaringsansatser. Men vi ser också deras begränsning. Partiet byter strategi/program/ideologi för att man ändrat verklighetsuppfattning och/eller målprioritering. Men varför ändrar man sig på dessa punkter? Här blir det nödvändigt, menar jag, att söka efter ett perspektiv som kombinerar struktur- och processförklaringar.

V. Sammanfattning

Kent Lindkvist har presenterat en omfattande översikt över program- och idéutvecklingen inom det svenska kommunistpartiet under hela dess livslängd. Han behärskar det stora materialet grundligt och han visar prov på överblick och beläsenhet. Myllret av detaljer behärskas genom en klar disposition.

Kopplingen till den statsvetenskapliga forskningen kunde dock gjorts starkare. Begreppet ideologi definieras och analyseras ej. Den idéanalytiska metoden diskuteras inte. Förklaringskapitlet presenterar ett antal disparata betraktelsesätt utan försök att integrera dessa i en omfattande teori.

Indelningen av partiets ideologiska utveckling i fem stadier är diskutabel och har prägel av godtycke. Tesen att partistrategiska förklaringar haft "mindre betydelse" för den ideologiska utvecklingen är knappast hållbar.

Inför dessa kritiska invändningar bör man erinra sig Gunnar Heckschers ord: "De bästa vetenskapliga arbetena äro ingalunda de som försiktigt undvika alla möjligheter till misstag eller odiskutabla påståenden."⁶ Lindkvist har skrivit en tankeväckande bok. Och jag vill slutligen framhålla det värdefulla i att läsaren här får möjlighet att i ett sammanhang överblicka det svenska kommunistpartiets hela historia.

Anders Sannerstedt

Noter

- Josephsson, SKP och Komintern 1921–1924. Uppsala 1976.
Kennerström, Mellan två internationaler. Socialistiska partiet 1929–37. Kristianstad 1974
Hirdman, Sveriges Kommunistiska parti 1939–1945. Uddevalla 1974
Holmberg, Folkmakt, folkfront och folkdemokrati. De svenska kommunisterna och demokratifrågan 1943–1977. Uppsala 1982
- Rydenfelt, Kommunismen i Sverige. Kristianstad 1954
Sparring, Från Höglund till Hermansson. Stockholm 1967
Olsson, red, från SKP till VPK, Lund 1976
- Berntson, Klass och parti. Lic-avhandling /stencil/ Lund 1973. Se också Bengt Matti, Kommunismen i Norrbotten. Uppsala 1968.
- Numerera kan man också anknyta till Lennart Lundquists bok om Lenin, The Party and the Masses. Lund 1982.
- Jfr min recension av Wedins "Spelet om trafikpolitiken" i Statsvetenskaplig Tidskrift nr 1 1983.
- Heckscher i Statsvetenskaplig Tidskrift 1937:85, citerad efter Leif Johansson, Forskning om politik, Lund 1980, sid 15.

Genmäle

Jag håller gärna med Sannerstedt om att jag borde haft utförligare utläggningar om partiideologi och idéanalys. Jag håller också med om att indelningen i fem partiideologiska stadier kan diskuteras. Däremot präglas den inte av godtycke: den är relaterad till den kommunistiska ideologins föreställning om en övergångsperiod. Mina förklarande ambitioner sträcker sig inte till en "omfattande teori", en brist som man kan moralisera över. Jag menar emellertid att det finns mer teoretiska skäl till att inte sträcka sig mycket längre än till att "presentera ett antal disparata betraktelsesätt". Sannerstedt hävdar att min tes att "partistrategiska förklaringar haft 'mindre betydelse' för den ideologiska utvecklingen knappast är hållbar". Jag håller gärna med, särskilt som jag inte framfört någon sådan tes. Däremot menar jag att om man betraktar den undersökta perioden i sin helhet så har partistrategiska överväganden varit av mindre betydelse än partiets politiska positionsbetingelser för att förklara partiideologisk förändring.

1.

Av bla ekonomiska skäl (160-sidorsgränsen) skar jag ner mitt ursprungliga avhandlingsmanus på ca en miljon nerslag till ca 700 000 nerslag. I dessa 300 000 nerslag finns en del av det som Sannerstedt efterlyser, bla en inledande diskussion om partiideologi, tolkningsmetoder och idéanalys. Nu tar jag endast upp Olavi Borgs och Ralf Helenius' sätt att operationalisera begreppet partiideologi genom olika typer av material (s9, tablå 1:1). Något jag borde ha diskuterat utförligare. Sannerstedt nämner härvid att Georges, Heegers och Leites arbeten är relevanta för min avhandling; det skulle vara intressant att få veta på vilket sätt.

Liksom Helenius menar jag att det finns en "litterär undervegetation" som är viktig att studera i samband med att ett principprogram blir "ogiltigt". Det som gör de kommunistiska principprogrammen "ogiltiga" är att vissa avgörande händelser leder till omvärderingar av ideologi och program, omvärderingar kring vilka det kan råda samstämmighet eller vilka kan ge upphov till motsättningar som leder till diskussioner, konflikter, splittring, partispanning. Programmen faller då ofta ur ramen, används inte längre i studiehandledningar och studiecirkel, nämns kanske inte alls eller är föremål för kritik och splittring. Kommunistiska partiets ideologi, som är så präglad av strategier för "vägar till makten", är sannolikt mer känsliga för strategiskt avgörande händelser än partier som har en annan typ av ideologi.

Sannerstedt påstår att min inriktning på program orsakat att jag inte behandlat perioden 1936–42 och 1947–48. Faktum är att dessa båda perioder behandlas på ss 46 och 49f respektive ss 54f. Det är ganska magert,

men såvitt jag vet finns det inte mycket mer av manifest ideologisk utveckling att beskriva utöver den jag faktiskt tagit upp. De ideologiska förändringarna 1935 och 1947 hade en förlamande inverkan på den ideologiska diskussionen inom SKP. Vid övergången från leninism till folkfrontsideologi avfördes leninismen från den strategiska debatten och förlades till ett högre, "vetenskapligt" plan utan någon konfrontation med folkfrontsideologin. I fallet 1947 artikulerade man sig inom SKP först 1950 efter en rad försök att undvika en ideologisk debatt. Men det är ju möjligt att jag har förbisett något. Det skulle vara intressant att veta vad.

Frågan om tolkning diskuteras på ss 94–97. Oklara satser kan ha olikartade förhistorier. Jag menar att det är väsentligt att ta reda på hur det har gått till när man formulerat intressanta oklara satser i ett program. Det belyser hur den kollektiva beslutsprocessen vid textproduktion går till: styrkeförhållanden, förhandlingar, grad av ideologisk artikulering. Det kan inte avgöras enbart genom semantiskt preciseringsarbete. Det kan fastställa möjliga och rimliga tolkningar, men bör kompletteras med ett empiriskt studium.

2.

Mitt grundläggande kriterium för att urskilja fem olika partiideologiska stadier utgår från den kommunistiska föreställningen om en övergångsperiod, vilket finns diskuterat i avsnittet om de kommunistiska programmets form. Min indelning är av historisk karaktär: övergångsmodeller som explicit förändras över tiden och organiserar ideologin, så att olika ideologiska element relateras till övergångsmodellen. Föreställningen om en övergångsperiod organiserar sålunda vikterna mellan skilda ideologiska element. Denna historiskt betingade uppfattning om övergångsperioden kännetecknar i hög grad kommunistisk ideologi och skiljer den från socialdemokratisk: den är en strategiskt orienterad ideologi som omvärderas och omarbetas i enlighet med förändrade betingelser för möjligheterna till övergång från kapitalism till socialism. Poängen med min periodisering är att den är historisk, relaterad till specifika händelser som förändrar föreställningen om övergångsperioden och att den sammanfattar skilda analytiska indelningar som refererar till partikulära avsnitt av kommunistisk ideologi.

Givetvis kan man med utgångspunkt i skilda ideologiska element göra många olika indelningar av program och ideologi. A Sjöholm utgår t ex från partiets skilda demokratiuppfattningar,¹ H Holmberg utgår från föreställningar om partiets roll² och Sannerstedts indelning stämmer överens med partiets attityd till socialdemokratien. Jag har i samband med framställningen av varje ideologisk dimension i princip gjort en indelning av den typen. Dessutom har jag gjort en indelning med avseen-

de på programvokabulär. Här finns likheter med en indelning grundad på attityd till socialdemokratin, men bilden är något mer komplicerad. SSV 1917 är ett relativt isolerat program, även om vokabulärlikheten är störst med VPK 1967. SKP 1921 och Komintern 1928 ligger nära varandra och skiljer sig klart från övriga program. SKP 1961 och VPK 1967 ligger nära varandra, medan skillnaderna mellan VPK 1967 och VPK 1972 är stora. VPK 1972 anknyter främst till SKP 1953. SKP 1944 utgör snarast en sorts brygga mellan SKP 1953 och VPK 1972 å ena sidan och SKP 1961 och VPK 1967 å den andra. Om man jämför de tio ideologiska dimensionerna parvis mellan samtliga program får man ett likartat mönster.

Uttolkningen av vissa av de brytningsperioder som jag utpekat är kontroversiell i olika avseenden. Motsättningen mellan vänstersocialism och leninism överdrevs kraftigt av leninisterna mot bakgrund av kampen om partihegemoni och avståndstagandet från den kautskyanska traditionen. Motsättningen leninism-folkfrontsideologi 1935 underdrevs kraftigt. Här har kommunister och antikommunister ett gemensamt intresse: kommunister vill betona kontinuiteten i traditionen från leninismen och dölja den djupgående brytningen med leninismen, antikommunister vill betona att kommunismen alltid är sig lik. Omsvängningen 1947 överdrivs kraftigt mot bakgrund av det kalla kriget. Den ledde inte till några djupgående ideologiska förändringar, utan betingades av Sovjetunionens stormaktspolitik. Vad gäller SKP 1953 är den negativa attityden till högersocialdemokratin den enda klart entydiga avvikelserna från folkfrontsideologin som den formulerades i utgångsläget. På de andra dimensionerna finns inga definitiva förändringar, även om man är oklar vad gäller partiet som förtrupp/massorganisation och revolutionen som fredlig/våldsam.

Sannerstedt påstår att jag har skrivit att SKP 1961 är ett folkfrontsprogram. Vad det står på s 197 är att folkfrontsperioden varade fram till 1964, inte att SKP 1961 är ett folkfrontsprogram. SKP antog två program samtidigt: SKP 1961 och Moskvadeklarationen 1960 (s 61f). Denna dubbelhet bottnade i en utveckling som började 1956 med SUKPs kongress. Vissa modernistiska tankegångar dök upp 1957, särskilt i programskriften *Nu id Framtid*. Därefter följde en period av avvaktan på den internationella kommunismens utveckling. Att SKP samtidigt kunde anta ett program som innehöll en folkfrontsideologi med leninistiska inslag (en kompromiss mellan kinesiska och sovjetiska ståndpunkter) och ett program som innehöll en gryende modernism berodde å ena sidan på den internationella kommunismens utveckling å andra sidan på uppkomsten av vänstersocialistiska partier i Danmark och Norge.

Likheterna mellan SKP 1961 och VPK 1967 är påtagliga vad gäller de tio ideologiska dimensionerna. Det är

blott vad gäller internationell/nationell orientering som programmen klart skiljer sig åt. Sannerstedts påstående om skillnaderna mellan SKP 1961 och VPK 1967 är felaktiga. I SKP 1961 ses inte partiet som en förtrupp! Bönderna är ute ur bilden i SKP 1961, tjänstemännen inne. Staten skall inte krossas i SKP 1961. Attityden till socialdemokratin är mer positiv än negativ i SKP 1961, i VPK 1967 är den betydligt mer distanserad. Sannerstedt urskiljer följande några dimensioner och diskuterar inte samtliga. Det är klart att det finns likheter mellan vänstersocialdemokratin från 1917 och modernismen från 1967. Men det finns också en rad historiskt betingade skillnader. Man bör vidare beakta skillnaden mellan den vänstersocialism som t ex Sven Landin representerade och som var i linje med dansk och norsk vänstersocialism och den stundtals hätska kritik som vänstersocialister riktade mot nyvänstern och nyvänsterinspirerade modernister. Om Landin och andra vänstersocialister fått skriva program, så hade det sannolikt sett rätt annorlunda ut än VPK 1967 (se s 67f).

Sannerstedt ifrågasätter om det överhuvudtaget är rimligt att se den kommunistiska ideologins utveckling i termer av partiideologiska stadier och menar att "man lika gärna kan se de fyra programmen 1953, 1961, 1967 och 1972 som fyra skilda försök att pröva nya vägar för att stärka kommunismens position i Sverige". Sannerstedt tycks genom sina exempel mena att programmets karaktär enbart är funktionellt bestämt. Kriteriet på misslyckade eller lyckade program består enligt Sannerstedt i väljarmässiga framgångar eller bakslag: sålunda lyckades SKP 1953 klara partiet genom det kalla kriget, SKP 1961 och VPK 1967 misslyckades genom valnederlag och VPK 1972 är "någorlunda framgångsrikt".

Det är klart att man kan se program som försök att pröva nya vägar att stärka ett partis positioner. Program kan ha en rad olika funktioner, något som jag diskuterar ingående i ett särskilt avsnitt. Att ett program har vissa *funktioner* strider inte mot att man diskuterar partiideologins *innehåll* på ett visst sätt.

Jag har svårt att förstå Sannerstedts resonemang härvidlag. Det är svårt att se sambandet mellan SKP 1953 och att man överlevde det kalla kriget, eftersom det började töa i samma ögonblick som SKP 1953 var färdigt. Tillbakagången i valet 1962 stärkte de krafter som representerade SKP 1961 framför dem som hävdade Moskvadeklarationen 1960. Om invasionen i Tjeckoslovakien inte hade inträffat, så tydde opinionsmätningarna dessförinnan att valet skulle ha blivit en framgång. Var VPK 1967 lyckat eller misslyckat mot den bakgrunden? VPK 1972 artikulerar revolutionens aktualitet efter 1968 års händelser genom att beskriva en övergång till socialism i tre etapper. Det har knappast haft någon

del i de smärre framgångar som partiet haft sedan 1972. Sannolikt finns det inget direkt samband mellan principprogram och framgångar och nederlag i val.

3.

Min ambitionsnivå vad gäller att förklara förändringarna i den kommunistiska ideologin är begränsad till att diskutera några faktiska förklaringsförsök vad gäller kommunistisk ideologi, som tex positionella och socio-ekonomiska förklaringar. Vidare tog jag upp anomali-förklaringar och funktionella förklaringar som använts för att förklara partiideologiska förändringar i andra sammanhang än kommunistiska. Finala förklaringar har mig veterligt inte använts för att förklara partiideologisk utveckling i sin helhet. Jag var i utgångsläget osäker på om man vågade använda finala förklaringar i detta sammanhang. Sådana förklaringar har främst använts för att förklara praktisk politik och enskilda ståndpunkter. Härvid ingår partiideologin ofta som explanans. Just därför verkade det diskutabelt att överhuvudtaget diskutera finala förklaringar.

Jag driver *inte* tesen att "partistrategiska överväganden haft mindre betydelse för partiideologins utveckling". Sannerstedt citerar blott en del av en mening på s 195 för att uppnå sin poäng; meningen i sin helhet lyder som följer: "Det är främst positionen mellan den världskommunistiska rörelsen och den svenska socialdemokratin som har angett utrymmet för det kommunistiska partiets ideologiska reaktioner på sådana händelser, medan socio-ekonomisk struktur och förändring samt partistrategiska överväganden haft mindre betydelse för partiideologins utveckling". Medan jag relaterar betydelsen av partistrategiska överväganden till två andra faktorer försöker Sannerstedt få det till att jag skulle konstatera att partistrategiska överväganden haft ringa betydelse. På samma sida säger jag att förändringar inom den kommunistiska ideologin sker "inom ramen för bestämda politiska positionsbetingelser, inom ramen för en viss socio-ekonomisk verklighet samt olika partistrategiska överväganden". Inom dessa ramar verkar händelser som ger upphov till korrespondensanomalier, vilka leder till en ideologisk förändringsprocess. Att så sker inom kommunistiska partiers ideologi sammanhänger med att den har en så stark inriktning på strategier för "vägar till makten" (till skillnad från partistrategiska överväganden). Sålunda består den kommunistiska ideologin dels av en strategi för arbetarklassens maktövertagande som främst uttrycker sig i olika övergångsmodeller, dels av en uttolkning av de strategiskt avgörande delarna av verkligheten, främst staten, imperialismen, klasserna, krisfenomenen under kapitalismen. En så utformad strategi kullkastas av den verkliga utvecklingen, övergångsmodellerna blir inte längre gångbara.

Innehållet i denna ideologiska förändring sker inom ramen för en socio-ekonomisk verklighet, politiska positionsbetingelser samt partistrategiska överväganden. Min tes är nu att positionen mellan världskommunismen och socialdemokratin är mer betydande för ideologins utformning än socio-ekonomiska förhållanden och partistrategiska överväganden. Denna tes är alltså relativ, inte absolut.

Sannerstedt är förvånad över att Gunnar Sjöblom inte är nämnd i litteraturlistan. Det beror på att jag inte gjort en litteraturlista. I stället har jag gjort en referenslista, dvs enbart de arbeten som finns med i noterna har förtecknats. Arbeten som enbart påverkat mig utan att ha gett upphov till någon not finns inte med i referenslistan. En lista över all relevant litteratur skulle bli alltför lång. Att jag inte explicit diskuterar Sjöblom innebär inte på något sätt att jag skulle mena att hans arbete skulle sakna "relevans för en diskussion om finala förklaringar av partibeteende". Det är en helt obefogad slutsats och jag förstår överhuvudtaget inte den intellektuella poängen med detta medvetet osakliga påstående.

Tyvärr var det inte möjligt att ta med några utläggningar om Downs och Sjöblom i detta sammanhang. Jag tyckte att Molin och Isberg et al innehöll två partistrategiska modeller som verkade ha mest relevans för studiet av det kommunistiska partiets ideologiska utveckling. Isberg et al bygger vidare på Sjöblom; särskilt relevant fann jag deras sätt att använda begreppet positionsmaximering. Med utgångspunkt i detta begrepp har jag också använt begreppen mobiliseringsmaximering och inflytandemaximering för att analysera det kommunistiska partiet. Sjöbloms modell är inriktad på väljararenan. Positionsmaximering är mer generell och kan även användas för att analysera partier som söker nå makten på utomparlamentarisk väg. Kommunistiska partier har historiskt sett satsat med ena benet i parlamentet och med det andra utanför. Detta blir än mer renodlat om man betraktar ett parti som inte alls uppträder på väljararenan, tex ett anarkistiskt. Sannerstedt påstår att jag skulle "avfärda" finala förklaringar. Jag avfärdar såvitt jag vet ingenstans finala förklaringar och det har inte varit min avsikt.

Man kan fokusera partistrategiska aspekter på den kommunistiska ideologins förändring; då ställs givetvis relationerna till socialdemokratin i centrum. Men vad gäller för övriga element i ideologin? Är det relationen till socialdemokratin, föreställningen om partiets roll, demokratiuppfattningen, föreställningen om övergångsperioden eller ytterligare någon faktor som bestämmer den kommunistiska ideologins struktur? Min tes är att det är föreställningarna om övergångsperioden och de implikationer som de har för ideologin i sin helhet. Jag

tror att lösningen på denna fråga förutsätter beskrivningar och generaliseringar av flera kommunistiska partiers ideologiska utveckling. Det förutsätter också beskrivningar och generaliseringar av andra partiers ideologiska utveckling inom ramen för ett nationellt partisystem. Allmänt sett menar jag att det är svårt att ha en generell teori om det svenska kommunistiska partiets ideologi.

Sannerstedts modell över det kommunistiska partiets strategiska handlande är mer förvirrande än klagörande. Den utesluter delar av den faktiska utvecklingen inom den kommunistiska rörelsen. Det är t ex oklart vad "kommunistisk revolution" är för något. Att förverkliga ett minimalprogram motverkades under leninismen; man skulle inte ha ett minimalprogram eftersom det ansågs befrämja opportunism och reformism. Under leninismen sågs det stundtals som väsentligt att minimera partiets parlamentariska inflytande. Det invecklade förtrupsresonemanget har under olika perioder inneburit att man inte mobiliseringsmaximerat. Att hålla samman och stärka partiet har stundtals setts som två helt skilda ting. Att komma på samma linje som viktiga intresseorganisationer har ofta betraktats som helt felaktigt. Att komma i linje med den världskommunistiska rörelsen har periodvis också setts som felaktigt.

Denna modell fångar inte dimensionerna och variationerna i den kommunistiska ideologins utveckling. Framför allt ställs den leninistiska perioden helt utanför denna modell. Att tolka den som en modell över det strategiska handlandet under den modernistiska perioden är inte heller möjligt eftersom man knappast eftersträvade en "kommunistisk revolution" som övergripande mål. Vidare strävade man inte efter att komma på samma linje som den världskommunistiska rörelsen; snarare var det tvärtom. Dessutom bortser denna typ av modell från kommunistiska föreställningar om en objektiv utveckling av kapitalismen, antingen den anses ske mer deterministiskt eller genom att partiet påskyndar en objektiv utveckling. Sådana element har periodvis varit centrala i kommunistisk ideologi, något som Sannerstedt genomgående synes bortse från.

Kent Lindkvist

Noter

- ¹ Anders Sjöholm: Teser om svensk kommunism, *Socialistisk Debatt* 1982:6.
- ² Håkan Holmberg: Folkmakt, folkfront, folkdemokrati. Uppsala 1982.

Slutreplik

I Kent Lindkvists utförliga genmäle är det framför allt två problemkomplex som förtjänar att uppmärksammas. Det ena gäller frågan om vilken relevans partistrategiska modeller har för en förklaring av kommunistpartiets ideologiska utveckling. Det andra gäller frågan om vilken betydelse synen på övergångsperioden har för den kommunistiska ideologin.

1. När det gäller förklaringsvärdet hos partistrategiska modeller är Lindkvist mycket kortfattad i sin avhandling. Den citerade meningen på sid 195 indikerar – oavsett om den citeras i sin helhet eller ej – att Lindkvist tillmäter partistrategiska förklaringar en sekundär betydelse.

Detta förhållande understryks ytterligare av att Lindkvist i avsnittet om finala förklaringar (sid 192–194) endast ägnar fyra rader åt utvecklingen efter 1953. Jag tror fortfarande, att partistrategiska modeller kan ha en betydande förklaringskraft när det gäller den senare utvecklingen, när det svenska kommunistpartiet successivt intar en allt mer nationellt självständig linje och blir allt mer ohörsamt mot "husbondens röst".

Lindkvist anser vidare, att finala förklaringsmodeller är otillräckliga, eftersom de brukar försumma den internationella aspekten. Jag har då, i pedagogiskt syfte, skisserat hur den internationella dimensionen skulle kunna inkorporeras i en partistrategisk förklaringsmodell. Att säga att denna skiss inte fullständigt klargör alla problem i sammanhanget är dock att slå in öppna dörrar.

Alla de invändningar som Lindkvist gör styrker mig bara i min uppfattning, att han inte har den helt stora tilltron till partistrategiska förklaringar. Varför då inte helt enkelt medge det?

2. I sitt genmäle hävdar Lindkvist, att föreställningen om övergångsperioden skulle utgöra det grundläggande kriteriet vid urskiljandet av fem partiideologiska stadier. Den tesen framför han därmed för första gången. Den omnämndes inte vid disputationen, och den återfinns heller inte i avhandlingen!

Lindkvist hänvisar visserligen i sitt genmäle till ett avsnitt i avhandlingen, vilket behandlar programmets form. Där sägs också: "Det är föreställningen om övergångens karaktär som i hög grad utgjort grunden för förändringar i det kommunistiska programmets form." (sid 90) Men indelningen i fem partiideologiska stadier bygger ju på programmets *innehåll!* Tesen att synen på övergången skulle vara avgörande för idéinnehållet framförs inte i detta sammanhang, inte heller i det fjärde kapitlet, varken i dess inledning, i dess avslutning eller i det avsnitt som behandlar föreställningarna om övergången. Låt mig bara som en illustration citera en me-

ning som syftar på de två sk modernistiske programmen från 1961 och 1967:

"I förhållande till folkfrontsideologin består skillnaderna främst i synen på staten, partiets roll, strävan efter organisationsallianser framför klassallianser och klassallianser med tjänstemän framför bönder samt den markanta internationella orienteringen i VPK 1967." (sid 181)

Lindkvist noterar här som synes skillnader i sex av tolv ideologiska dimensioner – men han säger här inte ett ord om synen på övergången! Inte heller i samband med förändringen från modernism till nyleninism (sid 181) nämner han synen på övergången.

Vad Lindkvist de facto gör i avhandlingen är att behandla de 10 (eller 12) ideologiska dimensionerna som i stort sett lika viktiga. Han för inte fram något kriterium för hur jämförelsen mellan programmen skall leda fram till en indelning i ideologiska stadier. Först i sitt genmäle presenterar han ett sådant kriterium.

3. Är då tesen om den avgörande betydelsen hos synen på övergången riktig? Om den är det, finns det skäl att vara mer skeptisk till partistrategiska förklaringar. Låt oss betrakta de två senaste programskiftena, 1967 och 1972.

Under CH Hermanssons första år som partiledare prövades en omorientering av kommunistpartiet, som hade förebådats i Hermanssons bok "Vänsterns väg". Syftet var att stärka partiets positioner, och intrycket från de nordiska grannländerna var påtagligt. En förändring i vänstersocialistisk riktning skedde som kulminerade i bytet av partinamn och partiprogram.

Den vänstersocialistiska omorienteringen misslyckades så till vida, att partiets positioner inte stärktes. Utbrytningen av KFML var oroande för partiledningen, och efter valnederlaget 1968 fanns det anledning att med oro se fram mot 1970 års val med det nya valsystemet. Risker fanns att VPK inte skulle klara 4 %-spärren. Det var för partiledningen inte självklart att valnederlaget 1968 enbart berodde på tillfälliga faktorer (inmarschen i Tjeckoslovakien, taktikröstning på SAP betingad av det gamla valsystemet). Det fanns goda skäl att snabbt sluta leden och samla styrka.

Jag menar att det finns goda skäl att se kommunistpartiets ideologiska skiftet under tiden 1964–72 som resultat av partistrategiska överväganden, där målet att stärka partiets position spelat en stor roll. Jag har däremot svårare att se att förändringar i synen på övergången skulle kunna förklara först den vänstersocialistiska perioden och därefter "återgången" till ett mer nyleninistiskt program.

4. Låt mig avslutningsvis göra några korta kommentarer till några inslag i Lindkvists genmäle i övrigt.

a. Behandlingen av tiden 1936–42 och 1947–48 på de av Lindkvist i genmälet angivna sidorna är, som läsaren själv kan övertyga sig om, ytterst mager. På sid 49f behandlas tex det socialistiska partiet – inte SKP. När Lindkvist på sid 55 skriver om diskussionen inom SKP "efter 1947" så bygger han enbart på protokoll och artiklar från början av 1950-talet.

b. Frågan om forskarens tolkningsarbete diskuteras inte på sid 94–97. På dessa sidor behandlas beslutsmodeller, beslutsprocess, förhandlingar, kompromissformer. I det sammanhanget görs en i och för sig förtjänstfull genomgång av de olika programmens skiftande grad av "ideologisk artikulering". Jag håller också med Lindkvist om att det är väsentligt att studera tillkomstprocessen bakom intressanta oklara satser i ett program. Men därmed är inte mycket sagt i metodfrågan om hur långt forskaren bör driva sitt tolkningsarbete.

c. Lindkvist uppfattar min i den retoriska frågans form framförda uppfattning att Sjöbloms avhandling är viktig för en diskussion om partistrategiska förklaringar som ett medvetet osakligt påstående. Han torde basera det omdömet på en missuppfattning av vad jag sagt.

Till sist: mina invändningar mot Lindkvists genmäle förändrar på intet sätt mitt slutomdöme om hans avhandling.

Anders Sannerstedt

LENNART LUNDQUIST: *The Party and the Masses, An Interorganizational Analysis of Lenin's Model for the Bolshevik Revolutionary Movement*. Stockholm: Almqvist & Wiksell 1982.

Ut fra en slags flyktig forhåndsinstilling vil enkelte muligens si at det jo allerede er skrevet så mye om Lenin, og også såpass mye om eliter, at ny bok om Lenins organisasjonsteori neppe skulle være påkrevet. Det er bare det at vestlige eliteforskere ofte har en beklagelig tendens til å neglisjere Lenin, en tendens som begynte med den berømte Michels som ikke nevner Lenin i det hele tatt; og dessuten, på den annen side, at mange av dem som har skrevet om Lenin vet lite om generell organisasjonsteori. Bare av den grunn er det berettiget å hilse denne bok velkommen. Og det er også med glede en kan konstatere at dette er en forfatter som har inngående kjennskap både til Lenin selv, og ikke mindre til den omfattende litteratur som er skrevet om ham. – Sett fra en litt videre synsvinkel kan vi uten tvil si at denne boken føyer seg inn i den verdifulle svenske forskertra-

disjon om sovjetiske problemer, med forfattere som Alf Edeen, Reidar Larsson og Daniel Tarschys.

Skulle man sette fingeren på noe, når det gjelder den helt generelle tilnærming, kunne det være at forfatteren legger litt for stor vekt på Lenin som forfatter av tekster, eller som ren teoretiker, og litt for liten vekt på Lenin som handlende politiker. Lenin var jo *begge* deler, en kombinasjon som er mer enn sjelden i det politiske liv. Og hvor modeller utviklet på ett område, det tekstanalyserende, har visse tilpasningsvansker når det dreier seg om det mer direkte politiske.

I likhet med andre forskere er forfatteren av denne bok meget oppmerksom på spennvidden og også motsetningen i Lenins forfatterskap. Noe som vel er aller tydeligst hvis vi tar hans bok *Hva må gjøres?* fra 1902, og sammenligner den med *Staten og Revolusjonen* fra sommeren 1917 er forskjellen påfallende, for ikke å si fundamental. Mens den første bok, fra ende til annen, er preget av læren om Partiet, den bevisste elite, som klas-sens uunnværlige leder, er den annen bok dominert av troen på massenes revolusjonære skaperkraft; styret av folkevalgte sovjet, en ny og mer demokratisk statsmakt, og hvor glosen parti neppe forekommer i det hele tatt.

Nå er jo dette også forholdsvis velkjent, i alle fall blandt personer med litt kjennskap til Lenins litterære produksjon. Det nye hos forfatteren er imidlertid at han påviser gjensidigheten, eller som han kaller det "mutuality" i forholdet Parti og masser. Og at dette dialektiske forhold innebærer at Lenin har massene *in mente*, også når han legger hovedvekten på Partiet, og likeledes heller ikke glemmer Partiet når han fremhever massene (s. 309).

Dette er, etter min mening, en original og fruktbar måte å se problemet på. Og hvor man gjerne kunne ønsket at forfatteren hadde brukt litt mer plass til eksplisitt å fremheve nettopp dette synspunkt.

Men til tross for denne gjensidighet, så rokker forfatteren likevel neppe ved den hovedtese at Lenins teorier, i hovedsak, er lærer om politikens primat, eller ledelsens dominanse. – Lenins politiske teorier, med Partiet som den eneste livskraftige organisasjon, kan på sin side forklare kommunistisk makterobring, og ikke minst konsolidering, i industrielt tilbakeliggende land som Russland, Kina, Jugoslavia, Vietnam eller Cuba; hvor på den annen side, en sosial analyse av klasser, etter mønster av Marx, uvegerlig vil komme til kort. – Til tross for nevnte variasjoner blir elite og politisk lederskap det essensielle i bolsjevismen. Og det er nokså betegnende at en så skarp iakttagelse som Bertrand Russell, allerede i 1920 i *Practice and Theory of Bolshevism* påpekte sentrale likhetspunkter mellom Platons idealstat og den unge sovjet-republikk. Og det til tross for at

alle som dengang foreleste over Platon betraktet bolsjevismen med avsky, og alle bolsjeviker betraktet Platon som håpløst borgerlig.

Nå er jo dette en bok primært om Lenin, ikke om bolsjevismen som sådan. Men vi kunne, i alle fall for sammenligningens skyld, gjerne fått litt mer også fra andre politiske ledere. Forholdet mellom elite og masse danner jo litt av et ledemotiv både hos Trotskij, Bukharin, Radek og Kollontay. Bukharin har endog en meget interessant analyse av selveste Michels i *Historisk Materialisme* fra 1923. – Når det gjelder Trotskij er variasjonene minst like store, om ikke større, enn hos Lenin. Fra han som ung folketribun, i 1904, sterkt fordømte formynderskapet hos "Maxmilian" Lenin, åpenbart for å påpeke likheter med Robespierre, til han, som mektig folkekommissær i 1921 påpekte partiets førstefødselsrett mot Kollontay og Arbeideropposisjonen, og til han som landflyktig revolusjonær, på Hønefoss, i Norge i 1936, atter en gang med all kraft vender seg mot den herskende byråkratiske elite.

Når det dreier seg om Alexandra Kollontay og Arbeideropposisjonen av 1921, hvor man i likhet med Polen i august 1980 krevde uavhengige fagforeninger, er det forøvrig påfallende hvor lik argumentasjonen fra dagens Pravda mot Solidaritet og Lech Walesa er med det som så sterkt ble understreket av Trotskij omtrent seksti år tidligere. – I denne forbindelse er det forøvrig neppe riktig når Bukharin og Trotskij pekes ut som Lenins hovedmotstandere når det dreier seg om fagforeningene i 1921 (s. 68). På den tiende partikongress dette år lå hovedmotsetningene mellom Trotskij, som den beinharde kommissær på den ene side, og arbeideropposisjonen og Kollontay på den annen, og videre med Lenin og Bukharin som en mer moderat sentrumsgrupping.

Forfatteren drøfter ikke eventuelle konsekvenser av Lenins teorier når det gjelder den senere utvikling av sovjetstaten; det som vi med litt av et nøkkelord kan betegne som "stalinisme". Rent formelt ligger nok dette noe utenfor avhandlingens ramme. Men det kan utvilsomt ha betydning, og da spesielt i forholdet mellom Parti og Masser, at Stalin riktignok hadde sin posisjon fra den engere del av partiet, eller apparatet. Men han styrte fullstendig uavhengig av noen form for elite. Føreren, eller Cæsar, er sterk fordi han er massenes representant; men han tåler ingen uavhengig elite ved siden av seg. Stalin utryddet den bolsjevikkiske elite, liksom Hitler kuert, og utryddet, den tradisjonelle tyske elite av offiserer og embetsmenn. – Opposisjon mot Føreren kommer, hvis den i det hele tatt er der, ikke fra massene, men fra deler av eliten, som Brutus eller grev von Stauffenberg.

Som helhet har moderne statsvitenskap hatt en be-

klagelig tendens til å neglisjere et så sentralt fenomen som den moderne cæsarisme, eller eneherredømme. Den tid Stalin og Hitler stod på toppen av sin makt, hørte man ikke sjelden at det stort sett dreiet seg om dekorative toppfigurer, og at den såkalte egentlige makt, i Tyskland, befant seg i generalstab og finanskapital, og at den virkelige makt i Sovjet lå i det mystiske Politibyrå i Kreml, hvor Stalin, selveste Stalin, bare var en underordnet sekretær eller endog Politibyråets fange. – Idag vet vi forlengst at dette ikke var tilfellet. Men standpunkter av denne art var meget utbredte tidligere. Selv så sent som november 1947 uttalte president Truman til stjernejournalisten C. L. Sulzberger, og da i forbindelse med sterk fordømmelse av Sovjets politikk og Stalin: "Maybe it's not his fault. After all, he is only secretary of the Politburo and has his troubles with the other thirteen members just the way I have my troubles here with my Cabinet and the Congress" (*A Long Row of Candles*, 1969, s 364).

Totalitære systemer som fascisme eller stalinisme var ikke preget av eliter, til tross for en utpreget tendens til å klassifisere alt som ikke er demokratisk som "elitistisk". Fascisme var derimot karakterisert av den ene opphøyede fører på den ene side, og massene, eller *Volksge-nossen*, på den annen; men ingen uavhengig elite. – Når forfatteren i bokens avslutning, antyder at hans analyseskjema også kan anvendes på andre områder, som partisystemene i liberale demokratier, kan man stort sett være enig. Det er derimot vanskelig å slutte opp om hans standpunkt at "Fascist systems, with their pronounced views on the question of elite versus masses, present an even better area of application for the analytical model" (s. 319).

Men i sannhetens navn må det da også tilføyes at denne kritikk på ingen måte er rettet mot denne forfatter alene. Det dreier seg snarere om en utbredt tendens blandt meget etablerte representanter i nåværende statsvitenskap.

Som et berettiget appendiks kan det kanskje også tilføyes at når det gjelder forholdet mellom elite og masser i Sovjet i den mannsalder som er gått siden Stalins død, så har parti-eliten i høy grad konsolidert sin makt. Føreren er borte, og selv hans navn nevnes meget sjelden, og noen ny fører er ikke fremstått. Men eliten, *nomenklatura*, den er der i aller høyeste grad. Og den aksepterer, verken noen alternativ elite, og heller ikke noen form for initiativ fra massene.

Jens A. Christophersen

OLLE TÖRNQUIST: *Marxistisk barlast. Varför misslyckades världens tredje största kommunistparti? De indonesiska kommunisternas strategiska problem 1952–1965 och konsekvenser för gängse teser om kampen i tredje världen*. Stockholm: Symposion Bokförlag, 1982

Det følgende er en anmeldelse af en afhandling som "för avläggande av filosofie doktorsexamen vid Universitetet i Uppsala" blev forsvaret offentlig i januar 1983. Anmeldelsen er en omskrivning og forkortelse af mit indlæg som fakultetsopponent ved denne lejlighed.

Olle Törnquist har i den foreliggende afhandling sat sig som mål at forklare, eller bidrage til at forklare, hvorfor det indonesiske kommunistparti, PKI, led et så sviende nederlag i 1965. Desuden har Törnquist sat sig for at påpege konsekvenserne af dette nederlag for marxistisk teori. Fremgangsmåden er i korthed følgende:

Først gives der, i Del I, en oversigt over marxistisk teori for frigørende kamp i Den 3. Verden. Hovedvægten ligger på Lenins, Stalins og Maos teoriansatser, under henvisning til at det var disse, der i varierende blandinger og skiftende over tid især blev anvendt af PKI i partiets analyser og strategi. I forlængelse af teori-oversigten præsenteres den metode, Törnquist ønsker at benytte i den konkrete analyse af PKI. Denne metode, som jeg skal komme tilbage til, består i en ganske original tillem্পning af aktør-analyser i en samfundsmæssig kontekst.

Dernæst opdeles den undersøgte periode i to tidsrum, hver karakteriseret ved deres dominerende strategiske problemer. Den første periode, 1952–1960/63, behandles i Del II. For denne periode samles analysen omkring 5 strategiske hovedproblemer. Den anden periode, der strækker sig frem til 1965, behandles i Del III. Her samles analysen omkring 3 strategiske hovedproblemer. For de i alt 8 problemfelter gengives PKIs egne analyser i en forkortet og rekonstrueret form. Desuden skitseres partiets strategi og handlemåde med henblik på at løse de respektive strategiske problemer, dvs realisere de opstillede strategiske mål under de i analyserne blotlagte samfundsmæssige betingelser. Endelig gøres de faktisk tilvejebragte resultater af PKIs aktiviteter op. På baggrund heraf stilles så de helt centrale spørgsmål, om resultaterne blev som forventet, og hvis ikke, om det da skyldtes fejl i analyserne og mangler i planlægningen af PKIs aktiviteter.

For alle de 8 strategiske problemfelter påvises, omend det gælder i uensartet udstrækning, forskellige fejl i analyserne og mangler i planlægningen af partiets aktiviteter. På en række områder kan disse fejl og mangler endvidere føres tilbage til fejl og mangler i de applicerede marxistiske teoriansatser.

Del IV i afhandlingen rummer en opsummering og en drøftelse af netop fejl og mangler i de anvendte teoriansatser

Jeg skal i det følgende komme nærmere ind på udvalgte dele af Törnquists analyser og teorikritik, men lad mig forinden komme med et par generelle bemærkninger om afhandlingen.

Det er en glimrende afhandling, som dokumenterer gode evner til at tænke og formulere komplicerede samspil mellem samfundsstrukturer, klasser, organisationer og enkeltpersoner. Fremstillingen er endvidere samlet omkring de væsentlige pointer. Det gælder både i teordiskussionerne og når det refereres til empiriske forhold og hændelsesforløb. Begge dele forudsætter et godt overblik, som da også på anden vis træder frem mange steder i afhandlingen. Der er med andre ord tale om et værk, som man med glæde kan kaste sig ud i en kritisk drøftelse af.

Lad os først se lidt nøjere på *metoden*. De overordnede principper er allerede nævnt. Vi kan derfor springe frem til den kritiske fase, hvor Törnquist rejser spørgsmålet, om resultaterne blev som tilsigtet og forventet af hovedaktøren, PKI.

Hvis svaret er bekræftende, mener Törnquist, at partiets analyser og planlægning af aktiviteter derved har vist sig at være korrekte, henholdsvis adækvat. Der opereres dog også med den principielle mulighed, at sammenfaldet kan bero på tilfældigheder. Mere interessant er det imidlertid, hvis svaret er benægtende, dvs at resultaterne ikke er blevet som forventet. Ifølge Törnquist kan sådanne udfald eller resultater forklares på to principielt forskellige måder. De kan, for det første, bero på forkerte analyser og mangler i planlægningen af PKIs aktiviteter. Dermed savnes en nødvendig, omend ikke tilstrækkelig betingelse for succes i den politiske kamp. Som nævnt har Törnquist fundet fejl og mangler af denne beskaffenhed i forbindelse med samtlige 8 undersøgte strategiske problemfelter. Derfor har han fundet det berettiget at se bort fra den anden type forklaringer, nemlig henvisninger til "objektive forhold" som skranke for PKIs målrealisering (jfr pp 58 og 231).

Törnquist mener selv, at han i alt væsentligt *har* set bort fra de "objektive forhold". Det har han dog heldigvis ikke. Hvis det var tilfældet, ville der jo ikke kunne fremkomme nogen konstruktiv teorikritik, men alene en afvisning af de applicerede teorier, de gennemførte analyser og den foranstaltede planlægning. Hvad Törnquist faktisk gør, er da også at indbygge en gennemgående reference til den samfundsmæssige virkelighed. Analyserne og planlægningen sammenholdes med virkeligheden, således som den fremtræder retrospektivt, når

resultaterne af de komplicerede samspil og hændelsesforløb er kendt. I forlængelse heraf søges der efter fejl og mangler i de af PKI tidligere gennemførte analyser og i partiets planlægning af aktiviteter. Det hele munder ud i konstruktive forslag til mere formålstjenlige begreber og bedre analyser.

På denne måde spiller de "objektive forhold" i høj grad en rolle i fremstillingen. Men på grund af Törnquists selvforståelse af metoden er de ikke inddraget på en helt så systematisk måde, som man kunne ønske sig. Det betyder blandt andet, at de empiriske belæg for nye begrebslige konstruktioner ikke er særligt fyldestgørende. Det gælder også det centrale begreb for den "postkoloniale kapitalisme" og dens særegne borgerskab. Det skal jeg komme tilbage til. Forinden skal der gøres rede for nogle af de delanalyser, som leder frem til nye begrebskonstruktioner. Herunder vil drøftelsen af metoden tillige få mere substans.

Vi kan samle drøftelsen af tre *delanalyser*. (præsenteret i kapitlerne 10, 11 og 17), idet de alle vedrører national-kapitalistisk udvikling og det nationale borgerskab. PKIs strategiske *mål* i hele den undersøgte periode fra 1952 til 1965 var at fremme national-kapitalistisk udvikling med henblik på etableringen af en national økonomi med en forholdsvis høj grad af autonomi over for det globale system, eller imperialismen, som det hedder. *Analyserne* var derimod forskellige for de to delperioder, Törnquist opererer med. Det samme gælder *strategierne*. Analyserne i den første delperiode førte til den konklusion, at national-kapitalistisk udvikling var anti-imperialistisk, anti-feudal og generelt i det nationale borgerskabs interesse. Endvidere hævdedes det nationale borgerskab at indtage en forholdsvis stærk magtposition. På baggrund heraf anbefaledes et strategisk samarbejde med det nationale borgerskab i bestræbelserne på at etablere en national økonomi. Endvidere fandt PKI, at staten havde en uklar eller ubestemt klassebasis og at det derfor var formålstjenligt at satse på nationaliseringer og statsstyret produktion, idet partiet i kraft af sin indflydelse på staten herigennem kunne styrke den nationale økonomi i arbejderklassens interesse.

Resultaterne eller den faktiske udvikling i perioden frem til omkring 1960 blev ikke, som tilsigtet, etableringen af en national økonomi, men derimod en overgang fra kolonial økonomi til økonomisk krise. Törnquist konkluderer på baggrund heraf, at analyserne og strategierne var forkerte eller behæftet med afgørende mangler.

Svarende til den ovennævnte karakteristik af metoden går Törnquist imidlertid videre og forsøger at finde frem til fejl og mangler med henvisninger til de samfundsmæssige realiteter. Herunder peges især på, at det nationale

borgerskab ikke var tilnærmelsesvist så stærkt som hævdedet i PKIs analyser. Tværtimod stod det svagt over for nye borgerskabsfraktioner med ganske andre interesser end en national økonomi. Disse nye fraktioner – de "bureaukratiske kapitalister" eller "nationalisterne" (betegnelserne varierer) – overtog reelt staten og gav den en bestemt klassebasis. Også på dette punkt blev PKIs analyser med andre ord falsificeret.

Begreberne er på dette sted i Törnquists fremstilling (dvs efter kap 11) endnu lidt slørede. Men de udvikles videre i tilknytning til den anden delperiode.

Som nævnt, forbliver PKIs strategiske *mål* det samme som i 1950erne, men *analyserne* ændres. Det erkendes således, at det nationale borgerskab var svagt. Endvidere fremhæves det, at de "bureaukratiske kapitalister" blokerede en national-kapitalistisk udvikling. Den nye fraktion hævdes at være uden egen økonomisk basis i Indonesien. I stedet har den sin basis i imperialismen. Den er imidlertid interesseret i at få en intern basis, af hvilken grund den må arbejde for en privatisering af økonomien. Den anbefalede *strategi* under disse omstændigheder indebar, at PKI primært måtte bekæmpe de "bureaukratiske kapitalister" og at det kunne gøres ved at bekæmpe deres basis, dvs ved en anti-imperialistisk kampagne. Samtidig skulle de forhindres i at få en intern basis, hvilket kunne opnås ved at forsvare statsøkonomien og statsstyringen.

Resultaterne blev en forværret økonomisk krise efter 1964 og en almen styrkelse af de "bureaukratiske kapitalister" i første halvdel af 1960erne. Törnquist anfører i forlængelse heraf, at den afgørende analysefejl bestod i at frakende de "bureaukratiske kapitalister" en intern økonomisk basis. De havde netop en sådan basis igennem deres kontrol over statsapparaterne. Følgelig havde de heller ingen interesse i privatisering af økonomien, men tværtimod i en uddybning af statsstyringen. I forhold til imperialismen var der intet til hinder for, at de kunne gå med i den nationalistiske kampagne. Med andre ord implicerede PKIs strategi i denne delperiode en alliance med "klassefjenden".

Törnquist fastslår, at disse alvorlige analysefejl må få konsekvenser for de applicerede begreber og teoriansatser og foreslår med særlig vægt nye begreber for "post-kolonial kapitalisme" og *post-koloniale kapitalister*". Lad os se lidt nøjere på de sidste.

Til forskel fra det ordinære nationale borgerskab, der har sin magtbasis i produktion, handel og kreditvæsen, bestemmes de "post-koloniale kapitalister" ved deres politisk-militære positioner, ved deres markedsmonopol (erhvervet via statsapparaterne), ved deres kontrol over arbejdskraften, samt ved deres direkte indflydelse på produktionen via statssektoren. Hvad angår de basale

interesser, er disse for det nationale borgerskabs vedkommende knyttet til traditionel national kapitalisme og følgelig præget af anti-imperialisme. Anderledes med de "post-koloniale kapitalister". De har vitale interesser i et vist samarbejde med imperialismen, blandt andet på den måde, at de multinationale selskaber tager sig af produktion og handel i samarbejde med statsapparaterne og statssektoren. Også på dette punkt tyder reformen har de to klasser eller fraktioner uensartede interesser: det nationale borgerskabs langsigtede interesse er en demokratisk styreform, medens de "post-koloniale kapitalister" foretrækker "styret demokrati".

Hele dette forsøg, som her kun er antydnet, er en ganske tankevækkende begrebsdannelse. Men den er selvsagt ikke hævet over kritiske indvendinger, hvoraf der da også skal gøres en del.

Først må man spørge hvorfor betegnelsen "post-kolonial" benyttes når dog det væsentlige synes at være det omtalte borgerskabs perifere placering.

Dernæst må man spørge, hvori de "post-koloniale kapitalister" adskiller sig afgørende fra et kompradorborgerskab. De synes fælles om samarbejdet med imperialismen eller centerborgerskaberne på disses præmisser. Dette kan udmærket kombineres med politisk-ideologisk anti-imperialisme. Er de "post-koloniale kapitalisters" anti-imperialisme mere end det? Det bliver ikke klarere i Törnquists fremstilling af, at han ofte bruger betegnelsen 'nationalisterne' om en lidet veldifereret gruppe, hvortil man dog forstår, at de "post-koloniale kapitalister" hører.

Mere grundlæggende er et af problemerne i begrebsdannelsen måske, at Törnquist opererer med en monolitisk opfattelse af imperialismen. Han har således ikke fået sat den differentiering på begreb, som kunne iagttages, da den indonesiske regering nationaliserede de gamle hollandske selskaber og samtidig udvidede samarbejdet med multinationale selskaber. Her var der netop tale om en klart uensartet forholden sig til forskellige typer "imperialisme", eller som jeg ville foretrække, forskellige strukturer og ændringstendenser i centerborgerskabernes penetration af periferien.

Der er andre uafklarede forhold omkring det foreslåede begreb for "post-koloniale kapitalister": Er det en klasse eller en fraktion med egne særlige interesser i bestemte produktionsformer, eller kan den trives og tilegne sig revenu sammen med både centerborgerskaber og nationalt borgerskab? Hvilke grupperinger og institutionelle positioner hører egentlig med til den "nye" klasse eller fraktion? Er den en blivende social kraft eller blot et flygtigt overgangsfænomen? Af betydning for svaret på dette sidste spørgsmål er blandt andet, at de "postkoloniale kapitalister" allerede i 1960erne

begyndte at investere deres opsparing i produktion. Det er også af betydning for svaret, at den internationale arbejdsdeling siden midten af 1960'erne er ændret i retning af nye etablerings- og penetrationsformer, bort fra direkte investeringer. Dermed må det af Törnquist beskrevne samarbejde mellem multinationale selskaber og "post-koloniale kapitalister" formodes at blive svækket.

Disse og andre spørgsmål er ikke tilfredsstillende besvaret i afhandlingen. Men det rokker ikke ved den kendsgerning, at Törnquist med sin analyse og teorikritik ud fra PKIs erfaringer har sat fokus på svagheder i de fremherskende teorier. Og jeg finder også at han har ydet et vægtigt første bidrag til at komme videre i teordannelsen.

Det vil føre for vidt her at komme ind på alle de strategiske problemfelter, Törnquist har taget op til drøftelse. Af hensyn til balancen i vurderingen af PKIs samlede teori- og strategiformulering vil det imidlertid være rimeligt at inddrage også et problemfelt, hvor forfatteren synes at være gået for vidt i sin kritik. Det drejer sig om *PKIs kamp mod feudalismen* og feudalherrerne (kap 18).

PKIs strategiske mål på dette felt var, lidet overraskende, at nedbryde feudalismen og reducere eller eliminere feudalherrerne magtposition. Derved ville der tillige blive skabt bedre betingelser for realiseringen af ovennævnte strategiske mål, etableringen af en national, kapitalistisk økonomi. Partiets analyser identificerede feudalherrerne magtbasis som den stærke koncentration af jord under deres kontrol. Heraf fulgte, ifølge PKI, at feudalherrerne stod i modsætning til alle grupperinger af bønder i landsektoren. Den anbefalede strategi indebar en "borgerlig" jordreform med omfordeling af jord fra feudalherrerne til jordløse og småbrugere.

Resultaterne af PKIs bestræbelser blev en beskeden omfordeling af jord og en kun marginal svækkelse af feudalherrerne magtposition, formentlig end ikke af et omfang svarende til deres tab af besiddelser. Törnquist forklarer dette med henvisning til, at polariseringen i landsektoren var mindre udpræget end forudsat i PKIs strategi, at partiet med andre ord ikke kunne påregne støtte fra alle grupperinger af bønder. Desuden peger han på, at feudalherrerne magtbasis ikke primært var deres kontrol over jord, men snarere deres kontrol over det økonomiske overskud. Denne sidstnævnte kontrol kunne opretholdes også uden ejendomsretten til store godser og f.eks i stedet antage form af kontrol over de øvrige jordbrugeres overskud via disses gældsstiftelse eller salg af produkter.

Denne del af kritikken virker forholdsvis overbevisende. Men Törnquist går videre i kritikken af PKI med en påstand om, at partiet ræsonnerede på følgende måde: Feudalisme medfører stagnation i landbruget; derfor er

anti-feudale reformer nødvendige, dvs at "borgerlige" jordreformer er nødvendige. Derpå fremhæves, at der faktisk foregik en landbrugsudvikling efter 1965, til trods for, at der ikke var gennemført nogen "borgerlig" jordreform. Med andre ord måtte PKIs analyser være fejlagtige.

Så langt kan jeg ikke følge Törnquist, thi anti-feudale reformer kan antage flere former, hvoraf den "borgerlige" jordreform kun er én. Kapitalisering af landbrugsproduktionen er en anden hovedform. Dette var PKI ikke uvidende om, men fandt at den "borgerlige" jordreform var den mest aktuelle før 1965. Kapitaliseringen var ganske godt i gang i begyndelsen af 1960'erne, men tog først rigtig fart med den udefra kommende introduktion af den grønne revolutions strategi i midten af årtiet. Dermed blev kapitaliseringen sat på dagsordenen på en måde, som PKI ikke kunne forudse blot 5 år tidligere. Og det var denne kapitalisering, der afstedkom udvikling, eller rettere: vækst, i landbruget. Udtrykt anderledes finder jeg, at Törnquist på dette punkt har stillet urimelige krav til PKIs analyser, måske fordi selve metoden med at sammenholde disse med den retrospektivt konstaterede faktiske udvikling ikke afgrænser sig tydeligt over for springvise ændringer i de samfundsmæssige betingelser.

Enkelte generelle bemærkninger vedrørende teorikritikken og begrebsbestemmelser i andre delanalyser er påkrævede.

Som nævnt, føres fejl og mangler i PKIs analyser ofte i afhandlingen tilbage til fejl og mangler i marxistisk teori. Men det er kun vagt angivet, hvilke teorielementer og teoriretninger, kritikken især rammer. Derfor kan den for en overfladisk betragtning tage sig ud som en ganske omfattende problematisering af marxistisk samfundsteori. Dette er dog ikke tilfældet. Dels gælder kritikken reelt helt overvejende den kommunistiske tradition efter Lenin, Stalin og Mao; dels rammer den især de lavere abstraktionsniveauer. Til præcisering af dette sidstnævnte forhold kan benyttes en sondring imellem, for det første, abstrakt-almene teorielementer, der omfatter grundlæggende metodologiske principper og begreber uden pendant i den sociale virkelighed (f.eks begrebet 'produktionsmåde'); for det andet, reelt-almene teorielementer med begreber for noget reelt-typisk og fundamentalt lovmæssigt for bestemte samfundsmæssige realiteter (f.eks 'den kapitalistiske produktionsmåde'); og for det tredje, reelt-konkrete teorielementer, der henviser til de historisk specifikke forhold (f.eks den i Indonesien forekommende sammenføjning af produktionsmåder i en given periode). I relation til en sådan analytisk opdeling kan Törnquists kritik overvejende henføres til densidstnævnte kategori med visse konse-

kvenser også for de reelt-almene teorielementer. Men det er væsentligt at understrege, at kritikken forbliver indenfor traditionens rammer og således bidrager til en konstruktiv videreudvikling af marxistisk samfundsteori.

Med hensyn til begrebsbestemmelser i andre delanalyser end de ovenfor behandlede er det faldet mig noget for brystet, at uklarheder ikke alene forekommer i præsentationen af de "nye" begreber, men tillige i anvendelsen af enkelte "gamle" og veldefinerede begreber. Det gælder blandt andet i drøftelserne af styreform, hvor jeg finder, at vægten er blevet lagt for meget på borgernes friheder og rettigheder. En mere konsekvent anvendelse af etablerede begreber for statsformer og styreform ville i højere grad have rettet opmærksomheden mod betingelser for de forskellige sociale kræfters påvirkning af statens hele funktionsmåde. Derved ville der også have været mulighed for at tegne et klarere billede af arbejderklassens og bøndernes adgang til og påvirkningsmuligheder over for forskellige statsorganer, både via PKI og andre kanaler.

I det hele taget gælder det, at Törnquist i rekonstruktionen af PKIs analyser ofte har fastholdt oprindelige uklarheder i stedet for at eksponere disse ved anvendelse af mere elaborerede begrebsapparater. Det giver dog kun undtagelsesvis problemer af et omfang som i det netop anførte eksempel.

Afslutningsvis må jeg konkludere, at Törnquist – de rejste indvendinger til trods – har løst de to hovedopgaver, han har stillet sig, på fuldt tilfredsstillende måde. PKIs uheldsvangre fejltagelser er identificeret, hvormed der er givet et vægtigt bidrag til forklaring af en overordentlig væsentlig episode i Indonesiens historie. Teorikritikken og ansatserne til teoriudvikling er generelt velargumenterede og konsistent forankret i den historisk-konkrete analyse. Skønt ufærdige er ansatserne til ny teori noget af det mere originale og tankevækkende, jeg har læst i de senere år. Deri dokumenteres Törnquists evner og formåen. Men deri dokumenteres også noget af den styrke og samfundsvidenskabelige livskraft, som fortsat findes i miljøet i og omkring AKUT-gruppen og i statskundskaben i Uppsala.

John Martinussen
27. april 1983

Genmæle

Prof. Martinussens positiva og indsiktsfuldt kritiske anmærkninger i ovanstående anmälan av min avhandling har varit synnerligen stimulerande och betydelsefulla i mitt fortsatta arbete.

Hans synpunkt att "objektive forhold i høj grad (spil-

ler) en rolle i framstillingen" men att denna "på grund av Törnquists selvforståelse af metoden (...) icke (blir) inddraget på en helt så systematisk måde, som man kunne ønske sig" har jag försökt beakta då jag i en senare artikel närmare diskuterat min metod. Denna artikel – "Mellanstrukturen och aktörer: försök till en *en syntes*" – kommer förhoppningsvis att publiceras i *Statsvetenskaplig Tidskrift*.

Martinussens delvisa tveksamhet inför min behandling av kommunisternas analys av förutsättningarna för en kapitalisering av jordbruket har också på ett fruktbart sätt tvingat mig att förtydliga min analys. Detta redovisas i den engelska översättning av min avhandling som *Zed Press* i London står för och kommer att publicera under 1984.

I övrigt berör flertalet av Martinussens kritiska anmärkningar önskemål om fortsatt utveckling av de utkast till förnyad teori som avhandlingen ledde fram till. De förtydliganden som jag kunnat göra på basis av redan utförd forskning återfinns i den kommande engelska upplagan. De vidareutvecklingar som kräver ytterligare forskning arbetar jag nu på inom ramen för ett nytt projekt (med stöd av Riksbanken och HSFR) om politiska strategiproblem under ny kapitalistisk tillväxt i Syd- och Sydostasien, där jag försöker följa upp och generalisera mina resultat genom komparativa studier.

Precis så här tycker jag att en fruktbar opposition i samband med en disputation bör fungera – att man i en något reviderad ny upplaga av avhandlingen har möjlighet att förbättra vissa avsnitt samt får möjlighet att i fortsatt forskning vidareutveckla delar av resultaten.

Olle Törnquist

STAFFAN WIKING: *Military Coups in Sub-Saharan Africa. How to justify illegal assumptions of power*. Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1983

Frågan om förhållandet mellan militär och politisk makt är ett centralt och till stor del olöst problem såväl i de självständiga nationernas historia som inom den politologiska forskningen. Militären har i de flesta nationer någon gång upplevt ett behov att på ett mer eller mindre handfast sätt reglera det politiska skeendet. Dess bidrag till samhällsbygget kan dock, som *Jean Blondel* konstaterat, ifrågasättas: "... the military rule rarely succeeds in producing legitimate leaders and never becomes, as such, legitimate. Military intervention is thus ... a problem for national governments but it does not provide more than, at best, transitional solutions".

Den politologiska forskningen har under efterkrigstiden alltmera konfronterats med frågan om hur militär inblandning i politiken skall förklaras. I en stor del av den sk tredje världen, i all synnerhet i de nyligen självständigblivna forna kolonierna, har militärkupper snarare varit regeln än undantaget när det gällt regimskiften. Politologerna har alltså haft ett ständigt ökande material till sitt förfogande, men det vore dock i dagens läge en överdrift att påstå, att en allmän enighet råder om orsakssambanden. Vilka faktorer som i första hand utlöser militär inblandning i civil politik är alltså en omstridd fråga.

Staffan Wikings doktorsavhandling "Military Coups in Sub-Saharan Africa. How to Justify Illegal Assumptions of Power" är ett bidrag till den politologiska diskussionen om militärkuppernas orsaker. Avhandlingen, som kretsar kring en analys av 29 militära maktövertaganden i Afrika söder om Sahara, har en mycket speciell empirisk utgångspunkt. Den söker nämligen svar på frågan hur de officerare som genomför kupperna, själva motiverar sin inblandning i politiken. Ett av avhandlingens syften är följaktligen att teckna en helhetsbild av de motiveringar – "justifications" – som åberopas i samband med kupperna. Författaren nöjer sig emellertid inte med denna rent deskriptiva ambition. Han tar ett steg vidare mot förklaring och konstruerar en typologi, baserad dels på de analyserade motiveringarna, dels historiska indicier, i syfte att skilja åt olika kupper med avseende på politiska aspekter (s 15). Ett tredje syfte befinner sig slutligen på ett ytterligare något högre trappsteg i ambitionshierarkin. Wiking företar nämligen en jämförelse mellan tidigare teorier och förklaringsansatser rörande militärkupper och den beskrivning av orsakerna till de afrikanska kupperna som står att finna i kuppmaakarnas egna motiveringar. Författaren ser här en "opportunity for a tentative examination of hypotheses which may be drawn from the theories of the researchers" (s 15).

Avhandlingen sönderfaller i tre huvuddelar. Efter det korta inledande avsnittet, där avhandlingens område, syfte och frågeställningar presenteras, lämnas en översikt över tidigare försök till förklaringar och teoribildning beträffande militär inblandning i politiken. Dessa försök indelas i fem olika grupper på basis av sina substantiella tyngdpunkter.

Den första gruppen innefattar förklaringar, baserade på utländska intressen och inflytande. Härvid behandlas såväl externa ekonomiska intressen som rent utrikespolitiska och diplomatiska kontakter inverkan på den inhemska militärmaktens beteende. Den andra gruppen består av en lång rad sociala förhållanden som i litteraturen ansetts kunna påverka militärens benägenhet till

interventioner. Konstitutionsvidrigt och olagligt beteende från regeringens sida, korruption, ekonomiska misslyckanden, oförmåga att handskas med politisk opposition, oroligheter, klasskonflikter, regionala motsättningar och etniska problem finns bland dessa faktorer. Förklaringar, baserade på förhållandet mellan regering och krigsmakt utgör den tredje gruppen. Här behandlas för det första olika typer av försök till politisk kontroll av militärmaktens förehavanden och den inverkan dylika åtgärder kan ha på militärens interventionsbenägenhet. Vidare diskuteras relationen mellan förekomsten av alternativa militärorganisationer och den reguljära arméns benägenhet att blanda sig i politiken. Användandet av militärmakten för diverse interna polisiära aktioner har även setts som en källa till missnöje inom militärmakten gentemot regeringen. Den fjärde gruppen består så av förklaringar som tar fasta på militärens interna förhållanden. Militär professionalism, försvarsmaktens organisation och klassmotsättningar samt etniska och regionala konflikter inom försvarsmakten är de tre centrala fokuseringspunkterna inom denna grupp. Den femte gruppen gäller slutligen kuppmaakarnas personliga motiv och ambitioner. Författaren för här bland annat en diskussion om det viktiga i att försöka hålla isär den ledande officerens motiv och de andra deltagarnas bevelsegrunder.

Avhandlingens andra huvuddel innehåller en jämförande beskrivning av de tjugonio undersökta kupperna. Fallen presenteras *inte* i form av traditionella historiska fallstudier som lämnar en bakgrundsteckning till kupperna och skildrar deras händelseförlopp över tiden. Istället registreras värden på sammanlagt fjorton olika på förhand fastslagna variabler för vart och ett av fallen. I detta sammanhang bör dock påpekas, att författaren inte underlåtit att utarbeta en analys av kuppernas bakgrund och händelseförlopp. I en förstudie till avhandlingen, kallad "Afrikanska militärkupper" (1981) har just en sådan utförlig beskrivning lämnats. Författaren har dock valt att inte direkt integrera denna förstudie i avhandlingen trots att den empiriska delen av avhandlingen i hög grad stöder sig på den. På detta sätt har förstudien fått karaktären av en fristående bilaga till avhandlingen; på många punkter är det nödvändigt att slå upp i förstudien för att skapa sig en uppfattning om det rimliga i Wikings bedömningar och slutsatser.

Den systematiska empiriska analysen tar upp, förutom uppgifter om land, tidpunkt och kuppdeltagare, en lång rad varierande frågeställningar som kräver olika typer av material. Flera av variablerna bygger på kuppmaakarnas egna motiveringar. Härvid bör författarens systematik, innebärande en begränsning av materialet, uppmärksammas. Nämligen: endast kuppmaakarnas in-

initialdeklarationer, dvs innehållet i deras första radiomeddelande till allmänheten, beaktas systematiskt. Såsom Wiking påpekar utgör dessa initialdeklarationer i själva verket kuppernas kärna: det är då militären ockuperar radiostationen och meddelar att den övertagit makten som man anser att en kupp ägt rum. Kuppmarkerna kommer i detta sammanhang allt som oftast med mer eller mindre utförliga motiveringar till sitt handlande, och det är dessa motiveringar som utgör avhandlingens centrala empiriska källmaterial.

I den systematiska empiriska beskrivningen presenteras de viktigaste motiveringarna i all korthet. Därefter noteras särskilt hänvisningar till etiska normer, inrikespolitiska och utrikespolitiska policy-deklarationer samt förekomsten av hotelser, avsedda att avskräcka från motstånd mot de nya militära makthavarna. Även andra typer av material kommer till användning när det gäller de övriga variablerna. Wiking försöker nämligen besvara frågan om den militära kårandan haft samband med kupperna. Vidare fastslås huruvida kupperna föregåtts av politisk, social eller ekonomisk instabilitet. Förekomsten av väpnad konflikt i samband med kupperna noteras. Vilken typ av regering – civilt eller militärt dominerad – kuppen resulterar i är ytterligare en fråga som besvaras systematiskt.

Slutligen presenteras rent politiska aspekter på kupperna. Vilken typ av förändring inträffade i de politiska maktstrukturerna? Wiking opererar med fyra olika kategorier: militärt maktövertagande, maktöverlåtelse, korrigerande intervention och palatsrevolution. Den andra frågan här gäller kuppmarkernas ideologiskt-politiska ambitioner. Var det fråga om primärt politiskt och ideologiskt motiverade maktövertaganden, kupper utan dylika ambitioner eller konflikter där militären intog en medlar- eller domarroll mellan rivaliserande politiska grupperingar? Resultaten av denna omfattande empiriska granskning sammanfattas i tabellform i slutet av kapitlet.

En närmare sammanfattning och analys av det empiriska materialet ges i avhandlingens tredje och sista del där Wikings resultat konfronteras med de teorier och förklaringsförsök som presenteras i del I. Kapitlet är följaktligen disponerat på samma sätt som teorikapitlet: utländskt inflytande, samhällsförhållanden, relationerna mellan regering och krigsmakt, militärens interna förhållanden och individuella perspektiv. Sammanfattningsvis kan konstateras att initialdeklarationerna allt som oftast utlovar utrikespolitisk kontinuitet. Största delen av dem har dock att göra med förhållandena inom landet. Den vanligaste enskilda motiveringen är således påståendet om ekonomiskt vanstyre – den förekommer i 15 av de undersökta 29 kupperna. Vad gäller folkliga

oroligheter kan det konstateras att armén oftast intervernerar *efter* snarare än *under* sådana.

Direkt politiska ambitioner uttrycks normalt *inte* i initialdeklarationerna. Etniska och regionala aspekter förekommer däremot icke sällan, men de har normalt ingen central position i kuppmarkernas argumentation. Precis tvärtom förhåller det sig med relationerna mellan regering och krigsmakt: de anförs rätt sällan som motiveringar, men där de förekommer intar de en mycket central ställning i argumentationen. Mycket sällan förekommer motiveringar med anknytning till försvarsmaktens interna förhållanden; personliga motiv nämns slutligen inte en enda gång. Wiking konstaterar dock i ljuset av uppgifterna om kuppdeltagare, att det skett en förskjutning från personligt färgade kupper i början av sextioalet till kupper under ett mera kollektivt präglat ledarskap på senare år.

Överensstämmelsen mellan de analyserade teorierna och kuppmarkernas motiveringar är alltså störst i fråga om interna samhällsförhållanden i landet. Särskilt gäller detta frågan om ekonomiskt vanstyre från den störtade regimens sida, en orsak till kupperna som intar en central plats hos både tidigare forskare och kuppmarkerna själva. Samtidigt lyser en rad andra förklaringar med sin frånvaro i officerarnas uttalanden. Här påpekar Wiking dock att andra typer av data kring de olika kupperna ofta ger en något annorlunda bild av dessa faktorerets betydelse. Sålunda behandlas regeringens kontrollförsök visavi armén, kåranda, budgetspörsmål, alternativa militärorganisationer och utländska intressen sällan i initialdeklarationerna. I det historiska material författaren även använder sig av skyntar dessa frågor emellertid inte sällan fram, och i många fall är det rimligt att tillmäta dem to m en rätt central betydelse.

Undersökningens uppläggning är klar och logisk och vittnar om författarens förmåga att strukturera och systematiskt avrapportera en vetenskaplig forskningsprocess. Wiking har vidare en uppenbar förmåga att klart och föredömligt koncist återge både tidigare vetenskaplig debatt på området och sina egna resonemang. Men samtidigt som undersökningens struktur är klar och logisk ställer den arbetets största dilemma på sin spets. Det finns nämligen en grundläggande spänning mellan den teoretiska ambitionen (att pröva existerande teorier och generaliseringar) och den empiriska analysen (i huvudsak baserad på kuppmarkernas egna uttalanden). Vi har här att göra med den nära nog banala svårigheten att tidigare teoribildning självfallet gör anspråk på att säga något om "den objektiva verkligheten", medan kuppmarkernas deklamationer utgör *aktörsuttalanden*, dvs partsinlagor med syfte att framställa verkligheten på ett för aktörerna förmånligt sätt.

Nu är det naturligtvis ingalunda ovanligt att aktörers uttalanden analyseras i syfte att komma åt deras faktiska motiv. Detta förutsätter emellertid en noggrann källkritisk granskning av uttalandena; av central betydelse är att läsaren inte lämnas att sväva i ovisshet beträffande de metodregler som tillämpas på materialet. I Wikings avhandling finns *inte ett ord om de metodproblem* hans speciella angreppssätt innebär, och detta måste betecknas som en allvarlig brist i avhandlingen. Att aktörers uttalanden om sina motiv inte är detsamma som deras faktiska motiv är givetvis mer eller mindre självklart, och en medvetenhet om detta skymtar fram på flera ställen även i Wikings text (tex ss 45–47, 56, 68, 71). Den upplägning och ambition undersökningen har driver emellertid författaren till att negligera detta problem. I en sammanfattning av konfrontationen mellan de granskade teorierna och kuppmaakarnas deklARATIONER heter det sålunda (s 103):

”The disparities between the coupmakers’ own explanations and the attempts by researchers to explain military intervention emerge from a comparative analysis of the theories in part one and the empirical data in part two. In some cases, outright differences between the theories and reality come to light”.

Här har aktörsuttalandena alltså blivit liktydiga med ”reality”.

Wiking använder sig som sagt även av annat empiriskt material än aktörsuttalanden. Detta material får i kapitel tre en viktigare roll än läsaren väntat sig. Då det visat sig att en stor del av de orsaker och motiv teorierna utpekade mer eller mindre lyser med sin frånvaro i kuppmaakarnas deklARATIONER, kompletterar författaren bilden med diverse historiskt material kring kupperna. Härvid erhålls gång på gång (ss 123, 125, 129, 130–31, 133, 136–37, 138, 139) resultat som avviker från de slutsatser initialdeklARATIONERNA föranleder. Kapitel tre får på detta sätt en utformning som avviker från det ursprungliga syftet med undersökningen. Lite tillspetsat skulle man kunna säga att författaren i stället för att granska teorier i ljuset av aktörsuttalanden analyserar uttalanden i ljuset av teorier och framför allt av historiska indicier.

Ovannämnda fallgrop skulle förmodligen ha kunnat undvikas om författaren hade tonat ner initialdeklARATIONERNAS betydelse och använt dem sida vid sida med annat – närmast då historiskt – material. Att författaren inte valt att göra detta är desto mera beklagligt som han faktiskt genom förstudien ”Afrikanska militärkupper” skaffat sig en kännedom om det nödvändiga historiska bakgrundsmaterialet. Förvisso går det utmärkt att bygga en solid vetenskaplig undersökning även kring aktörsuttalanden. I så fall skulle dock den naturliga teoretiska utgångspunkten snarast ha att göra med poli-

tisk kommunikation och propaganda eller politisk kultur.

Trots att jag således ställer mig kritisk till det sätt varpå teori och empiri knyts samman i Wikings undersökning vill jag framhålla, att teorikapitlet i många stycken är välskrivet och på ett koncist och klart sätt erbjuder en inblick i teoribildningen kring militär inblandning i civil politik. Särskilt vill jag berömma författarens sätt att genom enkla och överskådliga illustrationer sammanfatta huvudingredienserna i olika teorier, modeller och resonemang (ss 33, 34, 38, 39, 47, 49, 52, 54, 68).

Mycket utrymme för kritik finns emellertid även i detta kapitel. Författaren lyckas således knappast övertyga den kritiske läsaren då han – utan ett enda exempel eller ens en källhänvisning – avfärdar de statistiskt orienterade studierna av militärkupper såsom mer eller mindre fruktlösa (s 11). En stor del av de faktorer Wiking själv behandlar i sin empiriska analys är i själva verket typiska för statistiska studier; bli de i Wikings analys centrala socioekonomiska variabelerna utgör exempel på detta. Man kunde vidare vända på steken och säga att Wikings ”kvalitativa” grepp på empirin innebär svagheter som en statistisk studie lättare kunnat undvika. Med Wikings metod är det svårt att upptäcka karakteristiska kombinationer av faktorer som måhända kännetecknar militärkupper; en stor del av de statistiska metoder som kunnat komma i fråga är just inriktade på att avslöja sådana kombinationer.

Vidare är några av de kategorier av teorier Wiking opererar med alltför breda – detta gäller i synnerhet ”societal conditions”. Här diskuterar han bland annat socioekonomisk utvecklingsgrad och momentana ekonomiska svårigheter i samma andetag, vilket verkar tämligen meningslöst. Ett par resonemang skulle jag gärna ha sett utförligt behandlade i detta kapitel. Det första gäller diffusionsaspekten, dvs den effekt förekomsten av militärkupper i andra länder kan ha på militärens kuppbenägenhet i ett visst land; i andra undersökningar beträffande såväl Afrika som Latinamerika har diffusions-effekten tillmätts relativt stor betydelse. Wiking passerar den endast med ett omnämnande. Ett resonemang som han inte ens nämner har att göra med ”militärkuppernas onda cirkel”, m a o det faktum att man rätt entydigt kunnat konstatera, att kupper är mest sannolika i länder där kupper förekommit tidigare. Det politiska svaret på en kupp är mycket ofta en motkupp, och så småningom skapas ett politiskt klimat där kupper är ett mer eller mindre självklart inslag.

Man skulle väl kunna uttrycka saken i form av följande enkla hypotes: sannolikheten av en militärkupp står i direkt proportion till antalet tidigare kupper och i omvänd proportion till den tid som gått sedan senaste mili-

tärkupp. Slutligen kan man bara beklaga att många av de intressanta faktorer författaren behandlar i teorikapitlet inte kan belysas med den empiri han använder sig av. Sålunda "försviner" bl a hans synpunktsrika diskussion kring militär professionalism längre fram i texten.

Avslutningsvis vill jag gärna komma med en kommentar till den litteratur Wiking hänvisar till i sin text. Han har utan vidare koncentrerat sig på arbeten av direkt relevans för sin frågeställning, men frågan är om inte ett lite ambitiösare litteratururval kunnat tillföra hans analys åtskilligt. Hans litteraturförteckning omfattar *inklusive* källorna för hans primärmaterial 38 titlar, och det är nog det torftigaste jag sett vad gäller doktorsavhandlingar. Att ha en omfattande litteraturförteckning är givetvis inget självändamål. Det bör dock påpekas att Wikings litteraturförteckning upptar inget om samhällsvetenskaplig teori, metodologi och analysteknik i allmänhet eller politisk kommunikation, politisk propaganda eller innehållsanalys i synnerhet. Han har inte heller hänvisat till någon enda *tidskrift* på det samhällsvetenskapliga området. Att detta är en brist kunde jag enkelt konstatera genom ett axplock ur fyra årgångar av "International Political Science Abstracts" under sjuttioalet. Jag fann en lång rad artiklar om militärkupper i Afrika och annorstädes samt teoretiska analyser av orsakerna till militärkupper. Bland de aspekter som behandlades i dessa artiklar fanns sådana som lyser med sin frånvaro i Wikings avhandling.

Staffan Wiking har slitits mellan ett teoretiskt intresse för orsakerna till militärkupper i allmänhet och ett mycket speciellt empiriskt material som lägger stora begränsningar på allmänt teoretiserande. Teori och empiri har för honom blivit som anekdotens hötappar, och han har inte riktigt kunnat välja mellan dem. Tack vare förstudien "Afrikanska militärkupper" förfogar han emellertid över ett betydligt större empiriskt material än vad avhandlingstexten låter ana. Det är därför min förhoppning att han går vidare med problematiken och använder de empiriska analyser han de facto redan gjort för att bättre tillgodose sin lovvärda teoretiska ambition.

Lauri Karvonen

Genmäle

Ibland kan det vara inspirerande och välgörande för det egna självförtroendet att läsa vad någon annan anser om den egna produktionen. Lauri Karvonen bjuder på några sådana uppmuntrande kommentarer när han i sin recension av min avhandling övergår från referat till mer kritiska frågeställningar. Av ren självbevaringsdrift skall jag därför inte gå in i svaromål på alla de frågeställningar Karvonen tar upp. Tvärtom håller jag helt med honom

om att metodproblemen borde ha givits plats på ett helt annat sätt än som nu skett. Att hänvisa till att mycket av metodproblematiken behandlas i forskarseminarierna är en förklaring, men det är inget försvar. En avhandling bör, som jag ser det, spegla forskningsprocessen så att den kan bidra till andra forskares strävanden inom samma diskurs. Det är då viktigt att processen belyses i sin helhet och då kanske särskilt de metodologiska övervägandena som lett fram till valet av en speciell metod, men även de fördelar respektive begränsningar metoden visar sig ha i det praktiska arbetet bör belysas.

Men efter att Karvonen med rätta kritiserat mig för att ha negligerat metoddiskussionen för han fram ytterligare några kritiska synpunkter, synpunkter som jag inte har lika lätt att acceptera och ta åt mig, såvida de inte i grund och botten bygger på min oförmåga att uttrycka mig koncist. Jag har t ex genomgående försökt understryka vikten av att skilja mellan motiv och motivering, eller "justification" som den lite mer talande engelska termen lyder. I avhandlingens tredje del ställs de teorier som behandlats i del ett mot de justifications och empiriska data som presenterats i del två och ur denna jämförelse framträder skiljaktigheter, mellan teorier och justifications, *men också* mellan teorier och det empiriska materialet.

Det är alltså inte aktörsuttalandena som blivit liktydiga med "reality", som Karvonen har uppfattat det, utan det är det empiriska materialet som åsyftas, t ex frågan om det förekommit oroligheter i direkt samband med kuppen. Just beträffande frågan om oro märks dessutom ett av dessa fall av "outright differences between the theories and reality", då några av teorierna förutspår kupper i direkt anslutning till oroligheter samtidigt som det empiriska materialet visar att kuppmakarna i regel föredrar att vänta tills oroligheterna avtagit. Karvonen läsning av sidan 103 följs inte av några exempel och jag kan inte heller själv se att jag faktiskt förkastat någon teori utifrån initialförklaringarnas justifications. Jag har bara pekat på skillnader mellan teorierna och justifications och i de fall där klara skillnader märks, har jag ofta försökt analysera aktörsuttalandena utifrån deras funktion, d v s att jag sett dem som ett funktionellt instrument att påverka opinioner.

Karvonen uppfattar det också som att jag vänder på "det ursprungliga syftet med undersökningen" när jag "analyserar uttalanden i ljuset av teorier" istället för tvärt om. Men den fråga som ställs i avhandlingen är, "How do the officers themselves justify their takeovers and to what extent do these justifications agree with the researchers' explanations of military coups in Africa south of the Sahara?" (sid 13), en fråga som så vitt jag förstår inbjuder till analyser i bägge riktningarna. Såväl uttalandena som teorierna kan bli analysens objekt.

Analysen hade kunnat göras djupare och det historiska materialet hade kunnat få betydligt större plats än vad som nu skett i avhandlingen, men avhandlingens spännvidd hade inte kunnat göras så vid med de regler som gäller för svenska avhandlingar. I det referensmaterial jag sammanställt och som Karvonen nämner i recensionen ("Afrikanska militärkupper") finns material som bla skulle kunna inleda en analys av officerarnas förmodade motiv. En sådan inriktning på arbetet hade dock inneburit en ungefärlig dubblering av de stipulerade 160 sidor en doktorand har till sitt förfogande. "Afrikanska militärkupper" har därför fått en självständig ställning utanför avhandlingen. Men samtidigt är inte det historiska materialet på långt när lika spännande som initialförklaringarnas "justifications". De flesta av de teorier som behandlas i del ett i avhandlingen bygger i hög grad på tolkningar av historiskt och empiriskt material. Det jag har sett som min uppgift i detta sammanhang har varit att försöka tillföra forskningen något nytt och det tycker jag mig ha gjort i och med den jämförande analysen av initialförklaringarna.

När så Karvonen tar upp frågan om statistiska och kvantitativa metoder och mitt "avfärdande" av dessa, tror jag att han gör sig skyldig till en direkt felläsning av min text. Det jag säger på sidan 11 utgör inte någon värdering av olika metoder – det är menat som en historisk beskrivning av hur metoderna präglade forskningen. I litteraturen märks en övergång från de kvantitativa till de kvalitativa metoderna. Det är en metodförskjutning som jag inte är ensam om att ha uppmärksammat, den har bland annat noterats av Samuel Decalo och de problem de kvantitativa metoderna haft påpekas också av forskare med förkärlek till moderna och mer sofistikerade data-analysmetoder när de vill ge de kvantitativa metoderna "en andra chans" (text Rosemary H T O'Kane i *European Journal of Political Research* 11, 1983). Att jag sedan inte själv direkt använder mig av aggregerade data eller statistiska metoder betyder ju inte att jag avfärdar dem som olämpliga. Tvärtom finns ju en viss kvantifiering med i textanalysen av initialförklaringarna och de tabeller som presenteras på sidorna 99 och 100 kan mycket väl ligga till grund för ytterligare statistiska jämförelser, även om en sådan bearbetning i den aktuella avhandlingen inte överensstämmer med den presenterade frågeställningen. Skulle jag däremot få tillfälle att någon gång summera det empiriska materialet i "Afrikanska militärkupper" kan jag mycket väl tänka mig att ta Karvonen på orden och utnyttja den statistiska studiens fördelar.

Jag kan mycket väl förstå Karvonen's undran när det gäller "diffusionsaspekten", eller "smittan". Det är uppenbart att officerarna måste ha uppmuntrats i sina

politiska ambitioner när de sett hur lätt kollegerna i grannländerna haft att överta makten, äran och ofta rikedomerna. Att någon form av "smitta" också ägt rum är helt uppenbart, särskilt om man ser till den uppsjö av kupper som genomfördes kring årsskiftet 1965–66 (fem kupper under fyra månader, plus en militär intervention i Nigeria), eller under treårsperioden hösten 1965 – hösten 1968 (elva kupper plus två interventioner i Nigeria). Men det är betydligt svårare att verifiera "smittan" och smittan i sig är inte en tillräcklig orsaksförklaring. Det räcker alltså inte med att grannlandet genomfört en lyckad militärkupp, det måste också finnas interna förutsättningar och motiveringarna måste absolut ha en nationell förankring. Diffusionsaspekten finns behandlad i avhandlingen (ss 24 och 106), men så länge materialet inte erbjuder mätbara exempel föredrar jag att lägga tyngdpunkten på de nationella förklaringar som också måste finnas med. Dessutom finns en annan typ av smitta som inte alls behandlas och som är lika svår att mäta. Om någon stormakt inspirerat kuppen, hur inspirerad är då stormakten av sina egna tidigare lyckade inblandningar? Säkert är detta också en viktig aspekt på kupperna, men hur kommer vi åt underrättelsetjänsternas hemliga material?

"Militärkuppernas onda cirkel" förbigår jag nästan helt i avhandlingen. Att det finns en sådan ond cirkel framgår ju klart i mina tabeller, men denna onda cirkel ingår inte som en förklaring till kupperna. Den är ett fenomen, men liksom med "smittan" måste det finnas andra orsaker och motiveringar. Militärkuppernas onda cirkel sänker den tröskel som måste överskridas för att militären skall ingripa – en tidigare kupp är dock inte i sig någon sådan tröskel.

Nu måste det också påpekas att det finns två olika typer av kupper i denna onda cirkel, den ena typen är de kupper där militären ingriper mot civila regimer som fått överta makten efter ett tidigare militärt ingripande, den andra typen är kupper riktade mot militära regimer. I det senare fallet kan kuppen få en speciell utformning, den kan bli en "palatsrevolution" där befolkningen i stort hålls utanför, men i dessa fall tycks kuppmarkerna ha ett behov av att legitimera maktskiftet med motiveringar inför allmänheten. I dessa motiveringar hänvisar man också till samma typ av frågor som vid vanliga kupper, det är en viss tröskel som har överskridits. Bara ett undantag från denna regel finns i det undersökta materialet. Det gäller den andra kuppen i Sierra Leone (1968), då militären ingrep för att återinrätta ett civilt styre.

Lauri Karvonen opponerade på min avhandling i maj 1983. En disputation är på sätt och vis den symboliska höjdpunkten i doktorandens forskningsarbete och själva

disputationsakten kan därför innebära en psykologisk press för respondenten, en press som kan leda till ett tafatt försvar. Jag vet inte om det är vad som skedde vid min disputation, men om Karvonen vid det tillfället frågade mig om varför jag låtit frågan om professionalismen "försvinna" och jag då inte svarade klart, så är jag själv skuld till att han inte noggrannare studerat avhandlingens sista del. På sidorna 128–132 tas just professionalismen upp igen, ställd mot kupperna och kuppmarkernas initialförklaringar. I del ett i avhandlingen sökte jag de olika element som konstituerar begreppet professionalism och i del tre, på de ovan angivna sidorna, behandlade jag åter professionalismen, utifrån de olika variabler som härletts ur begreppet genom det sätt på vilket forskarna hanterat det, som t ex kåranda, etisk kod, krav på autonomi/exklusivitet. Jag kan inte alls förstå att Karvonen tycker att professionalismen försvunnit i min analys.

Så en kort kommentar apropå Karvонens kritik av litteraturhänvisningen. Jag har aldrig syftat till att ge en bibliografi som kan förenkla den intresserades sökning efter litteratur kring militärkupper. Det vore i och för sig ett vällovligt syfte, men det kräver också en hel del speciell forskning. Det jag gjort i teoridelen är att jag valt ut ett antal forskare som skrivit om det aktuella problemet och sedan har jag låtit dem representera den forskning och teoribildning som finns på området. Jag är inte heltäckande i det avseendet, det vet jag och det har jag inte utgett mig för att vara, men jag har ändå försökt finna representanter för olika inriktningar – alltifrån Lucien Pye m fl utvecklingsoptimister som tolkat militärens agerande utifrån sina positiva förväntningar på en

mekanisk modern utveckling, till utläggningar hos bl a Bassam Tibi kring den sovjet-marxistiska forskningen och förväntningarna som i den forskningen ställs till en "icke-kapitalistisk utvecklingsväg". Denna inriktning på vissa representanter för teoribildningen förklarar i viss mån varför litteraturlistan blivit kort. Den förklarar också varför jag fördjupat mig i dessa författares mer utförliga redogörelser, istället för att följa diskussionerna i de samhällsvetenskapliga tidskrifterna. Dock, jag tillstår gärna att avhandlingsarbetet skulle kunna kompletteras med flera andra *intressanta* teorier kring militärens agerande i tredje världen och i Afrika, det finns många tankar som inte kunnat ges utrymme.

Karvonen kursiverar ordet *inklusive* när han påpekar att mina fåtaliga titlar också rymmer källmaterialet. Denna kursivering kan jag inte lämna utan kommentar. Min viktigaste källa är BBC's "Summary of World Broadcasts", som presenteras i avhandlingens inledning. Det är en daglig publikation och i omfång fyller de volymer jag sökt mig igenom närmare femton hyllmeter! Naturligtvis har jag inte *läst* allt detta, det finns olika sökmetoder, men jag finner det direkt missvisande att reducera detta material till *en* titel, om nu forskningens kvalitet skall räknas i antal titlar.

Slutligen konstaterar jag med beklagande att Karvonen inte har tagit upp någon diskussion kring avhandlingens relevans för afrikansk forskning och för politiskt studium och arbete i Afrika. Kanske är felet dock mitt eget, då jag inte pekat ut konkreta handlingslinjer och politiska alternativ till de militära maktövertagandena.

Staffan Wiking

Litteraturnotiser

Nordkalotten

For få årtier siden var Nordkalotten et ukjent begrep, men i dag er det blitt vanlig å la betegnelsen omfatte de to nordligste finske og svenske län, Lappland og Norrbotten, sammen med de tre nordnorske fylkene Nordland, Troms og Finnmark. Offisielt ble begrepet fastslått i 1957 i og med at et medlemsforslag kom opp i Nordisk Råd om nærmere økonomisk samarbeid "på Nordkalotten".

Nordisk Forbund for Statsvitenskap besluttet å markere at det i 1982 var 25 år siden tanken ble reist, og resultatet foreligger i form av en publikasjon med finske, norske og svenske medarbeidere. Den faller i tre deler. Etter en innledende oversikt av Jon F. Wagtskjold behandles i hvert sitt avsnitt integrasjon og mobilisering, venstreradikalisme, og visse sider ved offentlig politikk. Ulf Lindström analyserer velgermobiliseringen i Norrbotten, mens Kirsti Suolinna beskriver Nordkalottens felles religiøse vekkelser, Laestadianismen. Venstreradikalismens økologi nordpå blir analysert for hvert av landene i tre parallelle kapitler. Den har som kjent lenge hatt en spesiell styrke her nord.

I siste avsnitt behandles spørsmål om sentralisering og andre sider ved offentlig politikk. I det avsluttende kapitlet gir Lauri Karvonen en vurdering av det samarbeidet som er kommet i gang over landegrensene. Selv om resultatene hittil ikke er særlig store, har det etter hvert kommet mer og mer planmessighet inn i dette på flere måter særegne mellomfolkelige samvirke. Betydningen må likevel ikke overdrives. Områdets hovedproblemer vil nok fortsatt bli søkt løst på nasjonalt grunnlag innenfor hvert enkelt land.

Referens

Ulf Lindström, Lauri Karvonen (red.): *Nordkalotten i politiken*. Lund 1983: CWK Gleerup. 313 sider.

Sten Sparre Nilson

AKUT 29

AKUT är förkortningen för Arbetsgruppen för studier av utvecklingsstrategier, Uppsala. På uppdrag av SA-REC (Swedish Agency for Research Cooperation with Developing Countries) anordnade gruppen i september i fjol ett seminarium på Ljusterö om utvecklingen i tredje världen och den svenska utvecklingsforskningens relevans.

Olle Törnquist har nu sammanställt en rapport från arrangemanget. Den innehåller referat av diskussionsinledningar och plenardiskussioner. Bland de medverkande kan man nämna Göran Ohlin, John Martinussen, Björn Hettne, Lars Anell och Ulf Himmelstrand. Drygt ett 40-tal forskare deltog.

Rapporten kan beställas från Avd för utvecklingsstudier, Uppsala universitet, S:t Olofsgatan 11 B, 753 21 Uppsala, tel 018/13 66 02.

Referens

Olle Törnquist, red, AKUT 29. *Utvecklingen i tredje världen och den svenska utvecklingsforskningens relevans. Rapport från ett seminarium*. Uppsala: Avd för utvecklingsstudier 1984.

Ny tidskrift

Bulletin för fritidsforskning är titeln på en nystartad tidskrift, som är organ för Forum för fritidsforskning vid Stockholms universitet. Redaktionen är förlagd till Statsvetenskapliga institutionen, och redaktör är *Hans-Erik Olsson*. I presentationen av tidskriften understryks behovet av ett mångvetenskapligt samarbete kring fritiden som ett forskningsområde.

Abstracts

Statsvetenskaplig Tidskrift (The Swedish Journal of Political Science) normally contains four sections: Uppsatser (Main articles), Översikter och meddelanden (Reviews of recent political and scholarly developments), Litteraturgranskningar (Book reviews) and Litteraturnotiser (Shorter notices).

Jan-Erik Lane—Svante Ersson: *Patterns of Political Issues in European Democracies since 1945*. The authors are attached to Department of Political Science, University of Umeå. The set of issues is at the heart of politics; we may ask what social forces are conducive to the derivation of issues as well as look into the implications of issue handling for the political system. The occurrence of issues is not tied to a specific country nor is there much of newness in issue making. Issues may be of two basic types, structural and non-structural, and issue making varies in terms of issueness in the European democracies as does the system capacity to handle issues. The variation in the pattern of issues has clear social structure roots, but the relationship is probabilistic and complex. Nations that focus much upon political system issues are likely to run into problems of political stability as are nations plagued by severe class conflict issues.

Carl Axel Petri: *Några erfarenheter från regeringsarbetet (Being a Minister: Some Experiences)*. The author is President of the Administrative court of appeal in Jönköping. Carl Axel Petri was president of an administrative court of appeal and not member of a political party,

when he became minister of energy in the Fälldin-II-government in 1979. When this government was succeeded by the Fälldin-III-government in 1981 he became minister of justice until the cabinet was overthrown in 1982. He is giving his experiences from the three years in the cabinet concerning contacts with colleagues in the cabinet, members of parliament, officials in the departments, local politicians and the press. He stresses that ministers have a limited possibility to decide. The financial situation and many other facts are setting the limits. Members of parliament are normally independent and it is not easy for a minister to have an influence on them, especially in local matters. The officials in the departments are sometimes anxious to keep the contacts with the administration and other agencies. They are afraid of involving the minister too much. There is an interdependence between a minister and the press. They know both that they will meet also in the future and that is a good basis for the relations between them. A minister can not be "unpolitical". Politics is to be handled by ministers. But it is not necessary that he is member of a political party if he has the same approach as the parties who form the basis of the government.

Vertical line on the left side of the page.

Medarbetare i StvT

Jan-Erik Lane är docent och *Svante Ersson* forskningsassistent vid Statsvetenskapliga institutionen i Umeå
Carl Axel Petri är kammarrättspresident i Jönköping
Gert Hornwall är fd överbibliotekarie vid Universitetsbiblioteket Carolina Rediviva i Uppsala
Stephan Schmidt doktorerar i statsvetenskap i Lund
Mikael Gilljam doktorerar i statsvetenskap i Göteborg
Jens A Christophersen är docent i statsvetenskap i Oslo
Fil dr *Anders Sannerstedt* är knuten till Statsvetenskapliga institutionen i Lund
John Martinussen är professor i historie og samfunnsforhold vid Roskilde universitetscenter
Lauri Karvonen är docent i statsvetenskap vid Åbo akademi

Till redaktionen insända skrifter

Aktstycken utg av utrikesdepartementet. Konferensen om säkerhet . . . (ESK). Uppföljningsmötet i Madrid 1980–83. FN:s generalförsamling 1983
Edmund Bengtsson-Dan Frederiksen, Fire perspektiver på Sovjetunionens udenrigspolitik. Sydjysk Universitetsforlag
Erik Berggren, Att delegera regeringsärenden. Publica
Ulf Brunfelte, Svensk planlagstiftning i historiskt perspektiv. Byggnadsrådet
Calamus 84. Grafiska Institutets Elevtidning
Chr. Michelsens Institutt. Årsberetning 1983
Åke Frändberg, Rättsregel och rättsval. Norstedts
Christoffer Grönholm, Kommunal självstyrelse och demokrati i Finland. Schildts
Gunnar Heckscher, The Welfare State and Beyond. Univ of Minnesota Press
Idéhistorisk läsebok I–II. Gidlunds
Christer Jönsson, Superpower. Frances Pinter
Rune Larsson, Religion som nyhetsmaterial. SR/PUB
Julian Lider, Strategic Studies in the Adenauer Era. UI
Göran B Nilsson, Musikprocessen. Norstedts
Svante Nordin, Den Boströmska skolan. Doxa
Svante Nordin, Från Hägerström till Hedenius. Doxa
Mancur Olson, Nationers uppgång och fall. Ratio
Riksbankens jubileumsfond. Verksamhetsberättelse 1983
Stig Strömholm, Rätt, rättskällor och rättstillämpning. Andra uppl. Norstedts
Sveriges statliga publikationer 1976–78. Riksdagsbiblioteket

Prenumerera på Statsvetenskaplig Tidskrift för år 1984!

Ordinarie abonnenter – sätt in 75 kr på postgiro nr 27 95 65-6

**Studentabbonenter – tag kontakt med tidskriftens ombud vid de statsvetenskapliga institutio-
nerna.**

**Åberopa alltid abonnentnumret i samband med abonnemang, distribution eller adressförändring
(numret finns angivet på adresslappen på kuvertet).**